

Ekologiczna edukacja przedszkolna

pod redakcją:

dr Elżbiety Jaszczyżyn

Stowarzyszenie na rzecz Ekorozwoju „Agro-Group”

Białystok 2003

Sfinansowano ze środków:

Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi

Copyright © by: Stowarzyszenie na rzecz Ekorozwoju „Agro-Group”

ISBN 83-913037-4-8

Korekta

Elżbieta Jaszczyszyn

Skład

Pracownia Składu Komputerowego i Usług Edytorskich
Andrzej A. Poskrobko

Druk

Usługowy Zakład Poligraficzny SJ Alina i Piotr Dąbrowscy
Białystok, ul. Wiewiórcza 66, tel. 085 8684440 fax 085 8684441

Wydawca

Stowarzyszenie na rzecz Ekorozwoju „Agro-Group”
e-mail: biuro@agrogroup.most.org.pl
www.eko.podlasie.prv.pl

Spis treści

Część I

Założenia programowe ekologicznej edukacji przedszkolnej

(Elżbieta Jaszczyszyn, Marcin Piotr Korniluk)	9
1. O czym warto pamiętać przy pracy nad kształtowaniem pojęć u dzieci w wieku przedszkolnym? (Elżbieta Jaszczyszyn)	17
2. Praca z dziećmi nad kształtowaniem ich postaw proekologicznych – jej istota (Elżbieta Jaszczyszyn)	23
3. Rodzaje aktywności dziecka i ich miejsce w okazjach edukacyjnych (Elżbieta Jaszczyszyn)	25
4. Metoda projektowania okazji edukacyjnych i jej elementy (Elżbieta Jaszczyszyn)	27

Część II

Okazje edukacyjne

1. Wiosna w ogrodzie botanicznym (Elżbieta Stańczyk)	31
2. Z wizytą w arboretum – wiosenna wycieczka do Kopnej Góry (Irena Gawrońska, Anna Żebrowska, Małgorzata Łoniewska, Beata Jackowska) ...	34
3. Szukamy wiosennych kwiatów – wycieczka do lasu z leśnikiem. (Anna Bakłażec, Maria Dowgiert, Alina Łopato, Urszula Szóstko)	38
4. Spacer po lesie marzeń – prace z makulatury (Beata Kaftańska)	41
5. Las i jego mieszkańcy – zabawy rozwijające twórcze myślenie (Małgorzata Michalska, Maria Wąsik)	43
6. W świecie grzybów. (Anna Bakłażec, Alina Łopato, Urszula Szóstko)	46
7. Dzień w gospodarstwie rolnym – wycieczka do gospodarstwa ekologicznego. (Katarzyna Skolmowska)	50
8. Znaczenie gleby i nawożenia dla życia rośliny (Nina Dowgier, Ewa Pieczyńska, Barbara Kryńska, Zofia Łysiuk, Marzenna Majtas, Urszula Kruszewska, Łucja Juźwiuk)	53

9.	W świecie roślin – układanie kolejnych warstw i przygotowanie odpowiedniego podłoża do posadzenia roślin (Katarzyna Skolmowska)	57
10.	Kielkowanie nasion – warunki zewnętrzne – zabawy badawcze. (Maria Lisowska, Elżbieta Stankiewicz - Karpowicz)	59
11.	Witaminki dla zdrowej roślinki (Agnieszka Radkowska, Bożena Szumowska, Renata Woroniecka, Lucyna Wójcik)	62
12.	Co w trawie piszczy? (Elżbieta Piórkowska)	64
13.	Zdrowie łąk i pól – zakładamy zielnik. (Maria Borowik, Barbara Wróblewska)	66
14.	„Pożar” – rozmowa z dziećmi na podstawie opowiadania własnego nauczycielki oraz okazów naturalnych ze środowiska przyrodniczego (Agata Jureczka)	69
15.	Na majowym trawniku – spotkania z owadami (Kinga Jezierska-Beczowska)	72
16.	Spotkania z biedronką – inicjowanie różnych form aktywności dzieci (Alina Lopato)	75
17.	Bliskie spotkania z pajakiem krzyżakiem (Ewa Głogowska)	78
18.	„Z wizytą u żabki” – zakładamy hodowlę kijanek (Agnieszka Radkowska, Bożena Szumowska, Renata Woroniecka, Lucyna Wójcik)	80
19.	Ślimak – życie i jego rozwój (Hanna Budzisz, Violetta Kruszevska, Elżbieta Czajkowska)	83
20.	Obserwacja ślimaka (Elżbieta Karpowicz-Stankiewicz, Maria Lisowska)	85
21.	Gdzie mieszkają małe i duże zwierzęta? (Anna Jęsiak)	88
22.	Rzeka – nasza dobra znajoma – zabawy badawcze (Małgorzata Rynkiewicz, Elżbieta Piórkowska)	90
23.	Właściwości wody (Iwona Traliszewska)	92
24.	Kałużowe sprawy – zabawy badawcze (Małgorzata Rynkiewicz, Elżbieta Piórkowska)	94
25.	Chora rzeka – zabawy badawcze (Elżbieta Abramowicz)	96
26.	Budujemy oczyszczalnię wody – korzystamy z filtrów wody – zabawa badawcza (Agata Baranowska, Dorota Dębowska, Agata Filipczuk, Jolanta Lesińska, Marzena Rogalska, Katarzyna Walczak)	98
27.	Sadzenie drzew w ogrodzie przedszkolnym (kwiecień) (Elżbiety Stańczyk)	100
28.	Drzewo to mój przyjaciel (Ewa Nowak)	103
29.	Kiszenie ogórków w Psiemuchach – posługiwanie się słowami określającymi przeżywane stany emocjonalne (Małgorzata Rynkiewicz)	106

30.	„Zimowy dzień” – rozmowa z dziećmi na podstawie opowiadania własnego nauczycielki (<i>Agata Jureczka</i>)	109
31.	Leśni mieszkańcy – zabawa tropiąca (<i>Elżbieta Hałaburda</i>)	112
32.	Choinka dla zwierząt – wycieczka (<i>Anna Bakłażec, Alina Łopato, Urszula Szóstko</i>)	114
33.	Zimowe eksperymenty – doświadczenia ze śniegiem i lodem (<i>Irena Gawrońska, Barbara Kogaczewska</i>)	116
34.	Czy śnieg jest czysty? – zabawy badawcze ze śniegiem i lodem (<i>Agnieszka Radkowska, Renata Woroniecka, Bożena Szumowska</i>)	119
35.	Żegnamy zimę z ekologiczną Marzanną – zabawa konstrukcyjna (<i>Elżbieta Hałaburda, Anna Nosorowska-Mohyluk</i>)	121
36.	Polubić ciszę (<i>Katarzyna Brot</i>)	123
37.	Czy można złapać powietrze? – zabawy badawcze (<i>Anna Bakłażec</i>)	125
38.	Co wiesz o szkodliwości dymu, kurzu, hałasu i spalin? (<i>Anna Jęsiak, Edyta Ozimko</i>)	127
39.	Zabawy z cieniami (<i>Anna Bakłażec</i>)	130
40.	Słońce – życiodajna gwiazda – zabawy badawcze (<i>Elżbieta Piórkowska</i>)	132
41.	Młodszy specjalista do spraw przyrody (<i>Beata Blek-Głowacka, Małgorzata Księżak</i>)	134

Część III

Działania przyrodnicze i ekologiczne w przedszkolu

(*Marcin Piotr Korniluk*)

Przedszkolna Ostoja Przyrody	141
Energia w przedszkolu	152
Odpady w przedszkolu	154
Woda w przedszkolu	156
Literatura	158
Słowniczek terminów	161
Wybrane pomysły praktycznej edukacji ekologicznej w literaturze poświęconej wychowaniu dzieci w wieku przedszkolnym	163
Pomocne strony internetowe	164
Lista przedszkoli	166

część 1

Założenia
programowe
ekologicznej
edukacji
przedszkolnej

Coraz bardziej popularne stają się programy edukacji ekologicznej w szkołach podstawowych i gimnazjach. Brakuje jednak zorganizowanej, a więc efektywnej edukacji ekologicznej na poziomie przedszkoli. O ile szkoły podstawowe i gimnazja coraz częściej włączają do swego programu nauczania elementy ekologii, to przedszkola pod tym względem ciągle jeszcze „uczą przyrody”.

W skali całego kraju funkcjonuje zaledwie kilka przedszkoli o profilu ekologicznym, co przy kilku tysiącach placówek przedszkolnych jest przysłowiową kroplą w morzu. Aby przynajmniej w części uzupełniać te braki, zaczęliśmy w ramach działalności Stowarzyszenia na rzecz Ekorozwoju „Agro-Group” prowadzić zajęcia ekologiczne – terenowe i w salach przedszkolnych. Reakcje na kontakt z przyrodą są wśród dzieci bardzo żywe i pokazują, jak bardzo jest on, szczególnie dzieciom z dużych miast, potrzebny.

Nauczyciele przedszkolni również są zainteresowani prowadzeniem zajęć ekologicznych. Sygnalizują oni potrzebę dostępu do fachowych materiałów i do poprawnie metodycznie przygotowanych scenariuszy zajęć. Część z nich istotnie wprowadza elementy ekologii do prac z dziećmi, wielokrotnie z dobrym skutkiem. Jednak działania te mają charakter wyrwykowy, często jednorazowy bez możliwości systematyczności oraz formy nie mogącej mieć zastosowania w innych placówkach przedszkolnych.

Projekt ekologicznej edukacji przedszkolnej zakłada opracowanie i wprowadzenie treści związanych z ochroną środowiska naturalnego do programu i praktyki dydaktycznej przedszkoli.

Długoterminowym celem projektu jest zmotywowanie zespołów nauczycieli pracujących w przedszkolach do tego, aby wprowadzali proponowany program edukacji ekologicznej do realizacji w swoich placówkach. Będzie to możliwe wtedy, gdy będą dostępne dla nich gotowe do zastosowania, inspirujące ich do pracy materiały dydaktyczne. Edukacyjna ścieżka ekologiczna będzie mogła być wtedy sposobem nie tylko na nauczanie o ochronie środowiska naturalnego, ale również na naukę o gospodarności w domu, oszczędności, kulturze, empatii z otoczeniem. Wiąże się to z kreowaniem postaw proekologicznych wśród uczęszczających do przedszkoli dzieci oraz dorosłych, którzy na terenie przedszkoli spotykają się ze sobą (rodziców, nauczycieli, pracowników administracji).

Celem realizacyjnym projektu jest:

- Wprowadzenie elementów edukacji ekologicznej do zagadnień wychowania przedszkolnego w przystępnej formie zajęć w przedszkolu i w terenie.
- Opracowanie i wdrożenie kierunkowego programu przedszkolnej edukacji ekologicznej.
- Udostępnienie opracowanego programu placówkom przedszkolnym w kraju.
- Podnoszenie społecznej świadomości ekologicznej nauczycieli przedszkoli.
- Zapoznanie nauczycieli przedszkoli z formami zajęć edukacji ekologicznej dla najmłodszych.
- Promocja wśród odbiorców – dzieci uczęszczających do przedszkoli oraz ich rodziców – ekologicznego stylu życia (powodującego jak najmniejsze uciążliwości dla środowiska).

Edukacja ekologiczna skupia się na kompleksowym przedstawieniu powiązań działalności człowieka z funkcjonowaniem przyrody. By edukacja ta była pełna, nie może w niej zabraknąć elementów edukacji ekologicznej. Założenia projektu przedszkolnej edukacji ekologicznej opierają się więc na kompleksowym przekazaniu tej wiedzy nauczycielom przedszkoli, aby świadomie i z przekonaniem mogli przekazać ją dalej swoim wychowankom.

Przedszkola dla współczesnych dzieci są obok domu znaczącym środowiskiem, w którym zdobywają wiedzę o współczesnym świecie. Nauczyciele w nich pracujący w bardzo istotny sposób wpływają na proces edukacji.

Oprócz treści merytorycznych wynikających z samego programu dydaktycznego, duże znaczenia mają także warunki zewnętrzne – w tym przypadku architektura kształtująca najbliższe otoczenie przedszkolaków – ich codzienne środowisko naturalne. Przedszkola w większości wybudowane zostały w latach 70. XX wieku, w architektonicznym stylu socrealizmu, tworzącym „betonowe pudełka”. Należało by je zazielenić poprzez nasadzenie roślin – pnączy na ścianach budynku, żywopłotów wzdłuż ogrodzeń przedszkolnych posesji, drzewek owocowych, by dzieci mogły obserwować posilające się na nich ptaki. Działania te byłyby spełnieniem postulatów pedagogów i architektów głoszących, że to właśnie najbliższe otoczenie, w którym żyjemy, ma niebagatelny wpływ na, to jacy jesteśmy i kim się stajemy.

Trafiająca do rąk nauczycieli publikacja zawiera materiały pozwalające na wprowadzenie zorganizowanej ścieżki edukacji ekologicznej w każdej instytucji wychowania przedszkolnego w kraju. Publikacja – skrypt, zawiera metodykę prowadzenia programu edukacji ekologicznej w przedszkolu, scenariusze zajęć w formie okazji edukacyjnych wraz z propozycjami tematów do planu pracy placówki oraz adresy instytucji służących pomocą przy realizacji programów edukacji ekologicznej. Publikacja jest wspólnym dziełem osób prowadzących projekt oraz uczestniczących w projekcie.

Książka *Ekologiczna Edukacja Przedszkolna* została opracowana z inspiracji Stowarzyszenia na rzecz Ekorozwoju „Agro-Group”. Treści, które zawiera, realizowano w województwach: łódzkim, podlaskim i warmińsko-mazurskim. Szerokie spektrum tematyczne pozwoliło na pokazanie takich elementów pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym, które są ciekawe ze względu na przyjętą metodę pracy (okazje edukacyjne), miejsca, w których się dzieją (np. arboretum, ogród botaniczny, las) i na to, co się tam dzieje (zabawy badawcze, bezpośredni kontakt z przyrodą, przekazywanie doświadczanych w kontakcie z przyrodą emocji poprzez słowo, ruch, dźwięk, dotyk).

Ideą, jaka zainspirowała współautorów książki do jej napisania, jest „edukacja dla zrównoważonego rozwoju”. Zakłada ona „zdecydowaną walkę z wszelkim złem tego świata, przyczynami wojen i przemocy, nierównością płci, pochodzenia, wiary i przekonań, niedożywieniem, trudnościami w dostępie do oświaty i kultury, tłumieniem wartości regionalnych, marnotrawieniem zasobów i uroków naszej Planety”.¹ Podzielenie się własnymi doświadczeniami z zakresu pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym jest naszym wkładem w tak szeroko rozumianą edukację ekologiczną.

Wiek przedszkolny uznaje się za szczególnie sprzyjający rozpoczęciu tego typu edukacji. Naturalna wrażliwość i ciekawość dzieci na otaczający je świat oraz chęć poznawania i działania stanowi dobry punkt wyjścia do tego, aby rozpocząć z nimi edukację w sprawach ważnych dla Ziemi. To m.in. dla tej grupy rozwojowej tworzone są przez nauczycieli tego szczebla kształcenia programy autorskie uwzględniające specyfikę najbliższego środowiska. W dalszej perspektywie edukacyjnej w ten sposób uzyskaną wiedzę, umiejętności i przejawiane zachowania traktuje się jako punkt wyjścia do kształtowania lub modyfikowania pojęć oraz postaw.

We wszystkich rozwiązaniach metodycznych zastosowano metodę projektowania okazji edukacyjnych. Stąd forma scenariuszy – projekty okazji edukacyjnych, z zachowaniem pięciu elementów, które na taki projekt się składają. Poprzedzają go: cel ogólny, cele operacyjne (korzystano z taksonomii celów nauczania B. Niemierko) i metody stosowane w pracy z dzieckiem w wieku przedszkolnym wg klasyfikacji Marii Kwiatowskiej.²

¹ W. Lenart, J. Imiela (2001) (red.) *Ludziom i naturze. Poprzez edukację do zrównoważonego rozwoju*. Płock, „poliCoR”, s. 5.

² M. Kwiatowska (1985) *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*. Warszawa, WSiP, s. 61-64.

Książka składa się z 41 okazji edukacyjnych obejmujących swoją tematyką bliskie dziecku środowiska przyrodnicze. Działania proponowane w ich ramach stały się punktem wyjścia do: budzenia i pogłębienia zainteresowań dzieci, praktycznego uczenia się przez nauczycieli innowacyjnych metod działania z dziećmi w procesie edukacji przedszkolnej, autentycznego i bezpośredniego zwrócenia uwagi na zagrożenia ekologiczne, rzeczywistej konfrontacji aktywności i emocji dzieci z perspektywą ludzi dorosłych, rozbudzania samodzielności i poczucia sprawstwa.³

Okazja edukacyjna 1 – to pomysł na wiosenną wycieczkę do ogrodu botanicznego. Dzieci zostały zapoznane z historią ogrodu botanicznego oraz systematyką roślin i kolekcją ogrodu botanicznego. Szczególnie uwagę uczestników skupiono na ogrodzie japońskim, zasadach jego tworzenia oraz na roślinach z „kraju kwitnącej wiśni”. Przedszkolaki dzięki tej okazji wymieniają zapamiętane przez siebie elementy ogrodu japońskiego (te, które przykuły uwagę), odróżniają magnolię od wiśni piłkowanej oraz porównują i rozpoznają po zapachu takie zioła, jak: mięta, melisa i żywokost. Powrót zabytkową aleją lipową składającą się ze 116 dziewięćdziesięcioletnich drzew, którą uznano za pomnik przyrody, na zawsze utrwali w pamięci wiosenną wyprawę.

Okazja edukacyjna 2 – sprzyja poznaniu przez uczestniczące w niej dzieci zbiorowiska roślinnego typowego dla Puszczy Knyszyńskiej. Wizyta w arboretum w formie wiosennej wycieczki do Kopnej Góry sprzyja utrwalaniu wiadomości, jakie dzieci zdobyły w trakcie innych działań organizowanych w przedszkolu. M.in. rozpoznają po kształcie liści i korze kilka gatunków drzew, podejmują próby ich nazywania (np. świerk, sosna, olcha, dąb, brzoza), wyjaśniają pojęcia „arboretum” i „rośliny chronione”, znają kolejność czynności składających się na posadzenie drzewa i umieją wykonać niektóre z nich oraz identyfikują się z sadzonką dzięki udzielaniu odpowiedzi na pytania stymulujące identyfikację.

Okazja edukacyjna 3 – dotyczy szukania przez dzieci wiosennych kwiatów na wycieczce do lasu, w której towarzyszy im leśnik. Za cel główny przyjęto poznanie dwóch pozagospodarczych funkcji lasu: ochrona przyrody i rekreacja. Dzięki niej m.in. dziecko zachowuje się w lesie zgodnie z ogólnie przyjętymi zasadami poruszania się po jego terenie oraz bawi się w takie zabawy, które są dopuszczalnymi w lesie sposobami rekreacji. Zawierana jest umowa z dziećmi, dotycząca poprawnego zachowania w lesie.

Okazja edukacyjna 4 – stanowi dobre uzupełnienie działań na wycieczce do lasu. Spacer po lesie marzeń – prace z makulatury w zamyśle autorek rozwiną umiejętności przywoływania wyobrażeń i przekazywania własnych przeżyć i wspomnień dzięki twórczej ekspresji plastycznej, werbalnej i ruchowej.

Okazja edukacyjna 5 – poszerza temat lasu i jego mieszkańców. Do tego celu wykorzystano zabawy rozwijające twórcze myślenie. Dzieci, stosując ekspresję ruchową w sytuacjach wymagających przekazania własnej wiedzy w powiązaniu z towarzyszącą jej emocją, kojarzą pojęcie „las” wg idei łańcucha lub gwiazdy.

Okazja edukacyjna 6 – zaprasza uczestników do świata grzybów. Poznają oni różne rodzaje grzybów, opisują wygląd grzybów kapeluszowych i ich budowę. Szczególną uwagę poświęcono przyczynom, dla których nie należy zrywać i niszczyć grzybów trujących. Podczas uczestniczenia w zbiorze grzybów dzieci zbierają je w taki sposób, aby nie niszczyć grzybni. W działaniach zorganizowanych w przedszkolu uczestnicy okazji edukacyjnej: a) hodują drożdże, obserwują ich mnożenie się oraz poznają sposoby wykorzystania ich w gospodarstwie domowym; b) hodują pleśniaka, który jest grzybem, ale przetwory oraz produkty zaatakowane przez niego nie nadają się do spożycia, są szkodliwe.

Okazja edukacyjna 7 – Spędzenie dnia w ekologicznym gospodarstwie rolnym podekscytowało dzieci, jak i dorosłych. Możliwe było pokazanie dzieciom pracy w gospodarstwie rolnym ze zwróceniem ich uwagi na codzienne obowiązki gospodarzy związane z produkcją zdrowej żywności. Zwiedzając gospodarstwo, dzieci rozpoznawały i nazywały zwierzęta udomowione (kozy, króliki, gęsi, kury, konie), uczyły się prawidłowo karmić, poić,

³ R.M. Łukaszewicz (1996) „Leczenie głupoty” i... czyli Salony Edukacji Ekologicznej NATURAmy. Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 14.

doić i paść zwierzęta domowe. Dotykały zabytkowych narzędzi gospodarskich i poznawały ich nazwy. Własnoręcznie wyrabiały ciasto chlebowe, masło w maselnicy, kvasiły kapustę. Tłumaczyły, dlaczego szczególnie szacunkiem otacza się przysłowiową „kruszynę chleba”.

Okazja edukacyjna 8 – poświęcona jest znaczeniu gleby i nawożenia dla życia rośliny. Dzięki uczestnictwu w niej dzieci poznają wybrane czynniki związane z jakością podłoża, w którym rośnie roślina, warunkujące wzrost rośliny. Ponadto przedszkolaki, dzięki aktywnemu włączaniu się w proponowane im działania, rozpoznają i nazywają części naziemne i podziemne roślin, niektóre gatunki ziem ogrodowych (torf, gliniasta, piaszczysta). Rozumieją znaczenie słów „drenaż” i „żyzny”. Porównują wyniki obserwacji uzyskane na przestrzeni określonego odcinka czasu (dwa tygodnie). Swoje przeżycia i emocje uewnętrzniają w dramie.

Okazja edukacyjna 9 – wprowadziła dzieci w świat roślin. Uczestnicy trudzili się nad przygotowaniem odpowiedniego podłoża do posadzenia roślin i nakładaniem kolejnych jego warstw do doniczki. Dzięki tym działaniom kształtowano takie pojęcia przyrodnicze, jak: rośliny, kwiaty, kamienie, żwir, piasek, gleba. Rozróżnianie i nazywanie warstw ziemi oraz zachowanie odpowiedniej kolejności nie nastręcza już większych problemów. Przedszkolaki stwierdziły, że hodowla roślin doniczkowych wymaga dużej wiedzy i umiejętności.

Okazja edukacyjna 10 – w ramach tej okazji edukacyjnej przedszkolaki poznają warunki niezbędne do kiełkowania nasion (woda, ciepło, powietrze, głębokość posadzenia). Dzięki praktycznym działaniom dzieci uczą się rozpoznawać po kształcie i wymieniać z nazwy niektóre nasiona (ogórka, dyni, aksamitki, kukurydzy). Prowadzą kalendarz obserwacji kiełkujących nasion i rozwoju z nich roślin oraz „zapisują” jej wyniki w postaci rysunków. Na koniec porównują wyniki obserwacji uzyskane na przestrzeni ustalonego odcinka czasu.

Okazja edukacyjna 11 – dzięki zorganizowaniu działań praktycznych umożliwia dzieciom poznanie sposobów odżywiania roślin i możliwości wykorzystania naturalnych odpadów do nawożenia gleby, na której są hodowane. Przedszkolaki potrafią dzięki niej m.in. wymienić niektóre czynniki potrzebne roślinie do życia, rozumieją słowa: „nawóz” i „kompost”, rozpoznają i nazywają części naziemne i podziemne roślin. Ponadto wyliczają pożyteczne (ekologiczne) sposoby wykorzystywania odpadów z kuchni.

Okazja edukacyjna 12 – Co w trawie piszczy? – pytanie to stanowi punkt wyjścia do rozważań nad różnorodnością roślin łąkowych, jakimi są trawy. Dzieci rozpoznają takie części trawy, jak łodyga (żdźbło), liście i kwiatostan (kłosy). Wyszukują trawy o różnej wysokości źdźbeł. Rozpoznają i nazywają niektóre rośliny kwiatowe rosnące wśród traw (np. mniszek lekarski, rdest wężownik, koniczyna). Podejmują próby uplecenia wianka z zebranych przez siebie roślin kwiatowych i traw.

Okazja edukacyjna 13 – ma na względzie zapoznanie dzieci z nieznanym dla nich pojęciem „zielnik” oraz z popularnymi ziołami i ich właściwościami. Wycieczka do Herbarolu oraz własne poszukiwania ziół pozwolą dzieciom na założenie zielnika. Dzięki bezpośredniemu doświadczaniu przedszkolaki będą umiały rozpoznać i nazwać wybrane zioła (mięta, rumianek, pokrzywa, koper), opisywać wygląd roślin, porównać kształt ich liści i kwiatów. Posiądą świadomość oddziaływania wywaru z ziół na organizm człowieka.

Okazja edukacyjna 14 – zapoznaje dzieci z jednym z najniebezpieczniejszych działań człowieka wobec środowiska przyrodniczego – zaproszeniem ognia. Rozmowa z dziećmi o wypalaniu traw i ściernisk jest pretekstem do próby formułowania zasad postępowania wobec środowiska naturalnego. Działania praktyczne umożliwiły dzieciom osobiste sprawdzenie tego, że w ok. 20-cm warstwie gleby żyje bardzo dużo małych zwierząt, dla których wypalanie traw jest ich uśmierceniem. W tych rozważaniach nie zapomniano również o kretach, myszach polnych, ptactwie.

Okazja edukacyjna 15 – wzbogaca wiedzę dzieci o owadach zamieszkujących trawnik. Ciekawe spotkania z owadami w majowe przedpołudnie zachęciły przedszkolaki do podejmowania prób obserwacji owadów zamieszkujących przedszkolny trawnik. Do ob-

serwacji używają lup. Starają zachowywać się w sposób wskazujący na podejmowanie prób opanowania awersji w stosunku do owadów.

Okazja edukacyjna 16 – poświęcona jest biedronce. Spotkania z biedronką to inicjowanie różnych form aktywności dzieci w celu poznania jej użyteczności w biologicznej walce ze szkodnikami roślin (mszyce). Dzieci szukają biedronek w ogrodzie przedszkolnym, używają lupy podczas obserwacji, opowiadają, jak wygląda biedronka i jakie są jej zwyczaje. Wiedzą, co znaczy słowo „szkodnik”. Przewidują skutek braku biedronek w ogrodzie.

Okazja edukacyjna 17 – umożliwia dzieciom poznanie strategii życia pająka krzyżaka. Bliskie spotkania z tym zwierzęciem pozwalają uczestnikom na obserwację pajęczaków zamieszkujących ogród przedszkolny. Dzięki temu wymieniają niektóre charakterystyczne zachowania pająka krzyżaka. Zainteresują się pajęczyną i jej właściwościami.

Okazja edukacyjna 18 – uczy obserwacji na podstawie rozwoju żaby od skrzeku po kijankę. Założona w sali hodowla umożliwia dzieciom prowadzenie tzw. hodowli okresowej (po jej zakończeniu zwierzęta są wypuszczane do stawu, z którego wzięto skrzek). Dzieci wiedzą, jak wygląda żaba w poszczególnych fazach rozwoju, próbują je nazywać. Dostrzegają różnice w wyglądzie żaby i kijanki. Wiedzą, że nie wolno krzywdzić i zabijać żab, owadów i innych zwierząt żyjących w stawach.

Okazja edukacyjna 19 – pomaga poznać ślimaka w jego naturalnym środowisku. Bezpośrednia obserwacja zwierzęcia żyjącego na swobodzie sprawia, że dzieci chętnie obserwują ślimaki zamieszkujące przedszkolny trawnik lub pobliską łąkę oraz akwarium w sali. Podejmują także próby przedstawienia cyklu rozwoju ślimaka.

Okazja edukacyjna 20 – umożliwia poznanie ślimaka, jako zwierzęcia pożytecznego i bardzo „wdzięcznego” do prowadzenia obserwacji. Ich niektóre charakterystyczne zachowania (m. in. powolność i chowanie się w muszli) zaintrygują dzieci. Wzbogacenie działań o literaturę poświęconą temu zwierzęciu wywoła w nich dużo emocji oraz umożliwi wczucie się w odczucia tego mięczaka. Postawa dzieci w stosunku do tych zwierząt ulegnie zmianie na pozbawioną uprzedzeń.

Okazja edukacyjna 21 – pozwala poznać charakterystyczne (dla wybranych zwierząt) miejsca zapewniające im schronienie przed niebezpieczeństwem i umożliwiające wychowanie młodych. Po jej zakończeniu dzieci potrafią odpowiedzieć na pytanie o to, gdzie mieszkają małe i duże zwierzęta. Bez kłopotu przyporządkują obrazek zwierzęcia lub zabawkę w jego naturalne „domowi”.

Okazja edukacyjna 22 – przybliży dzieciom rzekę jako z jednej strony „dobrą znajomą”, a z drugiej środowisko niepoznane tak naprawdę z racji miejsca zamieszkania (miasto). Zabawy badawcze umożliwiły dzieciom poznanie wybranych właściwości płynącej wody. Dzięki nim dzieci wykrywały to, co dzieje się z różnymi przedmiotami wrzucanymi do płynącej wody, budowały zapory w poprzek strumienia wody, badały właściwości wiru wodnego i na tej podstawie wyjaśniały to, co dzieje się z obiektami, które trafią w rwący nurt rzeki.

Okazja edukacyjna 23 – dostarcza dzieciom możliwości poznawania właściwości wody w czasie uczestniczenia w zabawach badawczych. Oswajają się one z wodą (nie boją się jej i nie boją zachlapać ubrania czy podłogi), poznają wodę o różnej temperaturze, zapach wody i jej smak. Odkrywają, że woda może służyć wielu ciekawym zabawom. Doświadczają i poznają właściwości wody przy okazji uczestniczenia w wielu ciekawych działaniach.

Okazja edukacyjna 24 – zaspokaja odwieczną ciekawość dzieci dotyczącą kałuż. Kałużowe sprawy i związane z nimi zabawy badawcze pozwalają na poznanie zjawiska wsiąkania wody w glebę. W sposób praktyczny sprawdzają swoje przypuszczenie co do tego, co może dziać się z wodą deszczową po spadnięciu na ziemię. Obserwują zachowania wody w kontakcie z piaskiem (gliną). Podejmują też aktywność twórczą i wykonują rzeźbę z piasku oraz wymyślają dla niej tytuł.

Okazja edukacyjna 25 – Hasło „chora rzeka” w tych zajęciach stało się pretekstem do ukazania różnicy między rzeką czystą (żyjącą), a „chorą” (brudną, zanieczyszczoną). Dzieci szukały śladów życia w wodzie z rzeki, podejmowały próby nazwania zwierząt i roślin żyjących w rzece i na jej brzegu, brały udział w ich porządkowaniu. Zbierały śmieci leżące na brzegu i wrzucały je do kosza. Uzupełnieniem tych czynności były działania do wykonania w sali lub w plenerze (w grupach). Przedszkolaki wykonywały portret „zdrowej” i „chorej” rzeki oraz projektowały znaki informacyjne dla osób, które nad jej brzegami będą odpoczywać.

Okazja edukacyjna 26 – poświęcona jest budowaniu oczyszczalni wody i potrzebie korzystania z filtrów do wody. Dzieci podejmowały próby budowy filtra, który skutecznie oczyści wodę z zanieczyszczeń mechanicznych. Filtrowały wodę przez bibułę w celu sprawdzenia stopnia jej zanieczyszczenia substancjami nierozpuszczalnymi w wodzie. Opowiadały, w jaki sposób należy zachowywać się w pobliżu wody (wymieniały zachowania nie grożące zanieczyszczeniem środowiska wodnego). Dzięki zabawie badawczej zainteresowanie dzieci problemem pozyskiwania wody pitnej i niezanieczyszczania jej naturalnych zbiorników zdecydowanie wzrosło.

Okazja edukacyjna 27 – pomyślana została jako praktyczna nauka sadzenia drzew w ogrodzie przedszkolnym (kwiecień). Dzięki niej dzieci nabywają przekonania o potrzebie sadzenia nowych drzew i tworzenia terenów zadrzewionych (lasów, parków). Potrafią wymienić szkody, jakie powoduje zanieczyszczanie powietrza. Opowiadają o niektórych skutkach zatrucia środowiska np. przez zakłady przemysłowe. Zachowują się w sposób wskazujący na tworzenie się u nich pozytywnych postaw wobec przyrody.

Okazja edukacyjna 28 – umożliwia formowanie postawy proekologicznej w stosunku do drzew. Dzieci będą potrafiły rozpoznać i nazwać niektóre gatunki drzew liściastych i iglastych rosnących w ich najbliższym otoczeniu, wymieniają niektóre gospodarcze i pozagospodarcze funkcje drzew oraz objaśniają ujemne skutki niszczenia tych roślin.

Okazja edukacyjna 29 – umożliwia się w niej dzieciom własnoręczne zakiszenie ogórków. Poznają przepis na zakiszenie ogórków. Dowiadują się, jak prawidłowo włożyć ogórki do słoika (pionowo) oraz jakie przyprawy zastosować (nazwy, zapach i smak potrzebnych przypraw). Przy okazji wielu atrakcyjnych czynności uczestnicy mają stworzone szczególnie sprzyjające warunki do posługiwania się słowami określającymi przeżywane stany emocjonalne. Zapamiętują, że zakiszenie ogórków to prosty i tani sposób zachowania tych warzyw na zimę. Nie bez znaczenia jest to, że doskonale zachowuje się w nich witamina C, a sok zawiera wiele mikroelementów.

Okazja edukacyjna 30 – o tytule „Zimowy dzień”, to rozmowa z dziećmi na podstawie opowiadania nauczycielki o tej porze roku. Jej zamysłem jest zasygnalizowanie potrzeby pomagania zwierzętom w okresie zimy. W części praktycznej dzieci nabywają umiejętność segregowania pokarmu dla poszczególnych gatunków zwierząt. Wiedzą, że w trakcie trwania ciężkich zim (mroźne, śnieżne) należy systematycznie dokarmiać zwierzęta. Przygotowania do dokarmiania rozpoczyna się jeszcze przed nastaniem zimy. Gromadzi się siano, ziarno, warzywa. Karmę wyklada się zawsze w tych samych miejscach. Na śniegu są widoczne odciski zwierzęcych tropów. Można „odczytać”, kto odwiedził karmnik.

Okazja edukacyjna 31 – zawiera propozycję zabaw dydaktycznych i tropiących. Idea, jaka przyświeca wszystkim czynnościom, które wykonują przedszkolaki, to to, że leśni mieszkańcy wymagają zimą pomocy. Dzieci wymieniają nazwy znanych sobie zwierząt leśnych i poznają sposoby niesienia im pomocy. Przed udaniem się na wycieczkę do zimowego lasu uczestniczą w zabawie dydaktycznej polegającej na wyselekcjonowaniu produktów nadających się do karmienia zwierząt. Tak przygotowane udają się na wycieczkę.

Okazja edukacyjna 32 – przybliży dzieciom problematykę dokarmiania zwierząt zimą. Do realizacji tej problematyki wybrano taką formę pracy, jak wycieczka. Rozumienie potrzeby systematycznego dokarmiania oraz pojęcia zwierząt zimą ze względu na trudne warunki ich bytowania stało się jasne, kiedy przedszkolaki same doświadczyły zimy w lesie. Zabawa w rozpoznawanie śladów w lesie uzmysłowiła im, jak wiele zwierząt w nim

mieszka. Wiele dowiedziały się o pracy leśniczego zimą, wiedzą, dlaczego należy systematycznie dokarmiać i poić zwierzęta.

Okazja edukacyjna 33 – to szereg zimowych eksperymentów – doświadczeń ze śniegiem i lodem. Dzieci dowiedziały się, że woda występuje w przyrodzie w trzech stanach skupienia. Wiele radości dostarczyły im zabawy w określenia cech zimy, śniegu i lodu za pomocą przymiotników. Zaobserwowały, jak powstaje szron oraz dowiedziały się, że w glebie nawet zimą znajduje się woda.

Okazja edukacyjna 34 – to cykl zabaw badawczych umożliwiających dzieciom osobiste sprawdzenie tego, czy śnieg jest czysty. Przy tej okazji poznają właściwości śniegu, wyjaśniają sobie, dlaczego biały śnieg nie jest czysty. Wykrywają, że śnieg w podwyższonej temperaturze zamienia się w wodę. Zdobywają jeszcze jeden dowód na to, że atmosfera ziemiska jest bardzo zanieczyszczona, a śnieg, opadając na ziemię, kumuluje w sobie różne brudy.

Okazja edukacyjna 35 – to zbiór sytuacji, w których ludowy zwyczaj topienia Marzanny i wyganiania zimy do morza zmodyfikowano na sposób ekologiczny. Zaproponowano zabawę konstrukcyjną, aby pokazać możliwości powtórnego wykorzystania rzeczy pozornie bezużytecznych i do wyrzucenia (surowców wtórnych), a przez to kształtować zachowania akceptujące segregowanie odpadów. Przedszkolaki z chęcią podejmowały próby wyjaśniania konieczności racjonalnego gospodarowania surowcami wtórnymi i wymieniały nazwy produktów, które można poddać recyklingowi.

Okazja edukacyjna 36 – pozwoli dzieciom na zrozumienie wpływu dźwięków na samopoczucie człowieka. Dzięki niej nauczą się lokalizować i nazywać źródła dźwięków dochodzących z otoczenia, wymienią nazwę narządu odpowiedzialnego za odbiór dźwięków. Dokonają charakterystyki niektórych zasad sprzyjających higienie narządu słuchu. Być może polubią ciszę.

Okazja edukacyjna 37 – wprowadza dzieci w problematykę badań na temat tego, czy można złapać powietrze. Zastosowano zabawy badawcze, w toku których dzieci nie tylko stwierdzają fakt istnienia powietrza, ale przeprowadzają proste doświadczenia, wyciągają wnioski. Zajmują się również gromadzeniem określeń dotyczących wiatru i jego siły. Wyjaśniają, co to jest wiatr.

Okazja edukacyjna 38 – kieruje uwagę uczestników na problem szkodliwości dymu, kurzu, hałasu i spalin. Nabywanie przekonania o szkodliwym oddziaływaniu tych czynników na poczucie jakości życia człowieka w założeniu autorek zapoczątkuje wśród dzieci zachowania zmierzające do unikania (na ile to możliwe) takich środowisk, w których wymienione czynniki występują w nadmiarze.

Okazja edukacyjna 39 – pomaga poznać przedszkolakom naturalne i sztuczne źródła światła. Dzięki zabawom z cieniem odkrywają to zjawisko. Mają możliwość opowiadania na temat tego, kiedy powstaje cień. Dowiadują się o roli słońca w przyrodzie. Rozróżniają naturalne i sztuczne źródła światła.

Okazja edukacyjna 40 – to projekt dotyczący tak bliskiego dzieciom tematu, jakim jest słońce – życiodajna gwiazda. Dzięki codziennym obserwacjom dzieci nabywają przekonania o stałości zjawiska wschodu i zachodu słońca. Rysują ruch słońca na nieboskłonie (od wschodu do zachodu). Poznają jedną z właściwości słońca, jaką jest emitowanie promieniowania cieplnego, badają różnicę między temperaturą panującą „na słońcu” i „w cieniu”.

Okazja edukacyjna 41 – motywuje dzieci do zdobywania wiedzy przyrodniczej dotyczącej najbliższego otoczenia przedszkolnego. Zdobywanie tytułu „młodszy specjalista do spraw przyrody” wiąże się m.in. z opanowaniem takich umiejętności, jak: rozumienie słowa „specjalista”, objaśnianie budowy rośliny, umiejętność zmierzenia obwodu pnia (krzewu), stosując wybraną miarę „naturalną” (długość dłoni, długość ramion) i „wspólną miarę” (długość sznurka).

Wszystkie proponowane przez autorki rozwiązania metodyczne zostały przeprowadzone w praktyce i poddane ewaluacji. Okazje edukacyjne zostały przygotowane w sposób, który umożliwi ich łatwe zastosowanie w praktyce przedszkolnej. Prezentowany cykl działań ma na celu zaktywizowanie dzieci do samodzielnego myślenia w zakresie problemów związanych z szeroko rozumianym środowiskiem społeczno-przyrodniczym.

Tak więc w proponowanych okazjach edukacyjnych dzieci mają wiele możliwości do zdobywania wiedzy, rozumienia jej, stosowania oraz rozwiązywania problemów. Wiele działań dzieje się poza salą przedszkolną, na co szczególnie zwracamy uwagę czytelników. Założyliśmy, że to, co można zobaczyć w naturze (las, łąka, ogród przedszkolny, zwierzęta, praca ludzi itp.), powinno się obserwować z dziećmi właśnie w tych miejscach. Proponowaliśmy również prowadzenie różnych hodowli w sali przedszkolnej jako sposobu na nawiązanie bliższego i trwalszego kontaktu z obiektami przyrodniczymi.

Podczas realizacji zajęć w oparciu o proponowane okazje edukacyjne zalecane jest wykorzystywanie materiałów dodatkowych pochodzących z literatury umieszczonej w bibliografii. Zachęcamy do traktowania okazji edukacyjnych jako inspiracji do własnych poszukiwań w zakresie wprowadzania dzieci w problematykę ochrony środowiska.

Doświadczenie rzeczywistości z prawem do błędów, ponownym podejmowaniem aktywności badawczej i dochodzeniem do rozwiązań na wiele różnych sposobów (tam, gdzie to jest możliwe) najlepiej, naszym zdaniem, realizuje postulat takiej organizacji pracy z dzieckiem w wieku przedszkolnym, aby przyjąć ekspresyjny model wychowania przedszkolnego. W ramach tego modelu „wychowywać to tyle, co pomóc odnaleźć i wydobyć z istoty ludzkiej coś, co jest w niej zawarte w stanie potencjalnym, a co bez tego wysiłku nie mogłoby się zaktualizować. Ogólne cele i zadania wychowania związane są z koncepcją człowieka autonomicznego, posiadającego własną indywidualność i umiającego się porozumiewać z innymi ludźmi, człowieka demokratycznego”.⁴

Myślenie magiczne dzieci w wieku przedszkolnym, ich animizm (przypisywanie cech życia przedmiotom martwym) i antropomorfizm (przypisywanie otoczeniu, zwłaszcza zwierzętom cech ludzkich) pozwala dostrzec im to, o czym dorośli nie zawsze chcą pamiętać – „o świadomości przyrody”. Mieści się ona gdzieś pomiędzy słowem „świadomość” i „inteligencja”.⁵

Wraz z Williamem Blake’em zadajmy więc sobie pytanie:

*Skąd wiesz, że każdy ptak, który przesywa przestrzeń,
Nie jest nieobjętym światem rozkoszy, ucieleśnionym
W twoich pięciu zmysłach?*

Stroną merytoryczną prezentowanych materiałów zajęły się osoby od lat związane z praktyczną ochroną środowiska i edukacją ekologiczną w przedszkolu (Marcin Korniluk – Stowarzyszenie na rzecz Ekorozwoju „Agro-Group” – Białystok, Elżbieta Jaszczyszyn – Uniwersytet w Białymstoku, Bogna Stawicka – Fundacja Edukacji Ekologicznej i Rozwoju – Łódź, Agata Jureczka i Katarzyna Skolmowska – Miejskie Przedszkole i Żłobek „Ekoludki” w Ełku). Wykorzystano ich doświadczenie, nabyte podczas wieloletnich kontaktów z tematyką ekologiczną i instytucjami wychowania przedszkolnego.

*Elżbieta Jaszczyszyn
Marcin Piotr Korniluk*

⁴ Za: K. Lubomirska (1997) *Przedszkole. Rzeczywistość i szansa*. Warszawa, Wydawnictwo „Żak”, s. 166.

⁵ R. Bly (1993) *Żelazny Jan*. Poznań, Dom Wydawniczy „Rebis”, s. 66.

1.

O czym warto pamiętać przy pracy nad kształtowaniem pojęć u dzieci w wieku przedszkolnym?

Wiek przedszkolny w szczególny sposób sprzyja wzmocnieniu i wzbogacaniu przeżyć, wiedzy i doświadczeń związanych z otaczającą dziecko rzeczywistością. Słynne badania J. Piageta pokazują, jak inne są światy dzieci, jak u każdego z nich jego świat zmienia się wraz z wiekiem. Wiek przedszkolny jest okresem wzmożonej aktywności poznawczej. Jej nasilenie się posiada różną dynamikę w różnych fazach okresu przedszkolnego. Za specyficzne pod tym względem uznaje się dzieci, które znajdują się w III fazie, na przełomie wieku 5,5-7 lat. Charakteryzują się one większą samodzielnością i samokontrolą oraz poszerzonym kręgiem zainteresowań poznawczych (chęcią obserwacji otoczenia, nabywania wiedzy, doświadczenia).

Zdobywania wymienionych wyżej elementów wiedzy nie powinno pozostawiać się wyłącznie naturalnemu biegowi rzeczy, gdyż w takim przypadku brak jest gwarancji prawidłowego uczenia się pojęć i ich rozwoju.¹ Edukacyjne zabiegi podjęte przez dorosłych mogą sprzyjać rozwojowi wyobrażeń i pojęć u dzieci. Obiekty i zjawiska, które wywołują u dzieci zaciekawienie i zainteresowanie, stają się inspiracją do formułowania pytań. Dzięki możliwości ich stawiania u dzieci aktywizują się procesy rozwojowe, a zwłaszcza zdolności intelektualne i zainteresowania poznawcze.

Rozwój współczesnej cywilizacji wpływa zasadniczo na powstawanie zmian w zakresie wyobrażeń dzieci o świecie, na zasób pojęć, słownictwo i poziom rozumienia pojęć. Zawsze jednak dziecko tworzy sobie obraz świata i obraz samego siebie poprzez: własne działania, tworzenie obrazów i wyobrażeń, posługiwanie się słowami czy innymi symbolami. Odbywa się to zarówno w trakcie jego kontaktów ze światem „fantastycznych przedmiotów”, jak i ze światem społecznym. Motywowanie dzieci do działania w zakresie poznawania, używania, tworzenia należy tak organizować, aby była to ich własna aktywność i jednocześnie była aktywnością twórczą.² Szczególną wagę przykładają się do poznawania poprzez wyobrażanie i posługiwanie się słowami, ponieważ „cokolwiek nazwiemy rzeczywistością, odsłania się nam ona jedynie poprzez aktywne tworzenie, w którym uczestniczymy”.³ Pożądane jest więc tworzenie u dzieci poprawnych podstaw wiedzy pojęciowej, która oparta będzie na zrozumieniu związków między poszczególnymi obiektami i opisywaniu otaczających przedmiotów oraz uświadamianiu istotnych dla danego pojęcia atrybutów. W tym procesie ważne są takie kierunki kształtowania pojęć, które są zgodne z trzema wymienionymi wyżej sposo-

¹ Zob. S. Guz (1993) Rozumienie zjawisk przyrody nieożywionej przez dzieci sześciolatnie. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 6.

² A. Brzezińska (1984) O twórczej aktywności dziecka w wieku przedszkolnym. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 3, s. 139.

³ I. Prigogine, I. Stengers (1990) *Z chaosu ku porządkowi*. Warszawa, PWN, s. 310.

bami tworzenia obrazu świata przez dziecko. W literaturze poświęconej temu problemowi akcentuje się: 1) poznawanie sensoryczno-motoryczne; 2) zadawanie pytań jako jeden z przejawów aktywności werbalnej w zdobywaniu orientacji w rzeczywistości; 3) tworzenie i przyswajanie pojęć w toku różnego typu zajęć i sytuacji organizowanych i kierowanych przez dorosłego (wzbogacanie zakresu i treści pojęć poprzez działanie spontaniczne, jak i aktywność ruchową, artystyczno-techniczną, zabawy, czynności życia codziennego). Każdy z tych sposobów powinien zaistnieć w środowisku rodzinnym, a następnie być kontynuowany w instytucjach wychowawczych (w przedszkolu i szkole).⁴

W odróżnieniu od wyobrażeń, pojęcia są jednostkami najbardziej odległymi od konkretności. Większość informacji o rzeczywistości jest zakodowana w człowieku w formie pojęć. Są one materiałem, którym operuje się w całym procesie myślenia. Ich przyswojenie i rozwój przebiega w ścisłym związku z wykorzystaniem danych zmysłowych dla zbudowania wiedzy pojęciowej: szerszej i bardziej obiektywnej. Należy je odróżnić od słów, które są symbolami językowymi, za pomocą których ludzie wyrażają swoje myśli. Stąd w psychologii pojęcie rozumiane jest jako myśl, w której odzwierciedlane są cechy wspólne dla klas przedmiotów i zdarzeń⁵, jako abstrakcyjne, myślowe odbicie ogólnych i najistotniejszych rzeczy i zjawisk,⁶ stosunków między elementami rzeczywistości.⁷ Pojęcie jest więc pośrednią i uogólnioną wiedzą o przedmiocie, opartą na znajomości jego mniej lub bardziej istotnych związków i stosunków obiektywnych. W pojęciach odzwierciedlają się ogólne i istotne cechy klas przedmiotów (a nie jednostek), pomija się cechy indywidualne przedmiotów i uwzględnia się tylko te właściwości, które są wspólne wszystkim przedmiotom danej klasy. Z różnych, konkretnie istniejących przedmiotów myśl abstrahuje niektóre tylko właściwości (charakterystyczne i ogólne) i tworzy pojęcie.⁸

Pojęcia spełniają bardzo ważną funkcję w życiu umysłowym człowieka. Będąc przedstawicielami klas (o czym była mowa wyżej), zmniejszają ilość informacji, które musimy odbierać, uczyć się, zapamiętywać, przekazywać i poddawać „obróbce” w procesie myślenia.

Inną funkcją pojęć jest to, że umożliwiają nam wyjście „poza dostarczone informacje”.⁹ Za trzecią główną funkcję uznaje się możliwość ich łączenia, aby tworzyć pojęcia kompleksowe.¹⁰

Ilość i jakość pojęć zależy od wielu czynników. Za bardzo ważny czynnik w opanowywaniu pojęć uważany jest poziom inteligencji. Wraz z jej rozwojem, przede wszystkim pamięci i uzdolnień poznawczych, wzrasta również zdolność do tworzenia bardziej pełnych i wszechstronnych pojęć.¹¹ Na rozwój pojęć ma wpływ środowisko dziecka. Wczesne ich formowanie odbywa się głównie w oparciu o bezpośrednie doświadczenia jednostki. Różnice w doświadczeniach są główną przyczyną różnic indywidualnych w tym zakresie.¹² Tworzenie się pojęć zależy w dużym stopniu od opanowania przez dziecko języka.

Szczególne znaczenie przypisuje się nazywaniu różnych przedmiotów i zjawisk. Umiejętność ta ujawnia się w relacjach do przedmiotów określanych tymi samymi nazwami. Mamy tu do czynienia ze zjawiskiem wyboru na podstawie zależności zachodzących między działającymi bodźcami,¹³ dlatego kojarzenie nazw z odpowiadającymi im przedmiotami uznawane jest za pierwszy etap kształtowania pojęć. Pozostałe etapy, według W. Okonia, to kształtowanie elementarnych pojęć na podstawie cech zewnętrznych przedmiotów i zjawisk oraz kształtowanie pojęć naukowych. W pracy z dziećmi w przedszkolu występują wszystkie trzy etapy kształtowania pojęć. Dominują jednak dwa pierwsze.

⁴ S. Lipina (1984) *Kształtowanie pojęć dzieci w wieku przedszkolnym*. Warszawa, WSiP, s. 43.

⁵ J. Kozielecki (1978) *Czynność myślenia*. W: T. Tomaszewski (red.) *Psychologia*. Warszawa, PWN.

⁶ W. Okoń (1987) *Słownik pedagogiczny*. Warszawa, PZWS.

⁷ J. Strelau, A. Jurkowski, Z. Putkiewicz (1978) *Podstawy psychologii dla nauczycieli*. Warszawa, WSiP.

⁸ J. Bruner (1987) *Poza dostarczone informacje*. Warszawa, PWN.

⁹ J. Bruner (1978) *Poza dostarczone informacje*. Warszawa, PWN.

¹⁰ D.N. Osheron i E. E. Smith (1981) On the adequacy of prototype theory as a theory of concepts. *Cognition*, vol. 9.

¹¹ B. Hornowski (1985) *Psychologia różnic indywidualnych*. Warszawa, PZWS, s. 77.

¹² E.B. Hurlock (1960) *Rozwój dziecka*. Warszawa, PWN, s. 484.

¹³ B. Hornowski (1985) *Psychologia różnic indywidualnych*. Warszawa, PZWS, s. 78.

Praca nad kojarzeniem nazwy z przedmiotami ma wstępny charakter. W wyniku intencjonalnego działania dorosłych zapewniających dzieciom poznanie obiektów i zjawisk z najbliższego otoczenia oraz ich nazw, wprowadzane są do słownika dziecka wyrazy. Proces ten uznaje się za wartościowy, gdy zdają one sobie sprawę „do jakich rzeczy, zjawisk i zdarzeń, względnie pojęć się odnoszą”.¹⁴ Z kojarzeniem nazw z odpowiadającymi im przedmiotami mamy do czynienia jeszcze przed opanowaniem przez dziecko umiejętności mówienia. Kiedy dorosły kilkakrotnie powtarza nazwę przedmiotu i jednocześnie wskazuje na niego, następuje skojarzenie symbolu (jest nim nazwa) z samą rzeczą. W wyniku tego typu działań dziecko potrafi wskazać lub przynieść nazwany przedmiot, nie umiejąc wymówić jego nazwy. Wraz z wiekiem, w toku różnorodnych sytuacji, zwiększa się ilość dziecięcych doświadczeń, które sprzyjają powiększaniu się słownika.

Oprócz omówionego wyżej sposobu wprowadzania nazwy nowego przedmiotu poprzez skojarzenie jego nazwy z bezpośrednio oglądaną rzeczą, stosuje się jeszcze: wprowadzenie nowej nazwy, przy zastąpieniu konkretnego przedmiotu jego obrazem lub rysunkiem na tablicy oraz wyjaśnianie znaczenia nowych słów za pomocą innych słów. W przypadku dzieci w młodszym wieku przedszkolnym zastąpienie rzeczy obrazem nie jest wskazane. Nie mają one jeszcze rozwiniętej umiejętności odczytywania treści obrazu, często też po prostu brak im doświadczeń, które wywołałyby odpowiednie wyobrażenia obiektów. Również dzieci starsze przy braku doświadczeń będą miały trudności ze zrozumieniem pojęcia.

Sposób trzeci, oparty wyłącznie na wyjaśnianiu przy pomocy słów, jest najtrudniejszy i najmniej pożądany w pracy z dzieckiem w wieku przedszkolnym.¹⁵ Brak doświadczeń, do których można się odwołać przy poznawaniu czegoś nowego za pomocą słów, idzie w parze z uboższą wyobraźnią. W wyniku tego tworzone wyobrażenia nowego obiektu, którego znaczenie nazwy jest wyjaśniane, może być błędne. Z rozważań wielu autorów m.in. E. Flesznerowej, E. Franusa, B. Rosy, S. Lipiny, J.A. Pietrowej wynika, że w pracy z dziećmi należałoby stosować dwa pierwsze sposoby wprowadzania nowych nazw, nie wykluczając całkowicie sposobu trzeciego.

Kształtowanie elementarnych pojęć na podstawie cech zewnętrznych przedmiotów i zjawisk jest drugim etapem tworzenia się pojęć. Jego odmiennosc dotyczy głównie charakteru wyodrębnionych cech pojęcia. Przy zaangażowaniu tych samych procesów myślowych, jak przy kształtowaniu pojęć naukowych, sam sposób myślenia ma charakter konkretno-wyobrażeniowy. Nie pozwala to dziecku na dostrzeżenie cech oderwanych, abstrakcyjnych. Wyodrębnieniu ulegają cechy konkretne, dostępne poznaniu zmysłowemu, nieistotne jednak dla pojęcia naukowego. Już w wieku XIX problematyką tą zajął się A. Binet (1890). Badał on świadomość swoich córek w wieku 2,5 oraz 4,8 lat. Szczególnie zainteresowało go to, w jaki sposób wyobrażały one sobie poznawane przedmioty i jakie szczegóły zapamiętywały z otoczenia. Ich wypowiedzi ilustrowały formowanie się pierwszych pojęć. Poprawnie ukształtowane pojęcia elementarne są niezbędną podstawą pojęć naukowych.

M. Przetacznikowa (1959) w oparciu o materiał zaczerpnięty z dzienników rozwoju mowy dzieci, prowadzonych przez ich matki (osoby z ukończonymi studiami psychologicznymi), zbadała ilościowy rozwój przymiotnikowych i przysłówkowych nazw cech w słownictwie badanych dzieci. Kontynuując badania (1967), na podstawie wskaźników procentowych frekwencji wskazała na istotne przesunięcia w proporcjach poszczególnych części mowy, które występują w okresie najszybszego rozwoju mowy dziecka (2. i 3. rok życia). W wieku przedszkolnym wzrasta procent przymiotników, co jest wskaźnikiem pojawiania się wyrazów określających cechy przedmiotów i czynności.¹⁶ Badania K. Baranowicz dotyczące gotowości dzieci 6- i 7-letnich do tworzenia pojęć naukowych wykazały m.in. to, że struktura cech ważnych nie zmienia się.¹⁷ Natomiast dzieci 7-letnie w mniejszym stopniu niż 6-letnie zwracają uwagę na cechy nieistotne. Uznała to zjawisko za wskaźnik podnoszenia się gotowości siedmiolatków do przyswojenia pojęć naukowych.

¹⁴ S. Szuman (1968) (red.) *O rozwoju języka i myślenia dziecka*. Warszawa, PWN, s. 27.

¹⁵ S. Lipina (1984) *Kształtowanie pojęć dzieci w wieku przedszkolnym*. Warszawa, WSiP, s. 36-37.

¹⁶ M. Przetacznikowa (1967) *Rozwój psychiczny dzieci i młodzieży*. Warszawa, PZWS, s.123).

¹⁷ K. Baranowicz (1991) *Przygotowanie dziecka siedmioletniego do rozumienia środowiska przyrodniczego*. W: S. Guz, *Wychowanie przedszkolne. Warunki funkcjonowania oraz efekty kształcenia*. Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Aby możliwe było ukształtowanie się pojęć w stopniu elementarnym, podstawową rolę powinna odgrywać obserwacja połączona z bezpośrednim kontaktem z obiektami czy zjawiskami. Pod uwagę bierze się również poznawanie za pomocą środków zastępczych, jakimi są modele, obrazki, rysunki. Stopniowo, w miarę wielokrotnego spostrzegania i utrwalania znajomości funkcji wzrasta zakres odzwierciedlanych cech. Planowe i świadome prowadzenie tego procesu umożliwia dzieciom przyswojenie poprawnej definicji danego pojęcia (na poziomie konkretno-wyobrażeniowym). Niekiedy zewnętrzne cechy, dostępne bezpośrednio poznawaniu, są również cechami istotnymi i wchodzą w skład pojęcia logicznego. Stąd twierdzenie, że już na poziomie pojęć elementarnych biorą swój początek pojęcia logiczne. Wyodrębniane cechy przedmiotów na tym etapie określa się przez podobieństwa i różnice jakościowe (barwa, wielkość, dźwięk, smak), strukturalne (kształt i materiał) oraz funkcjonalne (cel). Stanowią one wiedzę o przedmiotach, na podstawie których w umyśle dziecka powstaje pojęcie elementarne.

B. Wilgocka-Okon (1967) porównała swoje wyniki badań z analogicznymi J.W. Dawida (1895). Okazało się, że dzieci badane w latach sześćdziesiątych miały większy zasób wyobrażeń i pojęć związanych ze środowiskiem roślinnym i zwierzęcym. Przy tym dzieci wiejskie lepiej znały rośliny niż dzieci z miasta. Autorka zauważyła również pewną prawidłowość związaną ze zmieniającymi się warunkami cywilizacyjnymi. Dzieci, które badał J.W. Dawid, żyły przede wszystkim sprawami najbliższego otoczenia domowego i w związku z tym znały lepiej człowieka. Zaś badane przez B. Wilgocką-Okon swoje obserwacje kierowały na zjawiska przyrodniczo-geograficzne, stąd lepiej znały rośliny, zwierzęta, ziemię i zjawiska natury.¹⁸ Badania te wskazały, że na kształtowanie się zasobu umysłowego dziecka mają wpływ: rodzina, szkoła, środowisko lokalne i szersze środowisko regionalne, środki masowego przekazu i własne działania dziecka.

Powtórzone w latach osiemdziesiątych badania zasobu umysłowego dzieci (6, 7, 8, 9 lat) kwestionariuszem B. Wilgockiej-Okon pozwoliły na dokonanie porównań wyników. Potwierdziła się prawidłowość, że zasób wyobrażeń i pojęć rośnie z wiekiem. Dzieci 6-9-letnie badane w roku 1981 miały średnio o 8% wyższy zasób niż badane w latach 1962-63. Przy czym w grupach od 7 do 9 lat są one wszędzie wyższe niż u ich rówieśników sprzed prawie 20 lat. Jednak w grupie sześciolatków wyniki są niższe o 9,5%. Dzieci te przewyższają swoich rówieśników z lat sześćdziesiątych tylko w dwóch kategoriach: świat roślin i świat zwierząt. W pozostałych osiągnęły znacznie niższe wyniki. Uzyskane wyniki oraz obserwacja środowiska rodzinnego pozwoliły wyciągnąć wniosek, że na tworzenie zasobu umysłowego badanych dzieci rodzina wpływa w mniejszym stopniu niż przed laty. Dokonane porównania dzieci sześciolatków i siedmiolatków wskazują, zdaniem E. Stuckiego, na zmniejszanie się roli rodziny w tworzeniu wyobrażeń i pojęć u dzieci na korzyść szkoły.¹⁹

Ale badania K. Baranowicz wykazały, że gotowość do przyswojenia niektórych pojęć nie zmieniła się w ciągu roku. Z takim samym zasobem wiedzy dzieci rozpoczęły i skończyły edukację. Jej zdaniem ten stan rzeczy jest wynikiem braku doświadczeń przedszkolnych i pozaprzedzkolnych związanych z tymi pojęciami.

Nauczyciel, realizując ten etap kształtowania pojęć, powinien kierować spostrzeganiem dzieci, a nie przekazywać własne określenia obserwowanych przedmiotów. Badania dotyczące m.in. jakości przekazu zagadnień przyrodniczych w procesie dydaktycznym przedszkola wykazały, że nauczyciel odgrywa w nim decydującą rolę, ponieważ uczy swoich wychowanków obserwować obiekty i zjawiska przyrodnicze, organizuje sytuacje, w czasie których skłania dzieci do myślenia, kieruje jego przebiegiem. Ponadto musi uwzględniać możliwości poznawcze poszczególnych dzieci. Autorki wiążą wartość wzrostu wiadomości przyrodniczych z właściwą pracą nauczyciela.²⁰

¹⁸ B. Wilgocka-Okon (1967) *Zasób umysłowy dzieci dawniej a dziś*. Warszawa, PZWS, s. 171.

¹⁹ E. Stucki (1994) *Zasób umysłowy dzieci i świadome jego kształtowanie*. *Studia Pedagogiczne*, nr 8. Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy.

²⁰ B. Bielen (1983) *Rozwój myślenia dzieci 6-7-letnich*. Warszawa, WSiP; M. Studzińska (1985) *Klasyfikowanie obiektów przyrodniczych przez dzieci 6-letnie*. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 6; M. Studzińska (1989) *Dzieci przedszkolne poznają przyrodężywioną*. Warszawa, WSiP.

Bardzo często pierwszy i drugi etap kształtowania pojęć występuje jednocześnie. Dziecko, poznając nowy przedmiot, przyswaja jego nazwę oraz cechy zewnętrzne. Potwierdzeniem tej tezy są rezultaty badań uzyskane przez M. Kielar, która zainteresowała się stopniem uporządkowania wiedzy dzieci o przyrodzie żywej. Badala znajomość takich pojęć nadrzędnych, jak: zwierzęta, rośliny, owoce i kwiaty. Wyniki badań pokazały, że dzieci 4-6-letnie posiadają dużo wiadomości przyrodniczych, chociaż są one jeszcze nie uporządkowane. Obiekty, które dzieci rozpoznawały, łączą jedynie podobieństwa zewnętrzne lub ich funkcje. Dopiero sześciolatki są w stanie uwzględnić inne cechy oraz zwrócić uwagę na genezę poszczególnych zjawisk i obiektów ze świata przyrody.²¹ Kiedy mamy do czynienia z pomijaniem któregoś z wymienianych przez W. Okonia etapów pracy nad kształtowaniem pojęć, nieuwzględnianiem prawidłowości ich tworzenia, dochodzi do kształtowania się i utrwalania w umyśle dziecka błędnych pojęć.

K. Baranowicz (1991) badała przygotowanie dzieci siedmioletnich do rozumienia środowiska przyrodniczego. Na tle porównań między dziećmi wiejskimi i miejskimi oraz ilości lat uczęszczania do placówki wychowania przedszkolnego stwierdziła m.in., że dzieci miejskie poznają przyrodę ze słów, a nie z obserwacji. Niewielkie zmiany ilościowe słownictwa, jakie obserwowano u badanych dzieci, nie pociągały za sobą zmian jakościowych. Opanowanie nazw miało swoje źródło w doświadczeniach zastępczych (poprzez bajki, opowiadania, wiersze, telewizję itp.), a nie w związku z czynną obserwacją środowiska. Tak więc rozumienie pojęć było błędne, ponieważ było efektem uogólnień płynących z opowiadań, rysunków, bajek, a nie z bezpośrednich obserwacji.²²

Badania S. Guz dotyczyły rozumienia zjawisk przyrody nieożywionej przez sześciolatki. Na podstawie badań stwierdziła ona, że pełniejszą wiedzę mają te dzieci, które miały możliwość częstszego spotykania się w życiu codziennym z obiektami i zjawiskami przyrody nieożywionej. Powierzchną i fragmentaryczną wiedzę zaobserwowała u tych dzieci, które w mniejszym stopniu miały bezpośredni dostęp do obiektów i zjawisk. Uboga wiedza dzieci ujawniała się wtedy, gdy zjawiska wymagały dłuższych obserwacji, przeprowadzania eksperymentów lub których przebieg był niedostępny bezpośrednio doświadczeniu. Rozumienie badanych pojęć nie wykroczyło, zdaniem S. Guz, poza rozumienie potoczne. Przyczyn tego stanu rzeczy upatruje ona w przypadkowym spostrzeganiu dzieci, braku obserwacji, eksperymentów czy zabaw badawczych organizowanych intencjonalnie.²³

Trzeci etap kształtowania pojęć – rozwijanie pojęć naukowych, następuje wówczas, gdy ujawniają się zewnętrzne powiązania, mechanizmy, struktury pomiędzy faktami lub zjawiskami i są zdobywane na drodze pośredniej przez myślenie abstrakcyjne. Pojęcia naukowe wyprowadza się wprawdzie z szeregu porównań konkretnych faktów, rzeczy czy zjawisk, ale nie odpowiadają im żadne konkretne obiekty. Z pojęciami tego typu mamy do czynienia w szkole.

Kształtując pojęcia u dzieci, należy zawsze zestawiać dany przedmiot z innymi, w celu wyodrębnienia go spośród nich; wyszukiwać cechy podobne do tych cech przedmiotów, z którymi jest porównywany; wyszukiwać takie jego cechy, które różnią go od danych rzeczy i zjawisk; określić dane pojęcie na podstawie znajomości cech danej rzeczy lub zjawiska; zastosować poznane pojęcie w nowych sytuacjach. Procedura ta ma zastosowanie zarówno na etapie kształtowania pojęć elementarnych, jak i podczas kształtowania pojęć naukowych w przedszkolu i szkole.

²¹ M. Kielar (1981) *Rozwój mowy i myślenia dziecka w wieku przedszkolnym w kontakcie z przyrodą. Wychowanie w Przedszkolu*, nr 10.

²² S. Guz (1991) *Wychowanie przedszkolne. Warunki funkcjonowania oraz efekty kształcenia*. Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

²³ S. Guz (1993) *Rozumienie zjawisk przyrody nieożywionej przez dzieci sześciolatki. Wychowanie w Przedszkolu*, nr 6, s. 329.

Uwaga na możliwość powstawania błędnych pojęć

Zainteresowanie wśród teoretyków i praktyków budzą również przyczyny powstawania błędnych pojęć i trudności, jakie napotyka dziecko w tworzeniu znaczenia słów. W literaturze poświęconej problematyce rozwoju i kształtowania pojęć szczególną uwagę zwraca się na możliwość wystąpienia defektów w receptorach (wzrokowym, słuchowym) oraz wpływ zróżnicowanego poziomu rozwoju intelektualnego na poziom mowy dziecka. Są one przyczyną innego spostrzegania świata niż u dzieci zdrowych. Prócz wspomnianych wyżej czynników do najczęstszych przyczyn tworzenia się błędnych pojęć zalicza się:

- a. zetknięcie się z fałszywymi wiadomościami, których źródłem są najczęściej błędne odpowiedzi dorosłych na zadane przez dziecko pytanie; udzielenie odpowiedzi niepełnej, wynikającej z przekonania, że jest ona wystarczająca i jasna (ponieważ dziecko ma na pewno orientację w tej sprawie); niepoprawne wyjaśnienia rówieśników, do których zwracają się dzieci;
- b. wierzenie w zabobony i przesady;
- c. niezrozumienie słów, których dorosły używa, aby wyjaśnić coś dziecku;
- d. błędne rozumowanie, gdzie niepoprawne połączenie faktów jest podstawą do sformułowania błędnego sądu;
- e. żywa wyobraźnia, która w wypadku braku rzeczywistych danych pomaga dziecku w ich uzupełnieniu (dziecko wbrew zdrowemu rozsądkowi i za wszelką cenę rozstrzyga różne problemy, wygłasza stwierdzenia, nie wątpi w słuszność swoich pomysłów);
- f. niewielka ilość doświadczeń, brak krytycyzmu, które doprowadzają do kojarzenia spostrzeżeń z fałszywymi znaczeniami (głównie wskazuje się tu na brak całkowitej odpowiedniości między językową wiedzą dziecka a wiedzą o świecie; obserwuje się występowanie zjawiska przenoszenia znaczenia słowa na wszelkie obszary własnych doświadczeń, a więc: zawężanie znaczenia nazwy, mieszanie różnych znaczeń w odniesieniu do jakiejś nazwy, trudności z poradzeniem sobie ze słowami wieloznacznymi.²⁴

²⁴ Zob. B. Hornowski (1985) *Psychologia różnic indywidualnych*. Warszawa, PZWS; H. Nadolska (1995) *Kompetencja narracyjna uczniów o różnym poziomie inteligencji*. Białystok, Wydawnictwo eRBe.

2.

Praca z dziećmi nad kształtowaniem ich postaw proekologicznych – jej istota

W przedszkolu kształtuje się postawy proekologiczne dzieci, wyrabiając w nich wrażliwość i poczucie obowiązku oraz uzmysławia znaczenie przyrody dla nich samych oraz całej ludzkości. Takie cele osiąga się przez wyposażenie dzieci w odpowiedni zasób wiedzy w zakresie ochrony środowiska i przez budowanie ich świadomości ekologicznej. Dziecko powinno wiedzieć i zrozumieć, że: a) to wszystko, co jest niezbędne do życia człowiekowi czerpie z przyrody; b) człowiek nadmiernie zanieczyszcza środowisko i w nie do końca przemyślany sposób wykorzystuje jego zasoby; c) należy ograniczać ten proces, a najlepiej zapobiegać mu.

Przyjmuje się, że już dzieci można i należy nauczać korzystania z zasobów przyrody. Edukacja ekologiczna powinna więc stanowić część działalności dydaktyczno-wychowawczej i opiekuńczej zarówno nauczycieli, jak i rodziców. Poprzez różnorodne formy pracy z dziećmi pokazuje się im, że środowisko przyrodnicze jest dla nich (człowieka) użyteczne, więc należy o nie dbać. Jednym z głównych zadań staje się więc wzbudzenie u dzieci wrażliwości na przyrodę ożywioną i nieożywioną oraz wywołanie u nich poczucia odpowiedzialności i troski o jej zachowanie. Stopniowo dzieci zaczynają rozumieć, że człowiek, niszcząc środowisko, niszczy samego siebie.

Edukacja ekologiczna dzieci w wieku przedszkolnym to świadoma i zamierzona działalność nauczycieli i rodziców, której celem jest zapewnienie im:

- sytuacji do przeżyć z bezpośredniego lub pośredniego kontaktu z obiektami i zjawiskami przyrodniczymi;
- podstawowych i zasadniczych wiadomości o ekosystemach, obiektach i zjawiskach występujących w ich najbliższym środowisku życia;
- podstawowej orientacji o znaczeniu obiektów i zjawisk dla ich życia;
- uzmysłowienia związków przyczynowo-skutkowych wszelkich procesów przyrodniczych, zwłaszcza w najbliższym środowisku ich życia i działalności;
- doprowadzenie do przestrzegania zależności między stanem środowiska a samopoczuciem i zdrowiem ludzi;
- ukształtowanie nawyku oszczędnego korzystania z zasobów naturalnych i maksymalnej ich ochrony;
- możliwości ukształtowania umiejętności segregowania i wtórnego wykorzystywania niektórych odpadów znajdujących się w najbliższym środowisku: domu, przedszkolu, podwórku;
- możliwości ukształtowania potrzeby przestrzegania norm (nakazów i zakazów) ekologicznych przez samych siebie i innych, zwłaszcza rówieśników, rodzeństwo, rodziców;
- możliwości ukształtowania nawyków kultury ekologicznej i zdrowotnej w ich miejscu zabawy, wypoczynku, nauki i pracy;

- możliwości ukształtowania ekologicznego stylu życia, zwłaszcza w zakresie przestrzegania zachowań kulturalno-higienicznych w odniesieniu do czystości osobistej i najbliższego środowiska;
- warunków do kształtowania pożądanych postaw wobec ludzi, zwierząt i roślin;
- warunków do kształtowania umiejętności współdziałania na rzecz ochrony, odnawiania, przekształcania, racjonalnego eksploataowania i pomnażania bogactwa najbliższego środowiska przyrodniczego.¹

Chodzi więc o ukształtowanie w świadomości dziecka postawy ekologicznej, która charakteryzuje się:

- zdolnością percepcji wobec zjawisk przyrodniczych i społecznych;
- ciekawością świata i praw nim rządzących;
- świadomością i zrozumieniem praw i zależności panujących w przyrodzie;
- odpowiedzialnością wobec wszystkich form życia;
- aktywnością i poczuciem więzi z przyrodą i ludźmi;
- szacunkiem dla różnorodności i odrębności biologicznej i kulturowej.²

Metody, formy i środki kształtujące postawy ekologiczne

Pozytywne postawy wobec przyrody, ochrony środowiska, kształtowania i ulepszania mają nie tylko metody nauczania kształtującego, ale i wychowującego. Do metod tych zaliczamy: 1) praktyczne działania na rzecz ochrony środowiska (prace społeczno-użyteczne, porządkowanie terenu, uprawa i pielęgnowanie roślin, hodowla zwierząt, budowanie karmników i budek lęgowych, opieka nad pomnikami przyrody, uczestnictwo w konkursach i akcjach ochrony środowiska, propagowanie idei ochrony środowiska przez afisze i plakaty, wystawki tematyczne, prowadzenie kącika ekologicznego, biblioteczki ekologicznej, wykonywanie albumów, zbieranie wierszy i zabaw o tematyce proekologicznej), rejestrowanie przyrody za pomocą ołówka, kartonu, modelowanie z gliny, aparatu fotograficznego, magnetofonu, itp.; 2) obserwacje świata roślin i zwierząt, zjawisk przyrodniczych i społecznych; 3) eksperymenty obrazujące procesy przyrodnicze i skutki ludzkiej ingerencji, pokazy; 4) opowiadania, opisy, praca z tekstem literackim; 5) gry i zabawy (terenowe, badawcze, gimnastyczne, dydaktyczne, loteryjki obrazkowe, zabawy rytmiczno-muzyczne, dramowe); 6) wycieczki i spacer (podglądanie życia przyrody, zaobserwowanie, jak ludzie szpecą i niszczą przyrodę oraz ją ratują, przyzwyczajanie dzieci do szanowania przyrody i poczucia odpowiedzialności za nią); 7) kontakt ze sztuką poświęconą przyrodzie (muzyka, obraz, zdjęcie); 8) twórczość plastyczna dzieci, tworzenie kompozycji z zebranych darów natury itp.

W procesie kształtowania nie zapominamy o środkach dydaktycznych: a) wizualno-manipulacyjnych (np. gry i domina o treści ekologicznej, zbiory kart i inne); b) urządzeniach i środkach technicznych (np. lupa, mikroskop, lornetka, aparat fotograficzny, kamera wideo, magnetowid, diaskop, przeglądarka, radiodbiornik, sprzęt laboratoryjny do doświadczeń, sprzęt ogrodniczy, sprzęt do dokonywania obserwacji zjawisk meteorologicznych – wiatromierz, zegar słoneczny, modele karmników, sprzęt do uprawy roślin i hodowli zwierząt, pojemniki do przechowywania materiału przyrodniczego).³

¹ Zob. E. i J. Frątczakowie (1996) *Edukacja zdrowotna dzieci przedszkolnych*. Toruń, Turpress, s.12; T. Gałczyńska (1997) (red.) *Ten piękny, tajemniczy świat – edukacja ekologiczna w przedszkolu*. Warszawa, ZNFiGW.

² Tamże s. 13.

³ Zob. np. publikacje E. i J. Frątczaków

3.

Rodzaje aktywności dziecka i ich miejsce w okazjach edukacyjnych

Proces wspomagania naturalnych linii rozwojowych dziecka opiera się na trzech rodzajach aktywności: aktywności spontanicznej, inspirowanej i kierowanej.¹

Z aktywnością spontaniczną mamy do czynienia wtedy, gdy dziecko samo podejmuje działania, bez zachęty czy polecenia osoby dorosłej. Czynnikiem wywołującym ten rodzaj aktywności są wszelkie obiekty, które znajdują się w polu widzenia i w zasięgu rąk dziecka i wzbudzą jego zainteresowanie. Aby świadomie kształtować u dzieci ich wewnętrzną motywację do działania, należałoby stymulować właśnie ten rodzaj aktywności. W tym rodzaju aktywności dziecko realizuje tzw. własny program.

Z dziecięcą aktywnością inspirowaną stykamy się wówczas, gdy dorosły w sposób celowy projektuje sytuacje rozwijające dziecko. Podsuwa mu przedmioty, które mają je zachęcić do sięgnięcia po nie i/lub stwarza zdarzenia, w których będzie miało chęć uczestniczyć. Motywem skłaniającym dziecko do działania jest ciekawość, chęć badania i eksperymentowania. W tym rodzaju aktywności dziecko realizuje nie tylko „własny program”, ale i „program dorosłego”. Projektując okazje edukacyjne, dyskretnie wspomagamy jego rozwój.

Aktywność kierowana polega na dokładnym komunikowaniu dziecku tego, co ma robić, kiedy i w jaki sposób. Jest to bardzo duża ingerencja, szczególnie ograniczająca zachowania twórcze. W tym rodzaju aktywności dziecko realizuje wyłącznie „program dorosłego”.

Chcąc zadbać o prawidłowy rozwój dziecka, powinno mu się zapewnić możliwość ujawnienia każdego z wymienionych wyżej rodzajów aktywności. Dzieci w wieku przedszkolnym powinny przede wszystkim mieć warunki do przejawiania aktywności spontanicznej i inspirowanej. Aktywność kierowana, jako efekt celowych działań nauczyciela, powinna się pojawiać niezbyt często w trakcie pobytu dziecka w przedszkolu i tylko wtedy, gdy jest to niezbędne. Obecny system edukacji nadal jednak opiera się na wyzwalaniu aktywności kierowanej. To nauczyciel decyduje o takich działaniach, które z racji choćby czysto życiowych, przynależą tylko i wyłącznie jednostce (np. decyzja o załatwieniu potrzeby fizjologicznej, umycie rąk w momencie odczucia dyskomfortu) oraz o wszystkim, co dzieje się w procesie wychowawczo-dydaktycznym (podawanie wskazówek, zadawanie pytań, formy pracy z dzieckiem).² Realizowany jest więc wyłącznie program osoby dorosłej. Dodatkową przy-

¹ J. Zwiernik (1996) *Alternatywa w edukacji przedszkolnej. Studium teoretyczno-empiryczne*. Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 58 – 59.

² E. Jaszczyszyn (1998) Idea korelacji „własnego programu dzieci” z programem dorosłych w pracy z dzieckiem w wieku przedszkolnym czyli o wpływie genetycznej teorii rozwoju L.S. Wygotskiego na praktykę przedszkolną. W: T. Zaniewska (red.) *Pamięć i więź*. Białystok, Trans Humana, s. 284.

czyną tego stanu rzeczy jest powszechnie przyjęty sposób pracy z całą grupą i przenoszenie wzorów nauki szkolnej na teren przedszkola. Również ocena działań dziecka ma najczęściej formę wartościującą, a nie opisową.³

Niezgodność teorii (która postuluje uwzględnienie: wrodzonej aktywności dziecka, zjawiska naśladownictwa, istnienia wewnętrznego programu poznawczego czy umożliwianie kontroli nad sytuacją) z praktyką (m.in. uniemożliwianie rozwoju aktywności twórczej, doprowadzenie do syndromu wyuczonej bezradności) powoduje konieczność takiego przeorganizowania działań dorosłych, aby stały się one przyjazne dziecku. Taką propozycją jest metoda projektowania okazji edukacyjnych.

³ Zob. A. Faber, E. Mazlish (1992) *Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały. Jak słuchać, żeby dzieci do nas mówiły*. Poznań, Media Rodzina of Poznań.

4.

Metoda projektowania okazji edukacyjnych i jej elementy

Termin „okazje edukacyjne” powinien być kojarzony z Wrocławską Szkołą Przyszłości oraz jej liderem prof. dr hab. Ryszardem M. Łukaszewiczem. Jego zdaniem, „aby wspomagać, inspirować i kierować procesem edukacyjnym, trzeba tworzyć, organizować i reorganizować **okazje**; po prostu projektować je!”¹. Okazja edukacyjna traktowana jest jako sposób działania (metoda). Nauczyciele pracujący tą metodą „projektują okazje edukacyjne”.² Metoda projektowania okazji edukacyjnych zawiera następujące elementy³:

Przedmiot odkrycia dziecka – zastanawiamy się, czy pomysł okazji dotyczy **poznania** czegoś nowego dla dziecka, nauczania **posługiwania się** nowymi przedmiotami, narzędziami lub słowami, czy też chodzi nam o umożliwienie dziecku **tworzenia** czegoś zupełnie nowego dla niego.

Punkt wyjścia zajęć – organizujemy takie zdarzenia, które **zaciekawiają dzieci, skierują ich uwagę na to, co wiąże się z okazją edukacyjną oraz wzbudzą chęć uczestniczenia w dalszych działaniach**. Dobrze byłoby, aby sytuacja początkowa niosła ze sobą element zaskoczenia, niespodzianki czy wywołała zdziwienie. W tym celu wykorzystujemy: a) przedmioty materialne (zabawki, narzędzia, obiekty przyrodnicze, przedmioty codziennego użytku, książki, mapy, przewodniki itp.); b) dźwięki (melodie i piosenki jako ilustracje muzyczne, nagrania odgłosów z życia codziennego); c) słowa jako narzędzie komunikacji i/lub tworzywo literackie; d) ruch (scenki pantomimiczne); e) światło; f) obrazy (zdjęcia, filmy, przeźrocza, zdjęcia, rysunki itp.).

W aranżowanych zdarzeniach powinno się uwzględnić możliwość swobodnego przepływu informacji między dziećmi, między dziećmi a nauczycielem oraz dziećmi a światem przedmiotów (obiektów przyrodniczych). Taka sytuacja jest sposobem zachęty uczestników interakcji do tego, aby wymieniali między sobą uwagi, spostrzeżenia oraz podejmowali działania badawcze i formułowali problemy w postaci pytań. Te z kolei mogą przybierać formę zadania lub zestawu zadań motywujących dzieci do podjęcia działań i poszukiwania tym samym odpowiedzi (rozwiązania problemu).

Zadania – przewidując zadania lub tworząc je w trakcie trwania okazji edukacyjnej, bierzemy pod uwagę **zadania otwarte i zamknięte**. Należy jednak pamiętać o **preferowaniu zadań otwartych**, które są szczególnie odpowiednie dla dzieci w wieku przedszkol-

¹ Rozmowa A. Kienig i M. Głuskowskiej-Soldatow z prof. dr hab. Ryszardem M. Łukaszewiczem (1997) Edukacja, jak poezja, jest sposobem patrzenia na świat. *Test*, 1 (7), s. 96-104.

² W praktyce pedagogicznej mamy również do czynienia z „metodą projektów” (co ma być?). Jest ona jednak czymś innym niż „projektowanie okazji edukacyjnej” (co może być?).

³ J. Zwiernik (1996) *Alternatywa w edukacji przedszkolnej. Studium teoretyczno-empiryczne*. Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 53-59.

nym. Dopuszczają one możliwość znacznej różnorodności wyników i sposobów ich uzyskiwania. Dzięki nim: a) wzmacniamy przekonanie dzieci o osobistym wpływie na przebieg zdarzenia (poczucie kontroli nad sytuacją) i o podmiotowym traktowaniu; b) dostarczamy możliwości uzyskania przez dziecko informacji co do własnych możliwości w zakresie, jaki wyznacza zadanie; c) wykorzystujemy naturalną podatność dzieci na włączanie nowych informacji w trakcie wykonywania zadania (częsta sytuacja przy wykonywaniu zadań dywergencyjnych). Z kolei zadania zamknięte pełnią odmienne funkcje. Zamknięty zbiór wyników jest źródłem niezbędnych dawek informacji, które jako pewne i sprawdzone, są potrzebne w życiu każdego członka społeczności ludzkiej.

Warunki materialne – wybieramy miejsce lub miejsca, w których będzie przebiegać okazja edukacyjna (sala, ogród przedszkolny, las, łąka itp.), zastanawiamy się, jakie przedmioty, teksty, nagrania, obiekty przyrodnicze będą potrzebne. Należy uwzględnić to, które z potrzebnych rzeczy zgromadzimy sami, a w posiadanie których wejdziemy dzięki uprzejmości innych osób. Nie zapominamy o materiałach i narzędziach, jakimi dzieci będą się posługiwać w trakcie swoich działań. Należy zadbać o dostateczną ilość rekwizytów, aby uczestnicy zajęć mieli do nich swobodny dostęp i możliwość wyboru.

Element wymagający wyeksponowania – jako osoby projektujące okazję edukacyjną, w tym miejscu **powinniśmy zastanowić się, czy i co szczególnie ważnego zawiera nasz projekt**. Ten element projektowanej okazji edukacyjnej pozwala na ponowny wgląd w przebieg spotkania. Oznacza to **prowadzenie rozmów** indywidualnych, jak i z całą grupą **w trakcie wszystkich działań** dzieci. Mogą one dotyczyć spraw związanych z wykonywanym zadaniem, ale także odległych od analizowanej problematyki (np. treść zadania, formy pracy, sposób wykonania oraz tworzywo czy jego właściwości, posiadane przez dzieci własne doświadczenia). Unikamy występowania w roli osoby, która jako jedyna jest w stanie dokonać oceny i sformułować wnioski. Dążmy raczej do aranżowania sytuacji pobudzających dzieci do formułowania samoocen będących refleksją nad własną konsekwencją (lub jej brakiem) w działaniu, zachęcajmy do tworzenia indywidualnych kryteriów ocen.

część II

Okazje
edukacyjne

Okazja edukacyjna nr 1 Dla dzieci starszych

Autorka:
Elżbieta Stańczyk
Łódź Przedszkole Miejskie nr 148

Temat:

Wiosna w ogrodzie botanicznym

Cel ogólny: Zapoznanie z historią ogrodu botanicznego oraz systematyką roślin i kolekcją ogrodu botanicznego.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Wskazuje w ogrodzie botanicznym ogród japoński.
- Wymienia zapamiętane przez siebie elementy ogrodu japońskiego.
- Odróżnia magnolię od wiśni piłkowanej.
- Porównuje i rozpoznaje po zapachu takie zioła, jak: mięta, melisa i żywokost.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania działalnością własną dziecka, zadań stawianych dziecku.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: obserwacja i pokaz, przykład.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Sztucznie utworzony przez człowieka ogród może się podobać. Jest tam wiele ciekawych dla mnie rzeczy, takich jak: sztuczne pagórki, kamienny mostek czy staw.

II. Punkt wyjścia zajęć:

1. Oglądanie form przestrzennych w ogrodzie japońskim; są to: sztuczne pagórki z zespołami kamieni i ozdobne stawy rozdzielone kamiennymi mostkiem. Zwrócenie uwagi dzieci, że kamienie ułożone są również w wodzie i przy brzegach stawów. Następnie oglądanie roślin wodnych w ogrodzie japońskim i grzybienia, grzybieńczyka oraz drzew nagonasiennych – milorzab dwuklapowy, metasekwoja chińska, wiśnie piłkowane, okrytonasiennych – magnolia japońska, berberys Thunberga, klon palmowy.¹
2. Zapoznanie z elementami charakterystycznymi dla ogrodu japońskiego: kamienie, ścieżka kamienna, mostek kamienny, azalie, klony japońskie, jesienią krwistoczerwone, wiśnie piłkowane, grzybienie różowe, czerwone, białe o dużych liściach na wo-

¹ Zob. D. Soida (1995) *Bądź Mistrzem... Przyjacielem*. Kraków, Regionalny Ośrodek Edukacji Ekologicznej.

dzie, grzybieńczyk o bardzo drobnych liściach, rdestnica o wąskich liściach – pokrywająca lustro wody (nie powinno jej tam być, gdyż w wodzie jest trucizną dla innych roślin), trzcina, której też nie powinno tam być, przejście kamienne przez wodę.

3. Dzieci wybierają w ogrodzie japońskim swoje drzewa. Odnalezienie przez dziecko określonego gatunku drzewa, które wcześniej zostało omówione. Wręczenie dzieciom wzorów liści i polecenie określenia na ich podstawie rosnącego drzewa, nazwanie go i wyszukiwanie w przewodnikach. Dzieci robią zdjęcia swoim drzewom. Nauczycielka przekazuje im encyklopedyczną wiedzę nt. ich drzew.

4. Zachęcanie dzieci, aby:

- dotykały drzewa – zewnętrzną i wewnętrzną stroną dłoni, palcami, policzkiem. Określamy wspólnie z dziećmi wrażenia dotykowe, np. powierzchnia – śliska, gładka, chropowata, sucha, wilgotna, miękka, twarda, zimna, ciepła.
- Wsłuchiwały się w głosy ogrodu: szelest liści, śpiew ptaków, szum wiatru. Określały te głosy, ich natężenie, nastrój, jaki wywołują.
- Wąchały – korę drzew, żywicę, mchy, igły drzew, ziemię. Określamy te zapachy przy pomocy przymiotników, np. stęchły, świeży, przyjemny, ostry. Zbieramy zapachy do kubeczków po jogurtach.
- Obserwowały – pnie drzew w poszukiwaniu porostów, oglądały je przez lupę.

Tłumaczymy, że tam, gdzie na pniach występują porosty, powietrze jest czyste. Tam, gdzie porostów nie ma, powietrze jest zanieczyszczone. Dzieci same spostrzegają, że w mieście porosty nie występują na pniach (nie było ich w parku, w ogrodzie przedszkolnym – wcześniej sprawdzaliśmy). Znaczy to, że powietrze w mieście jest zanieczyszczone związkami siarki (tzw. pustynia porostowa).

5. Poznacie drzewo wszystkimi zmysłami. Dzieci wędrują wokół drzewa w opaskach na oczach. Nie widzą go, ale używają węchu, dotyku, słuchu. Ponownie chodzą wokół drzewa z otwartymi oczami i porównują swoje odczucia. Zbierają w rękawiczkach materiał z drzewa do szklanego pojemnika, aby obserwować go pod mikroskopem.
6. Zabawa „Integracja z drzewem”. Dzieci wybierają sobie jedno drzewo. Mówimy: „Przytul się plecami do pnia, zamknij oczy, wsłuchaj się w głos twojego drzewa. Drzewo to twój przyjaciel. Jest silne, mocne, przetrzymało niejedną zawieruchę i burzę. Posłuchaj go. Opowie ci swoją historię. Przekaze ci swoją siłę i moc. Zapytaj drzewo: 1) Co czuje? 2) O czym myśli? 3) O co chciałoby poprosić człowieka? 4) Jak ty możesz dbać o to drzewo i o inne drzewa?”

Dajemy dzieciom czas na kontakt z drzewami. Następnie rozmawiamy z dziećmi zgodnie z postawionymi pytaniami.

7. Zabawa badawcza:

- Obejrzyjcie dokładnie korę drzewa przez lupę. Ostrożnie poszukajcie drobnych zwierząt w pniu, na gałązkach (ogłądanie gałązek przez lupę).
- Poszukajcie pod korą spróchniałych korytarzy owadów, które tam żyły.
- Przekalkujcie korę drzewa.
- Przyjrzyjcie się pąkom, liściom, gałęziom. Znajdźcie oznaki wzrostu gałęzi.
- Spójrzcie w górę na konary drzew i podziwiajcie je przez chwilę.
- Czy rosnące tu drzewa wyglądają na zdrowe?
- Czy mają ślady uszkodzeń?

8. Zabawa „Spacer z lusterkiem”. Dzieci obchodzą drzewo dookoła ze spuszczoną głową, patrząc w lusterko, w którym odbija się korona drzewa. Oglądają koronę od spodu w lusterku. Powtarzają okrażenie z głową zadartą do góry i powtarzają to, co widziały w obu tych przypadkach. Zadajemy dzieciom pytania:

- Czy widzicie ją?
- Czy taki sposób spojrzenia wam się to spodoba?

9. Zabawa „Spotkanie z drzewem” – znajdź wśród drzew swojego przyjaciela.
- Poznałeś już zapach drzewa?
 - Objąłeś je ramionami?
 - Czy poznasz jego grubość?
 - Czy kora jest szorstka czy gładka, sucha czy wilgotna?
 - Czy są na niej ślady skaleczeń i żywicy?
 - Co rośnie u dołu?

Chętne dziecko w opasce na oczach prowadzimy do drzewa, by, nie widząc go, spróbowało się go „nauczyć”. Następnie odprowadzamy dziecko kilka metrów od tego miejsca, omijając przeszkody i inne drzewa. Zdejmując dziecku opaskę, prosimy, by odnalazło wśród drzew to, które poznało przed chwilą różnymi zmysłami. Prosimy, by dziecko odnalazło drzewo, które może być jego przyjacielem.

10. Spacer po skałkach w alpinarium.
11. Rozróżnianie po zapachu roślin leczniczych: mięty, melisy, żywokostu.
12. Powrót zabytkową aleją lipową składającą się ze 116 dziewięćdziesięcioletnich drzew, którą uznano za pomnik przyrody.

IV. Warunki materialne:

Przewodniki, lupy, opaski na oczy, kubki po jogurtach, skała porostowa, wzory liści, kalka, kredki świecowe, lusterka.

V. Element wymagający wyeksponowania:

„Ogród botaniczny to królestwo roślin. Chętnie tu przychodzą dzieci i dorośli. Tutaj poznasz kwiaty, drzewa oraz krzaki. Spotkasz na spacerze łódzkie przedszkolaki” (Ewa Ćwikła).

Okazja edukacyjna nr 2 Dla dzieci starszych

Autorki:

Irena Gawrońska, Anna Żebrowska
Białystok, Przedszkole Samorządowe nr 22.
Małgorzata Łoniewska, Beata Jackowska
Białystok, Przedszkole Samorządowe nr 76

Temat:

Z wizytą w arboretum – wiosenna wycieczka do Kopnej Góry¹

Cel ogólny: Poznanie zbiorowiska roślinnego typowego dla Puszczy Knyszyńskiej.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Rozpoznaje po kształcie liści i korze kilka gatunków drzew, podejmuje próby ich nazywania (np. świerk, sosna, olcha, dąb, brzoza).
- Nazywa zapamiętane, chronione gatunki wiosennych kwiatów (np. zawilec gajowy, konwalia, sasanka).
- Wyjaśnia własnymi słowami pojęcia „arboretum” i „rośliny chronione”.
- Zna kolejność czynności składających się na posadzenie drzewa i umie wykonać niektóre z nich.
- Identyfikuje się z sadzonką dzięki udzielaniu odpowiedzi na pytania stymulujące identyfikację.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: metoda obserwacji i pokazu, przykładu.

¹ Kopna Góra – osada nad rzeką Sokółką, założona w okresie międzywojennym. W Kopnej Górze istnieje Arboretum im. Powstańców 1863 r. (pow. 25 ha), utworzone w 1988 r. i prezentujące zbiorowiska roślinne typowe dla Puszczy Knyszyńskiej. Ścieżka edukacyjna „Kopna Góra” bierze początek przy bramie arboretum. Liczy ona ok. 4 km długości. W znacznej części biegnie przez rezerwat przyrody „Woronicza”, utworzony dla ochrony doliny rzeczki Woronicza oraz występującej tam roślinności. Na dalszym odcinku ścieżki prezentowane są przykłady sposobów gospodarowania w lesie. Po zakończeniu pętli ścieżka kończy się na dużej polanie (dawnej składnicy drewna). Można tam odpocząć i posilić się własnym prowiantem.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Mogę opiekować się jednym z drzew, które rośnie w pobliżu domu lub przedszkola.

II. Punkt wyjścia zajęć:

1. Dzieci wraz z nauczycielem prowadzą obserwację roślin w ogrodzie przedszkolnym – przede wszystkim drzewek posadzonych w poprzednich latach przez kończące przedszkole kolejne roczniki sześciolatków. Rozmowa z dziećmi dotyczy właśnie tych drzew.
 - Skąd się wzięły te drzewa w naszym ogrodzie?
 - Dlaczego sadzimy drzewa?
 - Jakie to gatunki drzew (np. klon, kasztanowiec)?
 - Gdzie można spotkać więcej roślin niż w naszym ogrodzie?

III. Zadania:

1. Poszukajcie ukrytej w ogrodzie niespodzianki (duże koperty, w nich list, symbole graficzne potrzebnych rzeczy), posługując się mapą przedstawiającą ogród przedszkolny (narysowaną przez nauczycielkę).
2. Odczytanie listu – zaproszenia do arboretum w Kopnej Górze.

Kochane dzieci!

Dowiedziałem się od waszych pań, że jesteście przyjaciółmi przyrody i dbacie o nią. Bieriecie udział w Wielkiej Akcji Sprzątania Świata, w obchodach Dnia Ziemi, segregujecie śmieci. Pamiętajcie także o waszym przedszkolnym ogródku.

Bardzo chciałbym Was poznać! Zapraszam Was z Paniami na wycieczkę do arboretum w Kopnej Górze. Arboretum to miejsce, w którym człowiek hoduje drzewa i krzewy, które rosną w Polsce oraz w innych krajach. Te obce w arboretum przyzwyczajają się do naszych warunków (do temperatury, pór roku, gleby).

Leśniczy

3. Ustalmy, jakie rzeczy będą nam potrzebne podczas wizyty w Kopnej Górze. Uzgodnienie listy, zapisanie jej (narysowanie). Dzieci podają propozycje przedmiotów wartych zabrania, nauczyciel zapisuje je na kartkach, dzieci rysują i tak powstałe elementy listy [w uzgodnionym porządku – np. wg przeznaczenia: (🔍) do obserwowania – lornetki, lupy; (🗑️) do zbierania okazów – ekopudełka, ekotorby (wykonane z materiału wielokrotnego użytku); (📷) do utrwalenia przebiegu wycieczki – aparaty fotograficzne, kamera] są przyklejane na arkuszu szarego papieru. W kolejnych dniach gromadzenie ich w wybranym miejscu sali.
4. Wykonaj ekoskrzynkę do przechowywania zgromadzonych podczas wycieczki skarbów. Dzieci wykonują rysunki różnych rzeczy, roślin, odwzorowują ich kształty farbami, a strukturę kredkami. Tak przygotowanym papierem oklejają pudełka. Mogą je podpisać własnym imieniem (wizytówki).²

² Zob. I. Majchrzak, (1995) *Wprowadzanie dziecka w świat pisma*. Warszawa, WSiP.

5. Spotkanie z leśniczym w arboretum (zapoznanie z regułami poruszania się po rezerwacie – odczytanie regulaminu arboretum; próby wyjaśniania przez dzieci słów: „arboretum”, „rośliny chronione”; wyjaśnienie tych pojęć przez leśniczego).
 - a) Wysłuchajcie pogadanki leśniczego na temat: „Rezerwat przyrody domem dla roślin, ptaków, zwierząt i owadów”. W trakcie jej trwania wszyscy poruszają się po wyznaczonych ścieżkach.
 - b) Spróbujcie zapamiętać wygląd drzew, kształt ich liści, wygląd kory i ich nazwę. Które drzewo wam się najbardziej podoba i dlaczego?
 - c) Odnajdźcie (wzrokiem) wiosenne kwiaty. Wymyślcie dla nich nazwę – jak się naprawdę nazywają?
6. Działania i zabawy na polanie (koniec ścieżki edukacyjnej)
 - a) Złóżcie ślubowanie ekologiczne przy pomniku przyrody. Powtarzajcie słowa przysięgi:
*Nie będę niszczył drzew i krzewów,
nie będę zrywał kwiatów na bukiety,
niech rosną w naturalnych warunkach i cieszą też innych.
W lesie będę zachowywał się cicho,
Pamiętając, że jest to dom wielu mieszkańców.*
 - b) Róbcie to, co leśny skrzat³. Jedno z dzieci przyjmuje rolę leśnego skrzata. Trzymając w dłoni gałązkę, zaczyna chodzić po polanie. Pozostali chodzą za nim, naśladując jego ruchy. O ile warunki pozwalają, można uwzględnić pokonywanie przeszkód (pnie drzew) czy poruszanie się na kolanach, czołganie itp. Zamiast gałęzi dziecko może trzymać liść lub kamień. Po jakimś czasie następuje wybór nowego skrzata.
 - c) Obejrzyjcie pod lupą leśną ściółkę. Co ciekawego zauważyliście?
 - d) Poszukajcie ciekawych okazów przyrodniczych do kącika przyrodniczego, wcześniej zapytajcie o zgodę pana leśniczego.
7. Obejrzyjcie szkółkę leśną. Przy okazji jej zwiedzania wybierzcie drzewko, które chcecie posadzić w naszym przedszkolnym ogrodzie. Spróbujcie rozpoznać, sadzonki jakich gatunków drzew rosną w tej szkółce?
8. Po powrocie do przedszkola:
 - a) Urządźmy muzeum przyrodnicze. Zebrane okazy ustawcie na miejscu przeznaczonym na wystawę. Wymyślcie do nich „śmieszne podpisy” (np. „kij wędrowny krasnoludka”, „kawałek potłuczonej filiżanki olbrzyma”, „żabokamień”.⁴ To, co chcecie zachować dla siebie, włóżcie do ekoskrzynki.
 - b) Wybierzcie miejsce dla drzewka z leśnej szkółki i posadźcie je. Jaką nazwę mu nadacie?
 - c) Odpowiedzcie na pytanie, tak jakby odpowiedziało na nie drzewo⁵:
 - Czy dobrze się czujesz w tym miejscu?
 - Powiedz nam, jaki jesteś? (wielki – mały, młody – stary, silny – słaby itp.)
 - W jaki sposób przyszedłeś na świat?
 - Opowiedz nam o swoich rodzicach (o swojej rodzinie...).
 - Kto jest twoim przyjacielem?
 - Jakbyś się czuł, gdyby ktoś cię... (dotknął, złamał, pogłaskał, podlał wodą)?
 - Co ci się podoba w tym otoczeniu?
 - Gdybyś miał prawo do trzech życzeń, czego byś zażądał?

³ Na podstawie książki H. Braun (2002) *Zabawy w lesie*. Kielce, Jedność.

⁴ Wg I. Flemming (1998) *Gry i zabawy na wycieczkę szkolną*. Kielce, Jedność.

⁵ Są to pytania stymulujące identyfikację z drzewem. Za: E. Nęcka (1998) *Trening twórczości*. Kraków, Impuls, s. 103.

IV. Warunki materialne:

Mapa ogródka przedszkolnego (jedna na dwoje dzieci), koperta z zaproszeniem do Kopnej Góry (może być kilka), arkusz szarego papieru, kartki do rysowania, kartki do pisania nazw rzeczy, gruby czarny mazak, kleje w shtyfście, symbole graficzne dla zilustrowania przeznaczenia (oko, dłoń, aparat fotograficzny, ewentualnie kamera), kartonowe pudełka po butach dla każdego dziecka, papier, kredki, tekst przyrzeczenia, krótka gałąź (nie dłuższa niż 15 cm), liść lub nieduży kamień, łopata, wiadro z wodą do podlania sadzonki drzewka.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Arboretum to miejsce, gdzie człowiek hoduje krzewy i drzewa pochodzące z Polski oraz z zagranicy. Leśnicy dbają o las, hodując młode drzewka na sadzonki, przyzwyczajają drzewa do warunków panujących w Polsce i zapoznają ludzi z różnymi roślinami, które rosną w polskich lasach. To wszystko dzieje się w arboretum.

Okazja edukacyjna nr 3

Dla dzieci starszych

Autorki:

Anna Baktącz

Białystok, Przedszkole Niepubliczne nr 1

Alina Łopato, Urszula Szóstko

Wasilków, Przedszkole w Wasilkowie

Maria Dowgiert

Bogusze

Temat:

Szukamy wiosennych kwiatów - wycieczka do lasu z leśnikiem

Cel ogólny: Poznanie dwóch pozagospodarczych funkcji lasu: ochrona przyrody i rekreacja.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Rozpoznaje i nazywa wiosenne rośliny: zawilce, przylaszczki, sasanki.
- Opisuje wygląd roślin, porównuje ich kwiaty, wskazując na podobieństwa i różnice.
- Wyjaśnia pojęcie „roślina chroniona”.
- Przewiduje skutek niszczenia roślin chronionych.
- Zachowuje się w lesie zgodnie z ogólnie przyjętymi zasadami poruszania się po jego terenie.
- Bawi się w takie zabawy, które są dopuszczalnymi w lesie sposobami rekreacji.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: obserwacja i pokaz, przykład dorosłych.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Las jest domem dla roślin i zwierząt. Ludzie powinni być w nim gośćmi, którzy wiedzą, jak się zachować. Możliwość spojrzenia na las jako żyjącą i odczuwającą zbiorowość roślin i zwierząt, której istnienie uzależnione jest od ludzi.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Po przyjeździe na miejsce, wyjściu z autokaru dzieci wraz z opiekunami udają się na umówione miejsce spotkania z gospodarzem terenu – leśnikiem. Po wzajemnej prezentacji opowiada on krótko o „swoim” lesie i o tym, co ciekawego w nim można zobaczyć i usłyszeć¹. Następnie leśnik pyta dzieci i uzupełnia ich wypowiedzi o tym, jak należy zachowywać się w lesie.

Zawierana jest umowa z dziećmi, dotycząca poprawnego zachowania w lesie: 1) oglądam, wącham – ale nie zrywam i nie deptę; 2) słucham, mówię cicho – nie krzyczę; 3) nie zostawiam śmieci; 4) poruszamy się razem, pilnujemy siebie nawzajem.

III. Zadania:

1. W jaki sposób przywitacie się z lasem? (realizowanie pomysłów dzieci). Dzieci dzielą się na grupy² i każda z nich, z opiekunami, wyrusza do lasu w wybranym przez siebie kierunku. Po 40 minutach wszyscy spotykają się w miejscu, z którego się rozeszli. Leśniczy dołącza do jednej z grup. Uczestnicy wyposażeni są w torby, w których mają karty pracy, kredki i kartoniki z sokiem do picia. Opiekunowie mają aparaty fotograficzne (kamery), dyktafon. Tworzą dokumentację fotograficzną (filmową) i dźwiękową. Realizacja zadań następuje w grupach.
2. Podczas wycieczki proponujemy następujące zadania:
 - a) Poznaj las wszystkimi zmysłami:
 - posłuchaj odgłosów płynących z lasu (szum drzew, śpiew ptaków, skrzyp pni drzew w czasie wiatru, trzask łamanej gałązki itp.);
 - dotknij kory drzewa, mchu, obejmij pień drzewa, które sam wybierzesz – posłuchaj, co mówi ci drzewo, które obejmujesz? (nagranie wypowiedzi na dyktafon);
 - zbieraj szyszki, gałązki, kamyki;
 - powąchaj i poczuj, jak pachnie las. Skąd płyną te zapachy? (zapach drzew, mchów, ziemi, kwiatów, śmieci (?));
 - wypatruj wiosennych kwiatów, jeśli dostrzeżesz je, powiadom innych (niezbyt głośno). Obejrzyj je;
 - opowiedz, jak wygląda znaleziony kwiat? Jak się nazywa?³ Czym różni się od kwiatów wcześniej przez siebie znalezionych? (wykonanie zdjęć znalezionych okazów)
 - b) Na karcie pracy narysuj: Co zobaczyłeś podczas wędrowki? Jakie zapachy czułeś podczas wędrowki? Co usłyszałeś podczas wędrowki?

Przykładowa karta pracy:

¹ Powinien to być tekst wcześniej uzgodniony z leśnikiem, aby jego stopień trudności nie uniemożliwiał dzieciom jego zrozumienia. Nie wyklucza to stosowania terminów fachowych, wtedy należy jednak ich znaczenie wytłumaczyć dzieciom. Można też zaprezentować tekst bajki czy opowiadania, który pozwoli im na antropomorfizację przyrody.

² Ilość grup zależy od ilości osób dorosłych uczestniczących w wycieczce. Dobór uczestników może odbyć się np. drogą losowania, odliczania lub poprzez uzgodnienia dokonane między samymi dziećmi.

³ Najbardziej cennym doświadczeniem będzie szukanie zdjęcia i nazw znalezionych kwiatów w atlasie roślin.

Spotkanie grup w umówionym miejscu. Dzielenie się wrażeniami z pobytu w lesie.

3. Czy waszym zdaniem las jest zadowolony z naszych odwiedzin? Dlaczego tak myślicie?
4. Co zrobiliście z kartonikami po soku? (schowane do torby, a nie pozostawione w lesie). Dlaczego tak postąpiliście?
5. Dlaczego nie zrywaliście kwiatów, które znajdowaliście w lesie? Ponadto:
 - Zrobienie pamiątkowego zdjęcia z wycieczki.
 - Odpoczynek na kocach (leżących pniach drzew, ławach itp.).
 - Zabawy na powietrzu w zależności od warunków na ich przeprowadzenie oraz rekwizytów zabranych ze sobą na wycieczkę (piłki, ringo) i materiału przyrodniczego zebranego przez dzieci (szyszki – rzut do celu, układanie wzorów na piasku, itp.).
 - Podziękowanie leśniczemu i wręczenie przygotowanej w przedszkolu niespodzianki.

IV. Warunki materialne:

Aparat fotograficzny (kamera), dyktafon, atlas roślin chronionych, przewodnik turystyczny po danym regionie kraju, torby na ramię, w których zmieszczą się krótkie kredki lub ołówki, karty pracy oraz kartonik z sokiem do picia, koce.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Las to miejsce, w którym można zaobserwować wiele ciekawych rzeczy. Jeśli każdy człowiek będzie zachowywał się zgodnie z ogólnie przyjętymi zasadami poruszania się po jego terenie, las nie będzie niszczał. Warto dla zdrowia zaczerpnąć świeżego powietrza w lesie.

Prezentowany projekt realizowany jest wiosną (koniec kwietnia, w maju), kiedy pojawiają się w lesie pierwsze kwiaty. Przeznaczony jest dla dzieci starszych, z którymi nauczycielki będą później zgłębiać treści związane z lasem. Zastosowana forma pracy, jaką jest wycieczka, zapewni dzieciom mnóstwo przeżyć i wielozmysłowych doznań. Jest ona pierwszym i koniecznym działaniem (!), jakie należy zorganizować dzieciom przy realizacji proponowanej tematyki ekologicznej.

W dalszych pracach, już na terenie przedszkolnym, dzieci będą mogły odwoływać się do zdobytych doświadczeń oraz konstruować własny obraz świata (tu: lasu).

Proponujemy następujące dalsze działania:

- Tworzenie plakatów, znaków ostrzegawczych dotyczących ochrony przyrody (do wykorzystania karty pracy).
- Układanie haseł, rymowanek nawołujących do przestrzegania zasad ochrony przyrody.
- Opowieści ruchowe.
- Wykonanie gazetki ściennej z wykorzystaniem fotografii wykonanych w lesie oraz układanie do nich treści podpisów.
- Wykonanie albumu o roślinach chronionych.
- Zasadzenie lub zasianie roślin chronionych z sadzonek lub nasion ze sklepu ogrodniczego.
- Konstruowanie gier – opowiadań.⁴

⁴ E. Gruszczyk-Kolczyńska, K. Dobosz, E. Zielińska (1996) *Jak nauczyć dzieci sztuki konstruowania gier?* Warszawa, WSiP.

Okazja edukacyjna nr 4

Dla dzieci w każdym wieku

Autorka:
Beata Kaftańska
Łódź, Przedszkole Miejskie nr 220

Temat:

Spacer po lesie marzeń – prace z makulatury

Cel ogólny: Rozwijanie umiejętności przywoływania wyobrażeń i przekazywania własnych przeżyć i wspomnień dzięki twórczej ekspresji plastycznej, werbalnej i ruchowej.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Wymyśla i stosuje różne sposoby wykorzystania makulatury do ilustrowania treści opowiadania.
- Stosuje ekspresję ruchową i plastyczną do wyrażenia własnych emocji związanych z wędrowką po lesie.
- Wymyśla opowiadania twórcze, w treści których umieszcza wiadomości dotyczące lasu i jego mieszkańców.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia, metody żywego słowa.
- Percepcyjne: metoda uprzystępniania sztuki.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Popularny i łatwo dostępny materiał, jakim jest makulatura, może służyć do wielu wesołych zabaw.

II. Punkt wyjścia zajęć:

W tle rozbrzmiewają nagrania np. ptasich głosów, stwarzając iluzję pobytu w lesie. Wspólnie z dziećmi oglądamy zdjęcia z wycieczki do lasu. Wspominamy to, co tam robiliśmy. Przymocowane taśmą do ściany karty pracy przywołują wspomnienia doznań zmysłowych.

III. Zadania:

1. Zachowujcie się w taki sposób, o jakim będę mówiła.

Jest piękny, ciepły dzień. Wyobraźcie sobie, że pojechaliśmy do lasu na wycieczkę. Spacerujemy po lesie (dzieci chodzą w dowolnych kierunkach i w dowolny sposób po sali). Jest spokojnie i słyszeć różne odgłosy lasu (ptasi śpiew, szum lasu, plusk wody).

Nad nami świeci słońce, a na niebie widać błękitne chmurki przypominające różne zwierzęta. Jesteśmy spokojni i zadowoleni. Dochodzimy do pięknej polany (odsłonięte okna sali), zatrzymujemy się i patrzymy na niebo.

2. Aby zapamiętać piękne widoki, zróbcie z papieru chmurki, które udało wam się zobaczyć (dzieci wydzierają z papieru makulaturowego chmury w dowolnym kształcie i kolorują je pastelami). Przyczepcie je taśmą w dowolnym miejscu sali.
3. Teraz jesteśmy wypoczęci i pełni energii. Idziemy dalej na wycieczkę. Dochodzimy do małego jeziorka. Nie możemy przejść przez wodę, ponieważ jest za głęboka. Jak możemy przedostać się na drugą stronę? Każde wg własnego pomysłu „przedostaje się” na drugi brzeg.
4. Rozglądamy się po łące, na którą trafiliśmy, i widzimy wokół piękne, kolorowe kwiaty. Ich zapach tak nam się podoba, że postanawiamy zrobić im zdjęcie. Na pamiątkę zróbcie swój własny kwiat, jak najbardziej podobny do tego z łąki.
5. Ku naszemu zdziwieniu z lasu wyłaniają się małe, leśne zwierzęta. Kogo spotkaliśmy? Wykonajcie z gazety przebranie za dowolnie wybrane zwierzę. Następnie naśladowujcie jego ruchy i głos. Powoli „zwierzęta” idą do lasu.
6. Teraz zostaliśmy sami. Trawa, drzewa, słońce i my. Zróbcie z papieru pnie drzew (np. rozłożenie na podłodze kawałków gazet, wycięcie lub wydarcie pni drzew). Pobiegajmy trochę wokół nich.
7. Czas już odpocząć. Sklejcie gazety tak, aby otrzymać koce. Połóżcie się lub usiądźcie na nich. Opowiedz, jaką przygodę przeżyłeś(aś) na tej wycieczce, rozpoczynając np. od zdania: Gdybym zabrał ze sobą psa.... Gdybym był motylem, to.... Jak byliśmy w lesie, to spotkałem (zobaczyłem, rozmawiałem z...).... Moje drzewo powiedziało mi, że....
8. Posprzątajcie papierową wodę, las i koce. Jeśli będziecie chciały jeszcze pobawić się w ten sposób, znajdziecie je w tym miejscu (pokazanie miejsca przechowywania).

IV. Warunki materialne:

Papier makulaturowy, nagranie magnetofonowe (CD) z ptasimi głosami, taśma, akwarele, nożyczki, karty pracy (zob. scenariusz 1), zdjęcia z wycieczki.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Makulaturę można wykorzystać do różnych celów (zabawa, plastyka), ale można też ją ponownie zamienić w papier. Musi tylko trafić na skup makulatury. Stamtąd pojedzie do fabryki papieru. Dzięki temu nie musimy wycinać tyłu drzew na papier. My też zbieramy i sprzedajemy makulaturę.

OKAZJA EDUKACYJNA nr 5

Dla dzieci starszych

Autorki:

Małgorzata Michalska i Maria Wąsik

Łódź, Przedszkole Miejskie nr 49

Temat:

Las i jego mieszkańcy - zabawy rozwijające twórcze myślenie

Cel ogólny: Trenowanie myślenia i działania twórczego.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Podejmuje próby układania wyrazów (również o tematyce związanej z lasem) z liter lub sylab.
- Stosuje ekspresję ruchową w sytuacjach wymagających przekazania własnej wiedzy w powiązaniu z towarzyszącą jej emocją.
- Wymienia cechy drzew, począwszy od cech koniecznych i definiujących, aż po niekonieczne lub nawet zbędne.
- Kojarzy pojęcie „las” wg idei łańcucha lub gwiazdy.¹

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia, metody żywego słowa.
- Percepcyjne: metoda obserwacji i pokazu, uprzystępniania sztuki.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Zabawy w „wymyślanie” dają mi możliwość bycia bardziej samodzielnym w planowaniu i wykonywaniu działań, w jakich uczestniczę w przedszkolu.

¹ Zob. E. Nęcka (1998) *Trening twórczości*. Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls”. Jeżeli poszczególne skojarzenia są reakcją na skojarzenie poprzednie, to mamy do czynienia z łańcuchem (np. chleb – ziarno – zarodek – dziecko – przedszkole – zabawy – huśtawki – itp.), jeżeli skojarzenia są reakcją na skojarzenie wyjściowe, to mamy do czynienia z gwiazdą (chleb – żyto – pszenica – rolnik – piec – bułka – itp.)

II. Punkt wyjścia zajęć:

Aby lepiej poczuć się w grupie, proponujemy dzieciom dwie zabawy interpersonalne, które pomogą im w opanowaniu umiejętności przyjaznego „bycia ze sobą”. W obu wszystkie działania odbywają się w ruchu, a nie na siedząco (!).

Pierwsza to „Iskierka”. Uczestnicy tworzą koło. Podają sobie ręce i po kolei przekazują uścisk. Umowa przed rozpoczęciem zabawy: Kiedy „iskierka” dotrze do osoby, która „puściła iskierkę”, to zrobimy..... (pomysły dzieci związane z lasem).

Druga zabawa polega na wspólnym (całą grupą) narysowaniu dużego drzewa. Po zakończeniu zostaje ono powieszona na ścianie². Każdy z uczestników przykleja kartkę ze swoim imieniem w dowolnym miejscu na drzewie. Następnie każde z dzieci losuje kartkę z np. kapelusza (wszystkie, jak się okazuje z napisem – My). Zadaniem każdego z dzieci jest zbudowanie zdania rozpoczynającego się od tego słowa. Po jego powiedzeniu przykleja kartkę obok własnego imienia na drzewie.

III. Zadania:

1. Ułóż wyraz lub wyrazy (dowolne, ale mogą próbować układać też te związane z lasem, ale nie jest to wymóg konieczny). Zabawa pt. Zaczarowany koszyczek³.

Wariant 1: W dwóch koszyczkach mamy przygotowaną dużą ilość małych liter. Dziecko losuje literę z jednego koszyka (przykrytego), a z drugiego (odkrytego) wybiera litery z których układa wyraz lub wyrazy.

Wariant 2: W jednym i drugim koszyku sylaby. Dziecko losuje sylabę z przykrytego koszyka, a wybiera potrzebne mu sylaby z drugiego, aby powstał wyraz lub wyrazy. W ten sposób każde dziecko pracuje wg indywidualnego, własnego programu, na poziomie adekwatnym do jego możliwości.

2. Zatańcz przy muzyce tak, jakby tańczył mieszkaniec lasu. Zabawa „Zwierzęta”. Każde z dzieci losuje kartkę, na której jest sylwetka jakiegoś znanego dzieciom zwierzęcia lub znanej rośliny. Słuchając muzyki, improwizują ich taniec. Proponujemy Sonatę D-dur A. Solera lub Menuet I.J. Paderewskiego (co nie wyklucza innych melodii, wybranych przez nauczyciela).
3. Do słowa „las” wymyślcie jak najwięcej skojarzeń (czas – 3 minuty – pokazuje klepsydra lub stosujemy minutnik). Każde dziecko w ciągu około trzech minut wymyśla wyrazy, które kojarzą mu się z lasem. Najlepiej, aby na początku nie było ich więcej niż pięć. Nauczyciel może zapisywać (rysować) odpowiedzi, dodając tylko nowe do już zaproponowanych. Przy okazji można zdiagnozować preferencje asocjacyjne każdego z dzieci.
4. Wymyśl jak najwięcej cech, jakie ma drzewo⁴. Uczestnicy zabawy podają cechy, a nauczyciel określa obszar, który należy wziąć pod uwagę. Rozpoczynamy odpowiedź od słów: Drzewo jest..... Obszary, które bierzemy pod uwagę: cechy fizyczne (jakie jest), funkcje (do czego służy?), reakcje emocjonalne (jakie emocje drzewo w nas wywołuje).
5. Powiedz, pokaż, zrób to, co przeczytasz na kartce.⁵ Chętne dzieci losują (po kolei) kartki z zapisanymi zadaniami (np. pofruń jak ptak, idź jak bocian) lub pytaniami (np. Kto biegnie drogą, aż mu się trzęsie rudy ogon?, Kto jest szary i ma długie uszy, ucieka, gdy coś się poruszy?). Po odczytaniu treści trzeba zachować się tak, jak jest to opisane lub odpowiedzieć na pytanie. Nieumiejętność czytania nie jest przeszkodą w uczestniczeniu w zabawie. W pierwszej kolejności pomocy udzielają dzieci dobrze czytające, a w dalszej kolejności nauczyciel. Akcent kładziemy na wykonanie zadania, a nie na sam proces czytania (!).

² Praca powinna wisieć na wysokości oczu i w zasięgu ręki dzieci.

³ Zob. E. Żurakowska (2003) Zajęcia z czytaniem. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 5, s. 289-290.

⁴ Zabawę musi cechować dynamizm, w chwili zauważenia oznak znużenia zmieniamy obszar, a później kończymy, aby dzieciom nie kojarzyła się ona z przymusem uczestnictwa i nudą.

⁵ Zob. J. Wiosna (2003) Radość czytania. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 5, s. 292.

IV. Warunki materialne:

Dwa arkusze szarego papieru sklejone taśmą przezroczystą, mazaki (po jednym dla każdego dziecka, różnokolorowe), klej w sztyfcie, kartki z imionami i z napisem – My (dla każdego uczestnika), dwa koszyki, w tym jeden z przykryciem, komplety małych liter polskiego alfabetu oraz z sylabami (bardzo dużo), płyta CD z muzyką do zabaw, np. Przeboje muzyki klasycznej II (Polskie Nagrania, 1995), klepsydra 3-minutowa, minutnik do gotowania (pieczenia), kartki z napisami (zadania do wykonania, pytania).

V. Element wymagający wyeksponowania:

Zabawy, w które bawiliśmy się, pokazały, jak jesteśmy pomysłowi i jak wiele wiemy.

Okazja edukacyjna nr 6

Dla dzieci starszych

Autorki:

Anna Baktążec

Białystok, Przedszkole Niepubliczne nr 1

Alina Łopato i Urszula Szóstko

Przedszkole w Wasilkowie k. Białegostoku

Temat:

W świecie grzybów

Cel ogólny: Poznanie różnych rodzajów grzybów.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Opisuje wygląd grzybów kapeluszowych i ich budowę.
- Rozpoznaje i nazywa niektóre rodzaje i gatunki grzybów.
- Wymienia przyczyny, dla których nie należy zrywać i niszczyć grzybów trujących.
- Podczas uczestniczenia w zbiorze grzybów zbiera je w taki sposób, aby nie niszczyć grzybni.
- Posługuje się lupą podczas obserwacji.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania działalnością własną dziecka, zadań stawianych dziecku.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: obserwacja i pokaz, przykład.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

W przyrodzie istnieją różne rodzaje grzybów. Mają dla lasu duże znaczenie. Są grzyby jadalne i trujące.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Wycieczka do lasu wraz z szukaniem grzybów.

Na miejscu wspólnie ustalone zostają zasady poszanowania przyrody: a) odpowiedniego zbierania grzybów poprzez wykręcanie nóżki; 2) nieniszczenia ściółki leśnej i grzybni, c) niedotykania grzybów trujących. W trakcie grzybobrania posługujemy się atlasem w celu upewnienia się, czy grzyb jest jadalny. Pozostawiamy grzyby, co do których nie jesteśmy pewni.

W momencie napotkania grzyba – huby, wyjaśniamy dzieciom, że to też jest grzyb, ale rośnie na drzewach liściastych, żywi się ich sokami, nie dając nic w zamian, a więc jest pasożytem.

III. Zadania:

1. Prezentacja kosza z grzybami i opowiadanie twórcze dzieci. W jaki sposób te grzyby znalazły się w koszu? Co sobie mogą myśleć?
2. Opisywanie wyglądu grzybów kapeluszowych, ich budowy. Dzieci oglądają przekrojone grzyby przez lupę, aby lepiej dostrzec ich budowę i różnice pomiędzy nimi. Wypowiadają własne spostrzeżenia, wyróżniają elementy budowy grzybów, porównują spody kapeluszy grzybów, odkrywają różnice w ich budowie (rurki – spód gąbczasty i blaszki), wachają, dotykają. Zapoznają się z nazewnictwem – grzyby kapeluszowe. Wypowiadają się na temat: W jakim celu zbieramy grzyby jadalne? Co można z nich przyrządzić? Ustalenie, że część grzybów trafi do przedszkolnej kuchni, a część zostanie nawleczona przez dzieci na nitkę i wysuszona w kąciку przyrody.
3. Klasyfikowanie, przeliczanie grzybów, porównywanie wielkości zbiorów.
 - Posegregujcie grzyby, wkładając je ostrożnie do oddzielnych koszyków.
 - Nazwijcie je – nazwę sprawdźcie w atlasie grzybów.
 - Przy koszykach umieśćcie napis z nazwą danych grzybów.
 - Policzcie grzyby w poszczególnych koszykach (wybierzcie odpowiednią cyfrę), ustalcie, gdzie jest więcej, a gdzie mniej.
 - Wypełnijcie kartę pracy, w której polecenie brzmi: policz grzyby po kolei w każdym koszyku, wpisz (wklej) odpowiednią cyfrę i narysuj tyle np. kurek, maślaków i borowików, ile jest w każdym koszyku.

Maślaki		
Kurki		
Borowiki		

(W poleceniu pojawiają się takie nazwy grzybów, jakie dzieci zebrały na wycieczce. Dzieciom, które nie potrafią jeszcze czytać, napisy z nazwami grzybów należy zastąpić rysunkami).

4. Zabawa orientacyjno-porządkowa „Grzybobranie”. Spośród dzieci wybieramy dwóch lub trzech grzybiarzy (w zależności od liczebności grupy). Pozostałe dzieci otrzymują emblematy z rysunkami grzybów, wśród których występują trzy lub cztery ich gatunki (poznane przez dzieci). Dzieci – „grzyby” rozpraszają się po całej sali i kucają. Kiedy poczują dotyk grzybiarza, dołączają się do szeregu, chwytając ostatnie dziecko za rękę. Kiedy wszystkie „grzyby” są zebrane, zabawę rozpoczynamy od nowa z innymi grzybiarzami. Każdy grzybiarz może na koniec policzyć, ile zebrał grzybów. Zabawa odbywa się przy muzyce.
5. Prezentacja huby, porównanie z grzybami kapeluszowymi.
 - Jakie jeszcze grzyby widzieliśmy w lesie oprócz kapeluszowych? (huba) (dzieci oglądają hubę gołym okiem i przez lupę, dotykają, wymieniają własne spostrzeżenia).
 - Jak wygląda huba?
 - Czym się różni huba od grzybów kapeluszowych?
 - Dlaczego mówimy, że huba jest pasożytem?

Umieszczenie huby w kąciку przyrody.

6. Zabawy badawcze z drożdżami. Przy stolikach przygotowane są grudki drożdży – po jednej dla każdego. Dzieci doświadczają drożdży – smakują, wachają, dotykają, formują w kulkę – próbują odgadnąć, co to jest. Dzieci wyrażają swoje spostrzeżenia:
 - Co czujecie, jakie są drożdże w dotyku? Co wam przypominają? (plastelinę)
 - Jaki mają kolor?
 - Do czego używa się w kuchni drożdży?

Nauczyciel wyjaśnia, że drożdże to też grzyby, tylko że zbudowane zupełnie inaczej niż te rosnące w lesie. Aby się przekonać, że drożdże są żywe i może być ich coraz więcej, wykonamy doświadczenie: łyżeczkę drożdży rozcieramy w szklanym naczyniu z cukrem i niewielką ilością ciepłej wody. Rozczyn posypujemy niewielką ilością mąki i nakrywamy spodeczkiem. Naczynie odstawiamy w ciepłe miejsce na około pół godziny.

Po wyrośnięciu drożdży dzieci oglądają przez lupę widoczne banieczki gazu, stwierdzają, że drożdży jest więcej.

– Co się zmieniło?

– Jak wygląda nasz roztwór z drożdży po wyrośnięciu?

Nauczyciel wyjaśnia, że w cieście drożdżowym i w chlebie są dziury, ponieważ zostały je drożdże. Dzieci oglądają kromki chleba i ciasta drożdżowego.

7. „Taniec grzybów” – zabawa przy muzyce (metoda K. Orffa) do melodii „Carnevalito”

Część A – melodia marszowa, dzieci będące „grzybami trującymi” maszerują po obwodzie koła, te będące „grzybami jadalnymi” przykucają w środku koła – rosną.

Część B – „grzyby jadalne” wstają i tańczą w rytm melodii, wg własnego pomysłu, „trujące” w tym czasie siadają na dywanie.

8. Założenie hodowli pleśniaka (zachować ostrożność w przypadku dzieci uczulonych na pleśń).

Nauczyciel pokazuje dzieciom przygotowane w słoikach (lub woreczkach foliowych) próbki zapleśniałego chleba, dzemu, itp. Dzieci oglądają próbki przez lupę, wymieniają się spostrzeżeniami. Nauczyciel wyjaśnia, że jest to pleśniak, który też jest grzybem, i że przetwory oraz produkty zapleśniałe nie nadają się do spożycia, są szkodliwe.

Aby się przekonać i obserwować, jak pojawia się i rośnie pleśń, założymy hodowlę pleśniaka. Do słoika wkładamy zwilżony wodą chleb, słoik zakręcamy i ustawiamy w ciepłym, nienasłonecznionym miejscu. Po paru dniach powinny pojawić się pierwsze nitki pleśni.

Dzieci codziennie oglądają przez lupę założoną hodowlę. Wyrażają spostrzeżenia. Mniej więcej po tygodniu powinny pojawić się na pleśni czarne kropki. Wówczas możemy stwierdzić, że to jest grzyb, który nazywa się pleśniak.

9. Zabawa ilustracyjna do piosenki „Grzybowa piosenka” – słowa Urszula Szóstko, do melodii „Jarzębinowa piosenka” – muz. Feliks Rybicki.¹

Na polanie w lesie

chodzi pani Jesień

dary dla nas niesie.

Na polanie w lesie

Chodzi z koszem jesień

Smaczne grzyby niesie.

Ref.: Kurki, rydze i maślaki

Smaczne grzyby las dziś da

Borowiki i koźlaki,

La, la, la, la, la, la, la.

Muchomor czerwony

Zdobi las zielony,

Stoi wystrojony.

My go nie zrywamy,

Tylko podziwiamy,

O tym pamiętamy.

¹ U. Smoczyńska-Nachtman, (1978) *Kalendarz muzyczny w przedszkolu*, Warszawa, WSiP.

Podczas śpiewu pierwszej zwrotki Jesień idzie, prowadząc za sobą w szeregu grzyby, które po kolei odłączają się i przykucają.

Refren:

I wers – rytmiczne klaskanie

II wers – gładzenie się po brzuchu

III wers – klaskanie

IV wers – ręce na biodra i podskoki wokół własnej osi ciała.

Podczas śpiewu drugiej zwrotki

I wers – ręce splecione nad głową tworzą kapelusz

II wers – ręce opuszczamy łagodnym łukiem

III wers – ręce na biodra, stojąc w miejscu, wykonujemy skrety tułowia raz w prawo, raz w lewo;

IV wers – palcem wskazującym „grozimy”;

V wers – prawą ręką nad czołem robimy daszek;

VI wers – rytmiczne klaskanie

IV. Warunki materialne:

Koszyki na grzyby, atlas grzybów, lupy – po jednej dla każdego dziecka, karty pracy, Naturalne okazy przyrody zebrane w lesie, drożdże, cukier i słoiki, próbki z zapleśniałymi produktami (chleb, dżem), słoik i zmoczony chleb do hodowli pleśniaka, kromka chleba i drożdżówki do obserwacji.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Świat grzybów jest bardzo różnorodny. Musimy pamiętać, że są grzyby jadalne i takie, które nam szkodzą – są trujące. Podczas pobytu w lesie nie niszczymy ani grzybni, ani samych grzybów.

Okazja edukacyjna nr 7 Dla dzieci starszych

Autorka:
Katarzyna Skolmowska
Etk. Miejskie Przedszkole i Żłobek „EkoLudki”

Temat:

Dzień w gospodarstwie rolnym - wycieczka do gospodarstwa ekologicznego

Cel ogólny: Pokazanie dzieciom pracy w gospodarstwie rolnym ze zwróceniem ich uwagi na codzienne obowiązki gospodarzy związane z produkowaniem żywności.

Cele szczegółowe

Dziecko:

- Rozpoznaje i nazywa pospolite drzewa, krzewy, rośliny zielone.
- Rozpoznaje i nazywa zwierzęta udomowione (kozy, króliki, gęsi, kury, konie).
- Prawidłowo karmi, poi, doi i pasie zwierzęta domowe.
- Rozpoznaje i nazywa zabytkowe narzędzia gospodarstwa rolnego.
- Wyrabia ciasto chlebowe, masło w maselnicy, kwasi kapustę.
- Tłumaczy, dlaczego szczególnym szacunkiem otacza się przysłowiową „kruszyne chleba”.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: obserwacja i pokaz, przykład dorosłych.

Miejsce: teren gospodarstwa rolnego – ekologicznego w Szarejkach koło Ełku

Czas: około ośmiu godzin

Grupa wiekowa: sześciolatki

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Produkty spożywcze, które kupują moi rodzice w sklepach, powstają dzięki ciężkiej pracy rolników.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Organizacja: zaznajomienie się z miejscem docelowym wycieczki, przedstawienie programu wycieczki rodzicom, dyrekcji, dzieciom. Uzyskanie zgody rodziców na piśmie i uzgodnienie terminu wyjazdu. Zabezpieczenie odpowiedniej ilości opiekunów.

Przygotowanie dzieci: sposób zachowania się, zasady bezpieczeństwa, cel wyprawy, wypełnienie karty wycieczki i przekazanie dyrekcji, przygotowanie odpowiednio wyposażonej apteczki, aparatu fotograficznego, lornetki, kamery wideo, lup, przewodników przyrodniczych, tablic (drzew, krzewów, roślin) sprawdzenie listy obecności, sprawdzenie ubioru dzieci (odpowiedniego do warunków).

Przejazd autokarem do gospodarstwa. Powitanie, zapoznanie się z gospodarzami i zasadami zachowania się w gospodarstwie.

III. Zadania:

1. Zabawa dydaktyczna – penetracja terenu – „Zagajnik i jego mieszkańcy”, utrwalanie ogólnej znajomości przyrody:
 - A) Rozpoznajcie i nazwijcie drzewa i krzewy oraz rośliny (zioła) z przewodnikami przyrodniczymi, lupami, tablicami – odczuwanie bogactwa otoczenia wszystkimi zmysłami.
 - B) Pozbierajcie rośliny – zioła – na bukiet zdrowia i do utworzenia minizielnika.
2. Obejrzyjcie okolicę gospodarstwa z góry widokowej, bezpośrednio oraz przez lornetki.
3. Pierwszy kontakt ze zwierzętami z gospodarstwa:
 - oglądanie;
 - karmienie zwierząt przyniesionymi ze spaceru gałązkami i ziołami;
 - dotykanie, głaskanie, drapanie za uszami;
 - poszukiwanie jaj w kurniku;
 - dojenie kóz.
4. Wypiek chleba w wiejskim piecu chlebowym opalanym drewnem:
 - wygarnięcie żaru z pieca;
 - wyrabianie ciasta;
 - wstawienie form z ciasta do pieca.
5. Pasienie zwierząt na łące – rowy melioracyjne jako środowisko wodne
6. W wiejskiej mleczarni:
 - doprowadzanie mleka podpuszczką dla uzyskania skrzepu serowego;
 - wyrabianie masła w maselnicy.
7. Oglądanie zabytkowych narzędzi użytkowych w gospodarstwie rolnym, zebranych w starej kuźni.
8. Powrót do mleczarni: odsączanie sera, wkładanie do foremek, umieszczanie foremek pod prasą.
9. Przejażdżka wozem po okolicy (zabytkową bryczką).
10. Wyjmowanie serów z prasy – pakowanie – każde dziecko ma dowód wykonanej przez siebie pracy.
11. Wyjęcie upieczonego chleba z pieca – podzielenie i pakowanie jw.
12. Wspólne ognisko z pieczeniem kiełbaski, ziemniaków – degustacja chleba, sera (twarogu), picie koziego mleka.

Zakończenie pobytu – pożegnanie i podsumowanie oraz ocena dokonana przez dzieci – np. przyklejanie rysunków twarzy na specjalnie przygotowanym arkuszu szarego papieru.

IV. Warunki materialne:

Apteczka, aparat fotograficzny, lornetka, kamera wideo, lupy, przewodniki przyrodnicze, tablice (drzew, krzewów, roślin).

V. Element wymagający wyeksponowania:

Bardzo dożo wysiłku wymaga praca na roli. Zwierzęta są otaczane opieką i w zamian za nią rolnicy pozyskują mleko, skóry czy mięso. Wiele pracy zabiera wyprodukowanie masła i sera. Dużo czasu należy poświęcić wyrobieniu ciasta i pieczeniu chleba.

Okazja edukacyjna nr 8

Dla dzieci starszych

Autorki:

Nina Dowgier i Ewa Pieczyńska

Białystok, Przedszkole Samorządowe nr 77

Barbara Kryńska, Zofia Łysiuk i Marzenna Majtas

Białystok, Przedszkole Samorządowe nr 48

Urszula Kruszewska

Białystok, Przedszkole Samorządowe nr 55

Łucja Juźwiuk

Białystok, Przedszkole Samorządowe nr 51

Temat:

Znaczenie gleby i nawożenia dla życia rośliny

Cel ogólny: Poznanie wybranych czynników związanych z jakością podłoża, w którym rośnie roślina, warunkujących wzrost rośliny.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Rozpoznaje i nazywa części naziemne i podziemne roślin.
- Wymienia niektóre gatunki ziem ogrodowych (torf, gliniasta, piaszczysta).
- Wyjaśnia znaczenie słów: „drenaż”, „żyzny”.
- Rozróżnia i nazywa wiosenne rośliny cebulowe: żonkile, narcyzy, krokusy i tulipany.
- Prowadzi kalendarz obserwacji, w którym poprzez rysunki rejestruje zmiany rozwojowe rośliny w warunkach hodowli.
- Porównuje wyniki obserwacji uzyskane na przestrzeni określonego odcinka czasu (dwa tygodnie).
- Dobiera materiały i przybory do wykonania scenografii, która będzie wykorzystana w dramie.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: metoda obserwacji i pokazu, przykładu.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Tak jak ja rosnę i potrzebuję do swego rozwoju np. pokarmu, wody, tlenu i słońca, tak samo i rośliny rosną i potrzebują tego samego, czyli odpowiedniej gleby, wody, powietrza i słońca. Tak jak ja mam różne części ciała, tak i u roślin mogę wyodrębnić pewne części.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Nauczyciel zwraca uwagę dzieciom na to, że ziemia nie zawsze wygląda jednakowo. Może być piaszczysta, gliniasta, tłusta lub sypka. Nie każdy gatunek gleby jest też jednakowo żyzny. Dzieci mają za zadanie zbadać różne próbki gleby: dotykają, wachają i próbują przesypywać w dłoniach. Oglądają je pod szkłem powiększającym. Następnie podejmują próby uformowania z ziemi wałeczka. W tej, która się nie lepi, jest dużo piasku.

Następnie dzieci napełniają słoik ziemią, nalewają do niego wody i zakręcają. Tak zabezpieczonym słoikiem potrząsają kilkakrotnie. Po godzinie, dwóch i następnego dnia obserwują, jak wygląda tak powstała zawiesina.¹

Warto zwrócić dzieciom uwagę na to, że cząsteczki o różnym ciężarze opadają w różnym czasie na dno słoika. Najpierw te, najcięższe. Na końcu najlżejsze. Gdy ustawi się słoiki obok siebie, wtedy różnice między określonymi gatunkami gleby są jeszcze lepiej widoczne.

III. Zadania:

1. Wybierzcie cebulę rośliny, którą chcecie hodować. Dobierzcie się w grupy hodowców żonkili, narcyzów, krokusów i tulipanów. Przygotujcie kartkę z rysunkiem rośliny (może być również napis, ale przygotowany przez nauczycielkę).
 - Na dno każdej doniczki wsypcie drenaż i dosypcie nieco węgla drzewnego.
 - Wsypcie do doniczek przygotowaną ziemię² (w tym specjalną mieszankę ziemi doniczkowej z torfem 1:1).
 - Posadźcie swoją cebulę w doniczkę. Przyklejcie do niej kartkę z rysunkiem i jego nazwą.
 - Wynieście doniczki w chłodne, ciemne miejsce, gdzie rośliny wypuszczą korzenie. Od czasu do czasu podlewajcie, aby nie wyschły³.
2. Zanim nasze cebule wypuszczą pędy, przygotujcie kalendarz obserwacji. Narysujcie tyle kratek, ile dni w tygodniu chodzicie do przedszkola. Będziemy obserwować, jak rosną wasze rośliny (przez dwa tygodnie). W kratkach rysować będziecie, jak ona wygląda danego dnia. Po dwóch tygodniach narysujecie (sfotografujemy) ją i ten „portret” umieścicie (przyklejcie) w specjalnie przygotowanej ramce. Następnie z kart obserwacji wykonamy album.
3. Cebule w doniczkach przenieście do sali, obserwujcie, jak rośliny rosną na danym podłożu. Jak w mieszance ziemi doniczkowej z torfem (żyznej), a jak np. w piasku (dzieci na pewno zauważą, że okazalsze rośliny rosną w żyznej glebie).
4. Wymyślcie sposób, aby pomóc roślinom, które rosną w piasku (dajemy dzieciom czas na zastanowienie. Ponawiamy problem i szukamy rozwiązania dopiero po dramie).
5. Drama – „Wędrówka tulipana”. Dzieci losują emblematy przedstawiające tulipany (w czterech kolorach). W ten sposób dzielą się na grupy. Stoliki oznaczone są odpowiednimi kolorami i będą miejscami pracy dla zespołów (karton w kolorze zielonym – las; karton w kolorze żółtym – piaskownica; karton w kolorze niebieskim – woda; karton w kolorze czarnym – grządka w ogrodzie).
 - Przygotujcie scenografię do miejsc, które odwiedzi tulipan.
 - Dobierzcie sobie takie rzeczy, które będą wam potrzebne do pracy (w zasięgu wzroku dzieci są farby, pędzle, naczynia na wodę, kolorowe czasopisma, kleje w sztyfcie, materiał przyrodniczy, np. mech, gałązki, sucha trawa, trociny, napisy

¹ Zabawa wg pomysłu H. Baum (2002) *Zabawy w lesie*. Kielce, Jedność, s. 114-115.

² Zob. D. Longman (1992) *Pielęgnowanie roślin pokojowych*. Warszawa, Multico i Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne.

³ Podlewać należy tylko ziemię, unikać trzeba zalania cebul. Cebule na kilka tygodni zostają w chłodnym, ciemnym pomieszczeniu, aby puściły korzenie. Nie należy przenosić ich zbyt szybko w ciepłe miejsce, gdyż cebule zwiędną lub nie wytworzą kwiatów.

- „tulipan”, „las”, „piasek”, „woda”, „ziemia ogrodowa” oraz inne, które zaproponują dzieci, a nauczyciel odręcznie im napisze).
- Opowiedzcie o swojej scenografii. Co przedstawia? Umieśćcie ją w wybranym przez siebie miejscu sali i usiądźcie przy niej.
- Porozmawiajcie z tulipaniem, powiedzcie, gdzie mu będzie najlepiej.

Nauczycielka (dziecko) przebrana(e) za tulipan mówi: „Jestem cebulką tulipana, leżę w ciemnej piwnicy. – Dlaczego tu jestem? Już wiem! To pani Kasia, ogrodniczka, przyniosła mnie jesienią do piwnicy. Całą zimę chyba przespałam. Chciałabym znowu trafić do pani Kasi, bo było mi pod jej opieką dobrze”.

(Tulipan podchodzi po kolei do scenografii przygotowanych przez dzieci i prowadzi z nimi rozmowę. Dzieci tłumaczą, dlaczego woda, piasek i las to nie jest najlepsze miejsce dla tulipana. Podpowiadają, że najlepiej mu będzie na grządce w ogrodzie).

- Co zrobić, aby pomóc roślinom, które zostały zasadzone w doniczkach z piaskiem? (np. przesadzić do żyznej ziemi, ale rośliny tego nie lubią; podlewać wodą z nawozem do kwiatów; podlewać wodą, do której wrzuciliśmy grudkę żyznej ziemi⁴)
- Te dzieci, których kwiat wymaga pomocy, niech zdecydują się na to, jak mu pomogą.
- Obserwujcie dalej, czy sposób pomocy spowodował, że roślina zaczęła rosnać szybciej i lepiej się rozwijać?
- Proponujemy jeszcze:
- Wymyślanie tytułu dla dramy.
- Wymyślanie tytułów dla poszczególnych części przedstawienia.
- Wystawienie przedstawienia w przedszkolu, dla młodszych dzieci (rodziców).

IV. Warunki materialne:

Różne gatunki gleby, słoiki z zakrętkami, butelki z wodą, ręczniki jednorazowe, cebule tulipanów, żonkili, narcyzów, krokusów, doniczki, drenaż (grysiak lub potłuczone gliniane doniczki), węgiel drzewny, kredki, mazaki, kartki do rysowania, które później będą przyklejone do odpowiedniej doniczki, napisy z nazwami roślin, emblematy (tulipany) w czterech kolorach, kartony w kolorze zielonym, niebieskim, czarnym i żółtym, farby, pędzle, naczynia na wodę, kolorowe czasopisma, kleje w sztyfcie, materiał przyrodniczy, np. mech, gałązki, sucha trawa, trociny, napisy – „tulipan”, „las”, „piasek”, „woda”, „ziemia ogrodowa”, kartki do wykonywania napisów przez nauczyciela.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Rośliny, tak jak ludzie, potrzebują dobrej opieki, zabiegów pielęgnacyjnych, pokarmu (rośliny powinny mieć go w glebie lub należy im go dostarczać w postaci nawozu), wody i słońca.

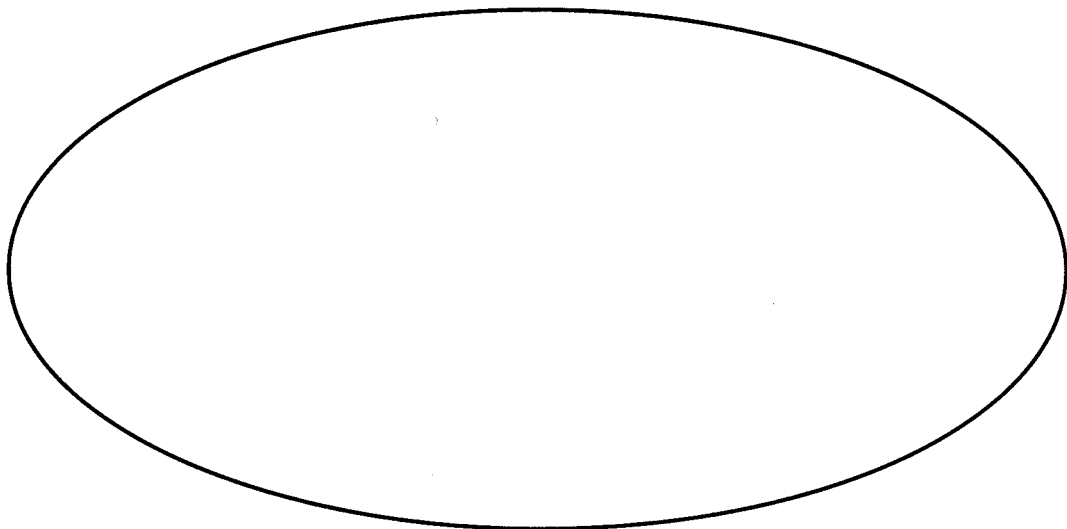
⁴ Zob. E. i J. Frątczakowie (1977) *Ogród przedszkolny*. Warszawa, WSiP; E. i J. Frątczakowie (1979) *Kącik przyrody w wychowaniu przedszkolnym*. Warszawa, WSiP, s. 150-151.

.....
(miejsce na wklejenie wizytówki dziecka)

.....
(miejsce na wklejenie nazwy rośliny)

<i>Poniedziałek</i>	<i>Wtorek</i>	<i>Środa</i>	<i>Czwartek</i>	<i>Piątek</i>
•	••	•••	••••	•••••

<i>Poniedziałek</i>	<i>Wtorek</i>	<i>Środa</i>	<i>Czwartek</i>	<i>Piątek</i>
•	••	•••	••••	•••••

Okazja edukacyjna nr 9

Dla dzieci starszych

Autorka:
Katarzyna Skolmowska
Etk. Miejskie Przedszkole i Żłobek „Ekoludki”

Temat:

*W świecie roślin – układanie kolejnych warstw
i przygotowanie odpowiedniego podłoża do posadzenia roślin*

Cel ogólny: Kształtowanie pojęć przyrodniczych (rośliny, kwiaty, kamienie, żwir, piasek, gleba).

Cele szczegółowe

Dziecko:

- Rozróżnia i nazywa różne warstwy ziemi, zachowuje podaną kolejność.
- Rozpoznaje i nazywa części roślin.
- Dokonuje prawidłowego ułożenia rośliny z pociętych części.
- Szybko odnajduje swój zespół.
- Porozumiewa się, wyciąga wnioski, osiąga kompromis.
- Wyszukuje ilustracje roślin, kwiatów spośród innych dostępnych obrazków.
- Rozmawia na temat wykonanych prac zespołowych, swojego samopoczucia i osiągniętego zadowolenia.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: obserwacja i pokaz, przykład dorosłych.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Hodowla roślin doniczkowych wymaga wiedzy i umiejętności.

II. Punkt wyjścia zajęć:

1. Przywitajcie się wg przyjętego zwyczaju grupy.
2. Słuchanie piosenki (lub wspólne odśpiewanie) pt. „Ogrodniczka” lub „Ogródek Bartoszka”.

III. Zadania:

1. Każde z dzieci bierze jedną kolorową kopertę. Dobierzcie się w pary wg polecenia (koperta zielona z kopertą w innym kolorze). Usiądźcie w parach naprzeciw siebie. Każda para otwiera swoje koperty.

2. Powiedzcie, co znaleźliście w środku?
3. Odnajdźcie w sali kolorowe plansze zgodne z waszymi kolorami kopert i utwórzcie wokół tych plansz zespoły. W każdym z zespołów jest przygotowana kartka z rośliną, należy ją pociąć, ułożyć prawidłowo rysunek i przykleić na kolorowej planszy. Liderzy zespołów pokazują planszę.
 - Powiedzcie, z jakich części składa się roślina.
 - Przyczepcie plansze przy wskazanych stolikach, stoliki, które zaznaczył lider waszą planszą, będą oznaczały wasz zespół.
5. Usiądźcie w kole. Odpowiedzcie:
 - Dlaczego raz słyszę, że jest to roślina, a innym razem, że jest to kwiat?
 - Jak stworzyć hodowlę roślin ozdobnych w sali?Demonstrowanie kolejności przygotowania warstw w doniczce.
 - Stańcie wokół stolików, przy których wiszą wasze plansze. Włóżcie do pojemników odpowiednie warstwy podłoża oraz rośliny bądź nasiona. (Nauczycielka zachęca do prezentacji swoich prac dzieciom z innych zespołów, oglądanie i wspomaganie zespołów).
6. Zaproszenie do kręgu i refleksji na temat zajęcia i samopoczucia. Jeżeli zajęcia się podobały, weźcie kwiatek z pełnym uśmiechem, jeżeli zajęcia były takie sobie – buźka pozioma, jeśli nie podobały się, buźka smutna.

IV. Warunki materialne:

Kamienie, piasek, gleba – ziemia, łopatki, konewki z wodą, nasionka, rozsady roślin, ceraty, fartuszki ochronne, ilustracje, pojemniki po wodzie mineralnej PEK, kolorowe koperty (zielone i inne niż zielone), plansze, rośliny doniczkowe, rośliny kwitnące, kwiaty cięte.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Żeby rośliny dobrze rosły i czuły się u nas, należy wiedzieć, co jest im potrzebne do wzrostu. Hodowlę rozpoczynamy od przygotowania podłoża. Układanie kolejnych warstw i przygotowanie odpowiedniego podłoża do posadzenia roślin wymaga znajomości nazw rodzajów podłoża.

OKAZJA EDUKACYJNA nr 10

Dla dzieci starszych

Autorki:

Maria Lisowska i Elżbieta Stankiewicz-Karpowicz

Białystok, Przedszkole Samorządowe nr 42

Temat:

Kiełkowanie nasion – warunki zewnętrzne – zabawy badawcze

Cel ogólny: Poznanie warunków niezbędnych do kiełkowania nasion (woda, ciepło, powietrze, głębokość posadzenia).

Cele operacyjne

Dziecko:

- Rozpoznaje po kształcie i wymienia z nazwy niektóre nasiona (ogórka, dyni, aksamitki, kukurydzy).
- Tłumaczy znaczenie słowa „kiełkowanie”.
- Prowadzi kalendarz obserwacji kiełkujących nasion i rozwoju z nich roślin oraz „zapisuje” jej wyniki w postaci rysunków.
- Porównuje wyniki obserwacji uzyskane na przestrzeni ustalonego odcinka czasu.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowanie własną działalnością dziecka, ćwiczeń,
- Słowne: rozmowy, objaśnienia i instrukcje,
- Percepcyjne: obserwacja, pokaz.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Tak jak ty rośniesz, potrzebujesz pokarmu, wody, powietrza, słońca, tak samo nasionko, by mogło wykiełkować, a z niego powstać roślina, potrzebuje tego samego, czyli: wody, powietrza, pokarmu, słońca.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Macie przed sobą na kartkach różne nasiona. Dookoła sali są zawieszony ilustracje z roślinami i nasionami, z których one wyrosły. Podotykajcie nasion, poobserwujcie, jak wyglądają, jaka roślina z nich wyrośnie (segregowanie nasion wg rodzaju. Wybranie do doświadczeń nasion ogórka). Żeby z nasiona wyrosła roślina, muszą być spełnione pewne warunki. Będziemy dzisiaj robić różne doświadczenia i zobaczymy, co jest potrzebne do kiełkowania nasion.

III. Zadania:¹

1. Czy woda jest potrzebna do kiełkowania nasion?

Doświadczenie 1

Otwór małego, przezroczystego pojemnika obciążamy kawałkiem tkaniny, mocujemy gumką i wstawiamy do przezroczystego naczynia z wodą. Na tkaninę kładziemy nasiona. Słoik przykrywamy folią, aby w naczyniu utrzymać wilgotne powietrze. Drugi zestaw kontrolny różni się tym, że w dużym pojemniku nie ma wody.

Wniosek: W naczyniu z wodą nasiona wykiełkowały. W naczyniu bez wody – nie.

Doświadczenie 2

Praca w zespołach dwuosobowych. Każda para ma przed sobą dwie szklanki. Wycinamy z bibuły dwa prostokąty i wykładamy każdą szklankę od środka. Do naczyń na dno wkładamy mech. Nasiona umieszczamy między bibułą a ściankami naczynia. Do jednej szklanki wlewamy wodę na wysokość 1 cm. Drugi zestaw jako kontrolny jest bez wody. Swoje zestawy dzieci oznaczają symbolami, np. imionami, i umieszczają w kąci. Następnie obserwują, wykonują rysunki ze swoich spostrzeżeń i uzupełniają wodę w jednej szklance. Po tych doświadczeniach już wiemy, co jest potrzebne do kiełkowania nasion (woda).

2. Śpiewanie piosenki o tematyce związanej z pracami w ogrodzie, np. pt. „Ogrodniczka”.
3. Czy ciepło jest potrzebne do kiełkowania nasion?

Doświadczenie

Dwie doniczki z ziemią. Wysiewamy nasiona ogórka. Jedna doniczka stoi w leżakowni, gdzie jest zimno, a druga na parapecie przy kaloryferze (sezon grzewczy). Obie doniczki tak samo podlewamy. Po tygodniu obserwacji i opieki nad doniczkami stwierdzamy, że nasiona wykiełkowały tylko w doniczce na parapecie.

Wniosek: Do kiełkowania nasion potrzebne jest ciepło.

4. Czy do kiełkowania nasion potrzebne jest powietrze?

Doświadczenie

Przygotowujemy dwie szklanki i nasiona ogórka. Po kilka nasionek wkładamy do szklanek (przeliczanie nasion). W pierwszej szklance nasiona zalewamy całkowicie wodą, do drugiej szklanki – wody do połowy. Dolewamy wodę do szklanek w miarę jej ubytku. Trzeciego dnia już widać, że w naczyniu pierwszym nasiona napęczniały, ale nie wykiełkowały, choć miały wodę, ale zabrakło powietrza. W szklance drugiej nasiona wykiełkowały, bo miały wodę i powietrze.

Wniosek: Do kiełkowania potrzebne jest powietrze.

5. Jak głęboko należy siać nasiona?

Doświadczenie

Szklane naczynie w kształcie prostopadłościanu wypełniamy ziemią. Po jednej stronie – tuż przy ścianie sadzimy nasiona na różnej głębokości i podlewamy. Najszybciej wykiełkowały nasiona najbliższej powierzchni, później te, które były trochę niżej, a te, które były na dnie, nie wykiełkowały wcale.

Wniosek: Nasiona należy umieszczać w ziemi na odpowiedniej głębokości (nie za głęboko i nie za płytko).

¹ Zob. E i J. Frączakowie (1991) *Kącik przyrody w wychowaniu przedszkolnym*. Warszawa, WSiP.

IV. Warunki materialne:

Pojemniki przezroczyste małe, duże, tkanina, gumki, ilustracje, nasiona: ogórka, dyni, ak-samitki, kukurydzy, bibuła, nożyce, mech, dwie doniczki z ziemią, szklane naczynie w kształcie prostopadłościanu, lupy.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Zadaję pytania, jeśli odpowiedź jest prawidłowa – dzieci odpowiadają trzy razy „tak, tak, tak”, jeśli odpowiedź nieprawidłowa – dzieci odpowiadają trzy razy „nie, nie, nie”.

- Czy nasiona kiełkują? Tak, tak, tak
- Czy znasz nasiona ogórka? Tak, tak, tak
- Czy woda potrzebna jest do życia? Tak, tak, tak
- Czy nasiona można umieszczać bardzo głęboko w ziemi? Nie, nie, nie
- Czy do kiełkowania potrzebne jest powietrze? Tak, tak, tak
- Czy w zimnie nasiona wykiełkują? Nie, nie, nie.

Okazja edukacyjna nr 11

Dla dzieci starszych

Autorki:

Agnieszka Radkowska, Bożena Szumowska,

Renata Woroniecka, Lucyna Wójcik

Czarna Białostocka, Przedszkole w Czarnej Białostockiej

Temat:

Witaminki dla zdrowej roślinki

Cel ogólny: Zapoznanie ze sposobem odżywiania roślin i możliwością wykorzystania naturalnych odpadów do nawożenia gleby, na której są hodowane.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Wymienia niektóre czynniki potrzebne roślinie do życia.
- Wyjaśnia znaczenie słów: „nawóz”, „kompost”.
- Rozpoznaje i nazywa części naziemne i podziemne roślin.
- Posługuje się różnymi zmysłami przy rozpoznawaniu warzyw.
- Bezpiecznie posługuje się narzędziami: nożem, skrobaczką do warzyw, łopatką.
- Tworzy ilustracje o treści informacyjnej.
- Wylicza pożyteczne (ekologiczne) sposoby wykorzystywania odpadów z kuchni.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, zadań stawianych dziecku, kierowania własną działalnością dziecka.
- Słowne: objaśnienia, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: metoda obserwacji, przykładu, pokazu.

I. Przedmiot odkrycia:

Wiem, jak powstaje kompost i do czego można go wykorzystać.

II. Punkt wyjścia:

Nauczycielka przebrana za ogrodniczkę wchodzi do sali, przynosząc ze sobą roślinę doniczkową (zasuszona, z pożółkłymi liśćmi) i koszyk z woreczkami. W każdym woreczku jest zestaw nawozów, np. płynny, w pałeczkach, w granulach, oraz inne przedmioty (np. witaminy w tabletkach, woda w butelkach). Ogrodniczka prosi dzieci o radę, co ma zrobić, by jej roślina znów była zdrowa. Dzieci dzielą się pomysłami. Następnie wyjmują z kosza woreczki i prosi o pomoc w ustaleniu, co pomoże roślinie wrócić do zdrowia. Dzieci w zespołach segregują przedmioty do obręczy zielonej i żółtej, opowiadają o wykonanym zadaniu. W podziękowaniu za pomoc ogrodniczka zaprasza dzieci do zaprzyjaźnionego ogrodnika.

III. Zadania:

1. Po obejrzeniu działki ogrodnik zwraca uwagę dzieci na grządki z warzywami i proponuje:
 - Przyjrzyjcie się warzywom i wybierzcie jedno, które według was będzie najsmaczniejsze. Możecie je sami wyrwać.
 - Co należy teraz zrobić, by można je zjeść (oczyścić, umyć, obciąć pędy itp.)?
2. Zbierzcie i przygotujcie warzywa do spożycia (w czyszczeniu, obieraniu i myciu pomagają dzieciom nauczycielka i ogrodnik).
3. Obejrzyj, posmakuj, dotknij, powąchaj i opowiedz o tym, co czułeś, kiedy zajmowałeś się swoim warzywem?
4. Po stwierdzeniu, że warzywa należy zjadać, bo są zdrowe i mają wiele witamin, nauczycielka proponuje zabawę ruchową ze śpiewem piosenki np. „Witaminki”. Po zwróceniu uwagi dzieci na pozostawione przez nie odpady (liście, łodygi, resztki korzeni), dzieci proponują, co należy z nimi zrobić. Orodnik pokazuje miejsce składowania odpadów, wyjaśnia, jak powstaje kompost i do czego służy. Zachęca dzieci do oczyszczenia działki i wrzucenia niepotrzebnych części roślin do kompostownika.
5. Przekopcie łopatkami pustą grządkę, na której ogrodnik rozrzuci nawóz (kompost).
6. Odegrajcie scenki dramatyczne (wczujcie się w rolę warzyw dorodnych i niedożywionych).
7. Wykonajcie dla innych grup plakaty informujące o potrzebie składowania i przyniesienia do przedszkolnego kompostownika naturalnych odpadów z domu.

IV. Warunki materialne:

Roślina doniczkowa, koszyk, woreczki z różnymi rodzajami nawozów, łopatki, naturalne okazy warzyw, obieraczki do warzyw, noże, woda, opakowania po witaminach w tabletkach, obręcze w dwóch kolorach, kompost, kredki, mazaki, kolorowy papier, klej.

V. Elementy wymagające wyeksponowania:

Każdy chce być zdrowy, rośliny też. Dlatego ich marzeniem jest to, aby rosnąć w odpowiedniej dla nich ziemi. Ta ziemia będzie dobra, jak będziemy jej dawać „witaminy” w postaci nawozów. Najlepiej, aby był to kompost, ponieważ w nim nie ma żadnych zanieczyszczeń czy trucizn. Ważne, że kompost możemy zrobić sami.

Powiedzcie też rodzicom, że mogą nie wyrzucać do śmieci: odpadów po warzywach, resztek kości, skorupki od jajek, bo w przedszkolu jest kompostownik, gdzie można je składać.

Okazja edukacyjna nr 12

Dla dzieci starszych

Autorka:

Elżbieta Piórkowska

Białystok, Przedszkole Samorządowe nr 78

Temat:

Co w trawie piszczy?

Cel ogólny: Poznanie różnorodności roślin łąkowych, jakimi są trawy.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Rozpoznaje takie części trawy, jak łodyga (źdźbło), liście i kwiatostan (kłosy).
- Wyszukuje trawy o różnej wysokości źdźbeł.
- Opowiada o sposobie poruszania się traw podczas wiatru.
- Identyfikuje i nazywa niektóre rośliny kwiatowe rosnące wśród traw (np. mniszek lekarski, rdest wężownik, koniczyna).
- Podejmuje próby uplecenia wianka z zebranych przez siebie roślin kwiatowych i traw.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: metoda obserwacji i pokazu, przykładu.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Jest wiele traw i wyglądają one różnie. Obok nich rośnie wiele innych roślin. Z trawy powstaje siano.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Spotkanie plenerowe. Wszystkie dzieci zdejmują buty i chodzą boso po trawie, wydeptując swoje ścieżki.

III. Zadania:

1. Odszukaj trzy różnej długości trawy i porównaj ich wysokość (np. sięgają do kolan, do pasa, do kostek). Na podstawie wzrostu źdźbeł trawy nazywane są wysokimi i niskimi. Na łąkach wilgotnych i mokrych pojawiają się turzyce i trawy kwaśne. Mają trójkątną łodygę, z której rozchodzą się ostre, tnące liście. Łodyga traw słodkich jest okrągła i nazywana źdźbłem. Mają kwiatostany w postaci kłosów, gron i kłosów złożonych oraz delikatną budowę, np. *wyczyniec łąkowy*, *tymotka łąkowa* (osiągają dłu-

gość 1 m), *kupkówka pospolita*, z charakterystycznym kwiatostanem – dużo małych kłosek łączy się w gruby kłęb.

2. Obserwuj trawę przy wietrznej pogodzie (trawy mają długie źdźbła i zielone, wąskie, ostro zakończone liście; wiatr je porusza).
3. Znajdź rośliny rosnące w trawie, próbuj je nazwać, np. mniszek lekarski, rdest węzownik, koniczyna. Upleć z nich wianek.
4. Kto odwiedza łąkę? Zapytaj, czego szuka w kwiatkach i trawach (kolorowe motyle i owady szukają słodkiego soku, nie wolno robić im krzywdy).
5. Nachyl się nad trawą i posłuchaj, co w trawie piszczy. Opowiedz nam o tym, co usłyszałaś(eś).
6. Sprawdź, co dzieje się ze skoszoną trawą (zwrócenie uwagi, że trawa jest koszona i nie wolno jej deptać, obserwowanie sianokosów ręcznych lub maszynowych, schnięcie trawy, porównywanie zapachu skoszonej i wysuszonej trawy).

IV. Warunki materialne:

Łąka lub podwórko przedszkolne, garść świeżo skoszonej trawy przeznaczona do ususzenia.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Trawy nie wolno deptać. Siano jest lekkie i pachnie z daleka. Trawy i inne rośliny odrastają po skoszeniu. Są ważnym pokarmem dla zwierząt i owadów.

Okazja edukacyjna nr 13

Dla dzieci młodszych

Autorki:

Maria Borowik, Barbara Wróblewska

Białystok, Samorządowe Przedszkole nr 68

Temat:

Zdrowie łąk i pól – zakładamy zielnik

Cel ogólny: Zapoznanie dzieci z pojęciem „zielnik” oraz popularnymi ziołami i ich właściwościami;

Cele operacyjne

Dziecko:

- Wyjaśnia pojęcie „zielnik”.
- Rozpoznaje i nazywa wybrane zioła (mięta, rumianek, pokrzywa, koper ...).
- Próbuje opisywać wygląd roślin, porównuje kształt ich liści i kwiatów.
- Ma świadomość oddziaływania wywaru z ziół na organizm człowieka.
- Ma świadomość pozytywnego wpływu ziół na wygląd zewnętrzny i zdrowie człowieka.
- Rozwija wyobraźnię, nabywa nowe doświadczenia w bezpośrednim kontakcie z przyrodą.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, zadań stawianych dziecku, kierowania własną działalnością dziecka.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: metoda przykładu, pokazu.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Popularne rośliny z łąk i pól – umiejętnie stosowane – mogą być lekiem lub kosmetykiem, tym bardziej wartościowym, że naturalnym.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Zabawy w ogrodzie przedszkolnym. Nauczycielka, posługując się jakimkolwiek pretekstem („chwast, dziwna roślina...”), sięga, by zerwać pokrzywę. Na jej dłoniach powstają piekące bąble. Narzekając, zwraca się do dzieci:

- Jaka to roślina?
- Czy ktoś już ją spotkał?

Dzieci (prawdopodobnie), wskazując na efekty „poparzeń” przez pokrzywę, dochodzą do wniosku, że pokrzywa jest zła i niepotrzebna. Wówczas nauczycielka „przypomina” sobie, że widziała w sklepie szampon pokrzywowy, a innym razem zauważyła na półce herbatkę z pokrzywy. By rozstrzygnąć sprawę przydatności / nieprzydatności pokrzywy dla człowieka, proponuje dzieciom wycieczkę do Herbapolu.

III. Zadania:

Wycieczka do Herbapolu

1. Spotkanie z pracownikiem w sklepie oferującym gotowe wyroby, uzyskanie odpowiedzi na pytania:
 - Czym zajmują się pracownicy Herbapolu?
 - Co to są zioła?
 - Gdzie je można zbierać?
 - Do czego się je wykorzystuje?
 - Jak zioła (np. mięta, pokrzywa, rumianek, koper) wpływają na organizm człowieka?
2. Degustacja przygotowanych naparów:
 - wybranie naparu, który smakował dzieciom najbardziej;
 - wybranie naparu, który smakował dzieciom najmniej.
3. Oglądanie ziół i gotowych, przygotowanych do sprzedaży herbatek; odwołanie się do doświadczeń dzieci, porównywanie wyglądu ziół z ilustracjami.
4. Quiz wiedzy o ziołach – rozpoznawanie i utrwalenie najpopularniejszych ziół i ich nazw (prowadzony przez pracownika Herbapolu):
 - Co to jest „zioło”?
 - Jakie zioła dziś poznaliście?
 - Jak wyglądają a) liście mięty, b) kwiaty rumianku, c) koper, d) kwiaty i liście dziurawca?
 - Do czego wykorzystuje się zioła?
 - Czy można polubić pokrzywę? Dlaczego?
 - Jak nazywa się zbiór różnych ziół?

Nagrodzenie zwycięzców quizu torebkami ziół.

Poszukiwanie ziół na placu przedszkolnym i w okolicach przedszkola:

- Jakie rośliny udało nam się znaleźć?
- Co z nimi zrobimy? (Dzieci lub nauczycielka proponują: „z wysuszonych liści mięty przygotowujemy napój do picia, pozostałe rośliny zasuszymy i umieścimy w zielniku”)
- W jaki sposób utworzymy nasz zielnik?
- Co znajdzie się na jego kartkach?

Przygotowanie zielnika w sali:

- przygotowanie gazet, w których zasuszymy zebrane zioła;
- przygotowanie kartek, koszulek, klejącej taśmy bezbarwnej, segregatora i innych materiałów potrzebnych do opracowania zielnika;
- ozdobienie kartek do zielnika w wybrany i zaakceptowany przez dzieci sposób (np. małe rysunki ziół, które mają znaleźć się na kartce...);
- wklejenie zasuszonych ziół i obłożenie ich w koszulki.

Podjęcie zobowiązania o dalszym, systematycznym wzbogacaniu zielnika o nowe okazy znalezione na wycieczkach lub w towarzystwie rodziców.

Przygotowanie naparu z mięty:

- zebranie liści mięty w czasie wycieczki na łąkę lub do lasu;
- suszenie liści w sali przedszkolnej – wyznaczenie dyżurnych odpowiedzialnych za opiekę nad listkami;
- podzielenie liści na mniejsze części;

- przygotowanie naparu przy pomocy nauczycielki;
- degustacja przygotowanego napoju.

IV. Warunki materialne:

Atlas roślin chronionych, ilustracje przedstawiające zioła, materiały do wykonania zielnika, herbatki ziołowe, materiały plastyczne dla dzieci.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Wiele roślin rosnących dziko zawiera w sobie wiele składników wartościowych dla człowieka, dlatego dobrze jest umieć je rozpoznać i wykorzystywać ich właściwości.

Okazja edukacyjna nr 14

Dla dzieci starszych

Autor:

Agata Jureczka

Etk. Miejskie Przedszkole i Żłobek „EkoLudki”

Temat:

„Pożar” – rozmowa z dziećmi na podstawie opowiadania własnego nauczycielki oraz okazji naturalnych ze środowiska przyrodniczego (trawa, mech)

Cel ogólny: zapoznanie dzieci z jednym z niebezpiecznych działań człowieka wobec środowiska przyrodniczego – zaproszeniem ognia.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Wymienia nazwy przynajmniej czterech drzew rosnących w lesie.
- Wymienia nazwy przynajmniej pięciu zwierząt żyjących w lesie.
- Wyjaśnia znaczenie pojęcia „ochrona środowiska”.
- Opowiada o szkodliwej działalności człowieka wobec przyrody (wyjaśnia szkodliwość wypalania traw).
- Podejmuje próby formułowania zasad postępowania wobec środowiska naturalnego.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: obserwacja i pokaz, przykład dorosłych.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Wśród traw i w ziemi trwa życie, wypalanie traw niszczy je. Do głębokości 20 cm ziemia staje się martwa.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Podział dzieci na zespoły – rozdanie emblematów figur geometrycznych (trójkąt – mały żółty, duży żółty, kwadrat fioletowy) – utworzenie przez dzieci trzech zespołów – przydzielenie im zadań do wykonania (ułożenie puzzli, rozwiązanie rebusu, rozwiązanie krzyżówki), wyjaśnienie pojęcia „przyroda”.

III. Zadania:

1. Opowiadanie własne nauczycielki z wykorzystaniem ilustracji.

Opowiadanie „Pożar” – Agata Jureczka

Leśny skrzat mieszkał w lesie obok wielkiego pola. Miał on wielu przyjaciół, z którymi spędzał czas. Lubił słuchać opowieści motyla i wieczornych koncertów konika polnego. Często też przyglądał się pszczołom, które pracowicie zbierały nektar z kwiatów. Ale najbardziej uwielbiał przejażdżki przez pole na grzbiecie swego przyjaciela – ślimaka. Życie leśnego skrzata i jego przyjaciół byłoby szczęśliwe, gdyby nie pewne zdarzenie, o którym chcę wam opowiedzieć.

Gdy słońko wiosenne przygrzewa mocniej, budzą się ze snu zimowego różne zwierzęta i cieszą się zapachem kwiatów i zielonością traw. Tak też było i tej wiosny. Nasz mały bohater, siedząc na sasance, podziwiał piękno pierwszych wiosennych kwiatów. Leśny skrzacik tak się rozmarzył, że aż usnął. Nagle poczuł dziwny zapach w nosie i usłyszał przeraźliwy głos pszczoły: „Pożar, pożar, pola się palą”. Leśny ludek wystraszył się nie na żarty. Ogień sięgał już brzegu lasu. Zwierzęta małe i te duże uciekały w głąb lasu, wystraszone syczącym ogniem. To okropne – znów to samo, jak co roku – pomyślał z gniewem leśny skrzat. Ze smutkiem patrzył, jak mrówki, biedronki, koniki polne i wiele innych zwierzątek z trudem uciekało przed ogniem. Leśny skrzat też zaczął biec co sił w nogach. Nagle, co to? Potknął się i upadł. Gdy podniósł głowę, zobaczył stertę puszek, papierów, butelek i nie wiadomo, czego jeszcze. Konik polny pomógł mu wygrzebać się z tych śmieci. Długo potem obaj przyjaciele zastanawiali się, kto w tak piękny, wiosenny dzień zrobił tyle złych rzeczy.

A wy, jak myślicie?

- Skąd się wziął pożar w lesie?
 - Kto wypala pola?
 - Dlaczego wypalanie pól jest niebezpieczne i szkodliwe?
 - Kto żyje w ziemi i wśród traw na polach?
 - Dlaczego taki pożar może przynieść szkody nie tylko zwierzętom, ale również człowiekowi?
2. Zabawa ruchowa ze śpiewem piosenki „Rowery” w dwóch kołach (wewnętrznym i zewnętrznym) – jaki powinniśmy wybrać pojazd na wyjazd do lasu? Dlaczego?
 3. Zabawa w leśnym laboratorium – oglądanie za pomocą lup i pojemników ze szkłem powiększającym fragmentów trawy i mchu – zaobserwowanie małych owadów, uświadomienie dzieciom faktu istnienia życia w niepozornej trawie czy mchu, zwrócenie uwagi na łańcuch pokarmowy w przyrodzie.
 4. Sprawdzenie, ile to jest 20 cm głębokości – nauczyciel kopie łopatą ziemię, dzieci z patykami o długości 20 cm mierzą głębokość wykopu.
 5. Makieta lasu – dzieci wymieniają nazwy zwierząt leśnych, przeliczają ptaki w tym lesie – rozpoznają drzewa i dobierają do nich napisy, wymieniają nazwy kwiatów chronionych – wyjaśniają pojęcia „pod ochroną”, „ochrona przyrody”.
 6. Praca w zespołach – zespoły otrzymują koperty z różnymi ilustracjami – zadaniem zespołów jest wybrać tylko te obrazki, które mówią o szkodliwej działalności człowieka wobec przyrody – dzieci przypinają ilustracje na makiecie lasu z uzasadnieniem – podsumowanie – uświadomienie dzieciom, że to, co szkodzi przyrodzie, szkodzi też człowiekowi.
 7. Zabawa ruchowa pt.: „Wiosenna pogoda” – doskonalenie reakcji na zmianę tempa w muzyce; szarfy w dwu kolorach (żółty – słońeczka, niebieski – chmurki); chmurki stoją pośrodku sali i trzymają niebieskie prześcieradło, słońeczka – gdy muzyka jest wesoła, biegają dookoła chmurki – gdy muzyka zmienia się, słońeczka chowają się pod chmurę z prześcieradła, a chmurki ruchem rąk naśladują falowanie – po dwóch razach zmiana.

8. Znaki zakazu – zakaz łamania gałęzi, zakaz śmiecenia, zakaz zabawy ogniem, zakaz hałasowania w lesie, zakaz znęcania się nad zwierzętami, zakaz zrywania kwiatów, zwłaszcza tych pod ochroną. Zakaz wycinania znaków na drzewach – formułowanie zdań pasujących do znaków, przypięcie ich pod znakami, zwrócenie uwagi na właściwe postępowanie wobec środowiska przyrodniczego, już od najmłodszych lat.
9. Praca indywidualna – wybieranie i przyklejanie na liściach z kolorowego papieru zdań mówiących, co należy robić, by dbać o przyrodę.

IV. Warunki materialne:

Emblematy figur geometrycznych, zadania w kopertach: 1 – puzzle – lis, sowa, biedronka, 2 – rebus – rozwiązanie – sosna, 3 – krzyżówka – hasło – krokus, ilustracje do opowiadania, makieta lasu, koperty z ilustracjami przedstawiającymi negatywną działalność człowieka, emblematy znaków zakazu przedstawiające, czego nie należy robić, by nie szkodzić przyrodzie, zdania do tych znaków.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Nie wolno wypalać traw, ponieważ w ten sposób uśmiercamy wszystkie zwierzęta żyjące w glebie.

Okazja edukacyjna nr 15

Dla dzieci starszych

Autorka:

*Kinga Jezierska-Beczowska
Łódź, Przedszkole Miejskie nr 65*

Temat:

Na majowym trawniku - spotkania z owadami

Cel ogólny: Wzbogacanie wiedzy o owadach zamieszkujących trawnik.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Podejmuje próby obserwacji owadów zamieszkujących przedszkolny trawnik.
- Używa lupy podczas obserwacji owadów.
- Stosuje ekspresję ruchową w sytuacjach wymagających przekazania własnej wiedzy w powiązaniu z towarzyszącą jej emocją.
- Wymienia cechy fizyczne zaobserwowanych owadów, począwszy od cech koniecznych i definiujących, aż po niekonieczne lub nawet zbędne.
- Zachowuje się w sposób wskazujący na to, że podejmuje próby opanowania awersji w stosunku do owadów.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: metoda obserwacji i pokazu, przykładu.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Owady wcale nie są takie straszne. Są ładne, kolorowe, o dziwnych kształtach i uciekają przede mną.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Przy okazji wyjścia na podwórko zabieramy ze sobą lupy. Chętne dzieci razem z nauczycielem penetrują trawę, szukają i oglądają napotkane owady. W przypadku dzieci nie przejawiających zainteresowania wskazana jest zachęta. Być może na początku chcą pobiegać? Kiedy się zmęczą, będą bardziej skłonne do sprawdzenia „co w trawie piszczy”. Warto wziąć ze sobą atlas owadów. Identyfikowanie owadów i odszukiwanie ich nazw jest bardzo interesujące dla dzieci. Takie działania mogą trwać kilka dni, do czasu, aż wszystkie dzieci zaspokoją swoją potrzebę poznawania owadów. Jeśli chcą, mogą wykonywać ich szkice.

III. Zadania:¹

1. Pokaż, jak ci się podoba (lub nie) tropienie i obserwowanie owadów w trawie. Zabawa „Witamy tych, którzy...”. Dzieci stoją w kręgu wokół chusty animacyjnej. Na chuście leżą emblematy (w czterech kolorach oraz inne, na których narysowane są różne zwierzęta, które żyją na trawniku lub łące). Nauczyciel wita dzieci zdaniem: „Witam tych, którzy...”
 - Witam tych, którzy są dziś w dobrym humorze.
 - Witam tych, którym podobało się oglądanie owadów.
 - Witam tych, którym nie podobało się oglądanie owadów.
 - Witam tych, którzy lubią przyrodę.

Dzieci, które uważają, że powitanie jest skierowane do nich kiwają do innych uczestników zabawy ręką, patrząc im w oczy. Po powitaniu każde z dzieci wybiera sobie emblemat w ulubionym kolorze i mocuje do ubrania. Nauczyciel zaprasza dzieci na wiosenny trawnik.

2. Zatańczcie na zielonej trawie. Zabawa taneczna z piosenką „Poleczka kwiatowa”² lub zabawy z piosenką „Dwa bąki”³. W przypadku tej drugiej piosenki można dzieciom zaproponować następujące zabawy⁴:
 - a) „Kwiatek i bąk” – dzieci spacerują parami przy zwrotce piosenki. Podczas refrenu jedno dziecko z każdej pary przykuca (kwiatek), a drugie krąży wokół niego (bąk) i „buczy” zgodnie z zakończeniem refrenu;
 - b) „Grube brzuszki” – dzieci maszerują w różne strony zgodnie z poleceniem. Na hasło „grube brzuszki”, idąc, wypinają mocno brzuchy do przodu. Następnie, stojąc, nadymają brzuchy jak baloniki (oddech przeponowy);
 - c) „Taniec na jednej nodze” – dzieci podskakują po obwodzie koła, a jedno, w środku koła „tańczy” wokół zabawki – bąka. Na odgłos buczenia dziecko narkęca bąka, a pozostałe podskakują w miejscu na jednej nodze wokół swojej osi.
3. Pobaw się z motylem. Zabawa „Motylek z wyobraźni” – dzieci stoją w kole. Jeden z uczestników zabawy trzyma w dłoniach „motyłka z wyobraźni”, którego przekazuje dziecku stojącemu obok. Dzieci podają sobie „motyłka” z rąk do rąk tak, aby nie zrobić my krzywdy.
4. Wymyśl zagadkę o kimś, kto jest na tym obrazku. Dzieci losują obrazki zwierząt, które można spotkać na trawniku lub łące. Układają i rozwiązują zagadki.
5. Ruszaj się (wydawaj głos) jak zwierzę przedstawione na obrazku. Dzieci siedzą wokół chusty lub na jej brzegu. W „czarodziejski” sposób zamieniają się w zwierzęta, jakie mają na obrazku. Pozostawiają w kręgu jedno wolne miejsce. Zabawę rozpoczyna osoba, obok której jest jedno wolne miejsce. Wypowiada ona następujące słowa: „Miejsce po mojej prawej stronie jest puste. Zapraszam (np. konika polnego). Dziecko, które jest konikiem polnym, przemieszcza się na to miejsce, naśladowując dane zwierzę (ruchem lub głosem). Zabawę kontynuuje osoba, przy której po prawej stronie powstało wolne miejsce.
6. Przebiegnij pod chustą.
 - a) Pod chustą przebiegają kolejno wywołane przez nauczyciela zwierzęta⁵:
 - tylko te, które mają kolor czerwony (biedronka, motyl, bocian ...)
 - tylko te, które fruważą (bocian, motyl, pszczoła, żuk ...)
 - tylko te, które nie potrafią fruwać (ślimak, żaba, konik polny ...)

¹ O ile pogoda dopisuje, warto bawić się z dziećmi na podwórku.

² M. Dąbrowska, J. Grafczyńska (1974) *Zabawy rytmiczne i umuzykalniające dla dzieci*. Warszawa,

³ B. Zembruska, K. Kwiatkowska (1986) *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 9.

⁴ W. Jabłonowska, E. Jaszczyszyn (1997) *Cztery pory roku w przedszkolu. Wiosna*. Białystok, Trans Humana, s. 45.

⁵ M. Marczak (2003) *Zabawy na łące. Wychowanie w Przedszkolu*, nr 5, s. 303.

- b) „Pszczoła czy świerszcz?” – dzieci trzymają chustę na wysokości kolan. Ustalają, kto kim jest, np. pszczoła, świerszcz. Pod chustę wchodzi jedno dziecko, które chwyta za kolano wybraną osobę z koła i woła np. „pszczoła”. Jeśli zgadło, dotknięte dziecko zamienia się miejscem ze zgadującym.
7. Rób to, co ja. Dzieci siadają wygodnie na chuście. Słuchają opowieści nauczyciela i naśladują jego gesty. „Do mojej dłoni przyleciała pszczoła, usiadła i szukała pyłków” (kolejno pszczoła muska delikatnie dłoń i wewnątrz przedramienia, następnie całą rękę. Później krąży po plecach, drugiej ręce i głowie. Przenosi się na brzuch i stopy). Odlatuje (bzzz)

IV. Warunki materialne:

Atlas owadów, lupy, emblematy w czterech kolorach, bąk do kręcenia, nagrania piosenki „Poleczka kwiatowa” (muz. F. Rybicki, sł. H. Janiszewska) lub „Dwa bąki” (muz. S. Marciński, sł. D. Gellner), obrazki zwierząt (nieco więcej niż jest dzieci) [bocian, żaba, kret, dżdżownica, zając, ślimak, pszczoła, biedronka, mrówka, motyl, konik polny, żuk], chusta animacyjna.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Wiele ciekawych rzeczy dzieje się w trawie. Warto pamiętać, że rozwija się tam bujne życie. Pozwólmy owadom spokojnie żyć.

Okazja edukacyjna nr 16

Dla dzieci młodszych

Autorka:
Alina Łopato
Wasilków, Przedszkole w Wasilkowie

Temat:

Spotkania z biedronką - inicjowanie różnych form aktywności dzieci¹

Cel ogólny: poznanie użyteczności biedronki w biologicznej walce ze szkodnikami roślin (mszyce).

Cele operacyjne

Dziecko:

- Podejmuje próby obserwacji biedronek w ogrodzie przedszkolnym.
- Używa lupy podczas obserwacji.
- Potrafi opowiedzieć, jak wygląda biedronka i jakie są jej zwyczaje.
- Wyjaśnia własnymi słowami pojęcie „szkodnik”.
- Przewiduje skutek braku biedronek w ogrodzie.
- Nakleja kropki na sylwecie biedronki.
- Liczy w zakresie określonym własnymi, indywidualnymi możliwościami.
- Porównuje liczebność zbiorów (próbuję używać terminów: dużo – mało).

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- **Czynne:** samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń, met. K. Orffa.
- **Słowne:** objaśnienia i instrukcje, opowiadanie, rozmowa.
- **Percepcyjne:** obserwacja i pokaz.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

W naszym ogrodzie jest dużo biedronek. Są one ładne i nie boją się nas, można je wziąć do ręki, obserwować, a potem wypuścić.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Podczas wyjść do ogrodu przedszkolnego zabieramy ze sobą lupy. Grupa dzieci razem z nauczycielką szuka w trawie i na pobliskich krzakach biedronek. Obserwacja trwa kilka dni, aż wszystkie dzieci wezmą w niej udział. Chętne przedszkolaki mogą rysować biedronki.

¹ Wskazane jest, aby zajęcia przeprowadzić w ogrodzie przedszkolnym.

III. Zadania:

1. Zabawa rytmiczna przy piosence „Kiedy wiosna przyjdzie do nas”.
Kiedy wiosna przyjdzie do nas roześmiana i zielona,
razem z wiosną wszystkie dzieci zaśpiewają tak:
zielona trawa, (4 uderzenia dłońmi o kolana)
zielony mech, (4 uderzenia dłońmi o podłogę)
zielona żaba – (4 machnięcia rękami przed sobą)
rech, rech, rech. (4 klaśnięcia w dłonie)
Rośnie trawa, rosną listki, rosną z wiosną dzieci wszystkie,
przyleciały już bociany i klekocą tak:
zielona trawa, zielony mech, zielona żaba – rech, rech, rech.
2. Spotkanie z Wiosną. Wysłuchanie opowiadania Wiosny.
Idąc do waszego przedszkola, mijalam sad, w którym rosły piękne drzewa. Było na nich mnóstwo ślicznych kwiatów. Przystanąłam, żeby im się przyjrzeć. Nagle usłyszałam krzyk:
– Ojej! Ratunku! Au! Kto mi pomoże?
W pobliżu było drzewo. Jego liście zjadały złośliwe mszyce. Zobaczyły to przelatujące obok biedronki. Zrobiło im się szkoda drzewa.
– Zaraz się rozprawimy z mszycami! – krzyknęły i szybko zabrały się do pracy. Zjadły wszystkie szkodniki. Drzewko podziękowało im za pomoc, a jego kwiaty bardziej rozkwitły i mocniej zapachniały.
– My nie jesteśmy już głodne, a ty jesteś całe i zdrowe – powiedziały biedronki – będziemy opiekować się tobą i pilnować, żeby nie było tu więcej mszyc.
3. Obejrzyjcie biedronki, które do was przyniosłam (pokaz słoika z biedronkami) – Powiedzcie, w jaki sposób biedronki pomogły drzewku?
4. Przyjrzyjcie się gałązce z mszycami – popatrzcie jak ich jest tu dużo – Czy wiecie, co to są mszyce? (Wyjaśnienie pojęcia „szkodnik”)
5. Włóżcie gałązkę do słoika i poobserwujcie, co się w nim będzie działo. Słoik z okazami ustawiamy w kąciку przyrody i codziennie prowadzimy obserwację zjadania mszyc przez biedronki.²
6. Zabawa taneczna – „Biedronki i kwiatki” („Le Carnevalito” – taniec południowoamerykański) – muz. K. Orff. Dzieci otrzymują emblematy biedronek i kwiatów.
Część A – Kwiaty w środku koła przykucają, tworząc ogródek, biedronki maszerują dookoła ogródka w rytm muzyki.
Część B – Biedronki zapraszają kwiatki do tańca w parach.
7. Wykonajcie swoje biedronki. Nauczycielka zaprasza dzieci do stolików, na których znajdują się szablony biedronek i pojemniki z kropkami.³ – Weźcie tyle, ile chcecie, kropek z pojemnika, ułóżcie z nich wzór i przyklejcie na swojej biedronce. – Kto chce przeliczyć, ile kropek ma jego biedronka? – Która biedronka ma dużo kropek, a która mało?
8. Inscenizacja piosenki „Biedronka”. Czworo dzieci przebranych: biedronka, pająk, wróbelek, żabka. Dzieci idą w rytm muzyki po obwodzie koła, śpiewając piosenkę, biedronka w środku wesoło fruwa.

² Zob. E. i J. Frątczakowie (1994) *Ochrona i kształtowanie środowiska w edukacji dzieci przedszkolnych*. Warszawa, Liga Ochrony Przyrody, s. 28.

³ Dzieci mogą też układać kropki na biedronce, wykorzystując do tego krążki gimnastyczne i mozaikę geometryczną.

Mała biedroneczka siedem kropek miała.

Na zielonej łące wesoło fruwała.

Złapał ją pajęczek w swoją pajęczynę

Uratuję cię biedronko – a ty mi coś przynieś

- pajak chwyta biedronkę, ciągnie do siebie
- zwrot w kierunku pająka, tupnięcie nogą

Ref. Biedroneczko leć do nieba

przynieś mi kawałek chleba

Biedroneczko leć do nieba

Mała biedroneczka siedem kropek miała.

Na zielonej łące wesoło fruwała.

Złapał ją wróbelek, niesie tą kruszynę.

Uratuję cię biedronko – a ty mi coś przynieś.

- ręce podniesione do góry
- dłonie przed sobą złączone w łódeczkę
- ręce podniesione do góry

Ref. Biedroneczko...

Mała biedroneczka siedem kropek miała.

Na zielonej łące wesoło fruwała.

Złapała ją żaba i po wodzie płynie.

Uratuję cię biedronko – a ty mi coś przynieś.

Ref. Biedroneczko...

- Czy biedronki są potrzebne? Dlaczego?
- Co by się mogło stać, gdyby zabrakło biedronek?
- Powiedzcie biedronce coś miłego (np. Bardzo cię lubię. Jesteś bardzo pożyteczna ...)

IV. Warunki materialne:

Lupy, przebranie dla Wiosny, emblematy biedronek i kwiatów, słoik z biedronkami, liście z mszycami, szablony biedronek i kropek dla każdego dziecka, klej, emblematy (pajak, żaba, wróbel, biedronka), kasety z nagraniami, magnetofon.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Biedronki są bardzo pożyteczne w biologicznej walce ze szkodnikami roślin (mszyce), dlatego trzeba im pozwolić spokojnie żyć.

Proponuję jeszcze:

- Po obserwacji biedronek w sali należy razem z dziećmi wynieść je do ogrodu przedszkolnego i wypuścić, podkreślając, że będą one bronić naszych krzewów i drzew przed mszycami. Podczas kolejnych wyjść na podwórko dzieci mogą nadal prowadzić obserwację biedronek w ich naturalnym środowisku.
- Nadanie dzieciom tytułu i orderu przyjaciela biedronek.

Okazja edukacyjna nr 17

Dla dzieci starszych

Autorka:
Ewa Głogowska
Łódź Przedszkole Miejskie nr 137 - Integracyjne

Temat:

Bliskie spotkania z pajakiem krzyżakiem

Cel ogólny: Poznanie strategii życia pajaka krzyżaka.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Podejmuje próby obserwacji pajęczaków zamieszkujących ogród przedszkolny.
- Zachowuje się w sposób wskazujący na to, że opanowuje niechęć w stosunku do pajaków.
- Wymienia niektóre charakterystyczne zachowania pajaka krzyżaka.
- Wskazuje cechy pajęczyny.
- Opisuje sposób tkania pajęczyny przez pajaka.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: metoda obserwacji i pokazu, przykładu.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Poznają kolejne fazy powstawania pajęczyny i zasady jej działania jako pułapki na owady.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Na początku dzieci oglądają film o pajaku krzyżaku. Mogą na nim zobaczyć, w jaki sposób pajak przedzie nić, jakie są kolejne fazy tkania pajęczyny, jak pajak rozpoznaje, że w pajęczynę złapała się zdobycz, a wreszcie, jakie owady stanowią pożywienie pajaka. Film ten stanie się ważnym źródłem wiedzy, gdyż wiele faktów z życia pajaka nie jest dostępnych amatorskiej obserwacji. Po obejrzeniu filmu wychodzimy z dziećmi na podwórko przedszkolne.

III. Zadania:

1. Poszukajcie pajęczyn i pajaków które mieszkają na przedszkolnym placu zabaw. Pajaki i ich pajęczyny są prędko zlokalizowane. Jednak same pajęczaki bardzo szybko uciekały z pajęczyn, chowając się w gęstwinie roślin. Dzieci szukają przyczyny takiego zachowania (dlaczego?). Obserwują złapane owady w nitkach pajęczyny. Dowiadują się, że pajaki uciekają, gdy poruszy się bezpośrednio pajęczynę lub gałązkę, do której

przymocowana jest sieć. Takie drgania pajęczyny dochodzą do odnóży pająka i odbiera on je jako niebezpieczeństwo. Aby wyjaśnić znaczenie odczuwania drgań pajęczyny przez pająka dla rozpoznawania niebezpieczeństwa lub faktu złapania owada, dzieci będą się bawić.

2. Zobaczcie i poczujcie drgania. Na trawniku rozkłada się chustę animacyjną. W jej środku siada jedno dziecko (pająk). Pozostałe dzieci stają dookoła krawędzi chusty (muchy). Jedna z much lekko pociąga za brzeg chusty. Pająk mając zamknięte oczy określa, która mucha się złapała. Po poprawnym wskazaniu kierunku następuje zmiana ról. Od czasu do czasu nauczyciel silniej potrząsa chustą – przestraszony pająk ucieka z pajęczyny.
3. Złap owada do pajęczyny. Na trawniku rozkładamy linkę w kształcie dużego koła – jest to pajęczyna. W jej środku staje jedno z dzieci – to pająk. Pozostałe osoby to owady – muchy, komary, motyle, ważki i pszczoły. Latają one swobodnie, ale gdy pająk mówi „stop”, to owad, który znalazł się terenie sieci zostaje schwytyany. Gdy pająkowi uda się złapać w ten sposób dwie muchy, następuje zmiana.
4. Obejrzyjcie dokładnie pajęczynę. Dzieci, wykorzystując do tego celu lupy, oglądają dokładnie budowę sieci. Ostrożnie jej dotykają (uwaga na ewentualne uszkodzenie). Aby dokładnie zobaczyć układ nitki, spryskujemy pajęczynę wodą z rozpylacza¹. Osadzenie się drobnych kropelek wody na nitkach pajęczyny uwypukli jej strukturę. Podobnie jest z rosą, która osadza się na pajęczynie prawie każdego ranka, a następnie wyparowuje.
5. Jaka jest pajęczyna? Pajęczyna jest: np. lekka, leciutka, mocna, delikatna, cienka, biała, przezroczysta, ładna, piękna, lepka, klejąca.
6. W jaki sposób pająk tka pajęczynę? Na podstawie filmu i własnych obserwacji dzieci ustalają, jak robi to pająk. Od czego zaczyna? Jak tka środek?

Następnie proponujemy dzieciom wykonanie własnej pajęczyny. Dzieci dzielimy na trzy- lub czteroosobowe zespoły. Najpierw łączą nitkami sąsiednie drzewa, krzewy i inne obiekty statyczne, tworząc w ten sposób rusztowanie. Następnie między nitkami rusztowania przeplatają kolejne nitki, w razie potrzeby wiążąc w supełki. W ten sposób powstanie gęsta sieć lekko poruszana przez wiatr.

IV. Warunki materialne:

Zestaw wideo, 5-minutowy film przyrodniczy „Pająk krzyżak” (w: „Kto kogo zjada?”²), lupy, chusta animacyjna, gruba linka, spryskiwacz z czystą wodą, szpulki z nitkami.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Pająki w poszukiwaniu pokarmu zmieniają miejsce pobytu. Nie latają, ale najczęściej młode różnych gatunków wspinają się na rośliny, kamienie czy inne wysokie miejsca, snują nici, które unosi nawet najlżejszy powiew wiatru. Wraz z małym pajęczkiem nici unoszą się w powietrze i może on w ten sposób daleko podróżować. Pajęczyna to wspianiała, mocna nic (stalowy drut tej samej grubości byłby słabszy)³.

¹ Przed wykonaniem tej czynności należy zapewnić dzieci, że nie uszkodzi to pajęczyny.

² Studio Filmów Edukacyjnych „Nauka” w Warszawie, 00-654 Warszawa, ul. Śniadeckich 17. Tel. 621 98 65.

³ Zob. V. Cox i in. (1997) *ABC przyrody w pytaniach i odpowiedziach*. Warszawa, Przegląd Reader's Digest.

OKAZJA EDUKACYJNA NR 18

Dla dzieci starszych

Autorki:

Agnieszka Radkowska, Bożena Szumowska,

Renata Woroniecka, Lucyna Wójcik

Czarna Białostocka, Przedszkole w Czarnej Białostockiej

Temat:

Z wizytą u żabki - zakładamy hodowlę kijanek

Cel ogólny: Poznanie faz rozwoju żaby i środowiska, w którym żyje.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Nazywa i wymienia cechy fizyczne zaobserwowanych owadów.
- Wie, jak wygląda żaba w poszczególnych fazach rozwoju, próbuje je nazywać.
- Dostrzega różnice w wyglądzie żaby i kijanki.
- Rozpoznaje odgłosy, jakie wydają w swoim naturalnym otoczeniu żaby.
- Wymyśla krótkie teksty, w treści których umieszcza wiadomości dotyczące żaby.
- Wie, że nie wolno krzywdzić i zabijać żab, owadów i zwierząt.
- Zna i próbuje stworzyć przybliżone warunki życia żab.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku.
- Słowne: objaśnienia, instrukcja, rozmowa.
- Percepcyjne: metoda obserwacji i pokazu, przykładu.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Wiem, jak wygląda żaba w różnych stadiach rozwoju, wiem, gdzie mieszka.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Dzieci otrzymują przesyłkę od tajemniczego gościa: kasetę z odgłosami łąki oraz list. Dzieci lub nauczycielka odczytują list.

Kochane dzieci

Jestem Waszą małą, zieloną sąsiadką. Zapraszam Was do mojego „domu”. Będziemy się dobrze bawić. Poznacie Moich znajomych. Tylko weźcie ze sobą Lupy, bo moi sąsiedzi są bardzo mali. Posłuchajcie kasety. Może rozpoznacie, Gdzie mieszkam. Wracam do swojego Domku i czekam na Was. Idźcie po śladach, Zostawię je tuż obok Waszego przedszkola

Dzieci wraz z nauczycielką wychodzą z przedszkola.

III. Zadania:

1.
 - a) Rozejrzyjcie się wokół i odszukajcie, gdzie tajemniczy gość zostawił ślady (wcześniej nauczycielka narysowała kredą lub patykiem ślady żabiej łapki prowadzące do pobliskiej łąki. Ślady się urywają w pobliżu ulicy oraz lasu).
 - b) Idźcie tam, gdzie prowadzą tajemnicze ślady. Nasłuchujcie, czy rozpoznacie odgłosy z kasety. Czy mały zielony gość może mieszkać przy ulicy (I przystanek), a może tu mieszka tajemniczy gość, nasłuchujcie (II przystanek – las). Posłuchajcie teraz, czy rozpoznajecie odgłosy z kasety (III przystanek – łąka)?
2. Jesteśmy u celu. Rozejrzyjcie się teraz, może wśród tych traw znajdziecie naszego tajemniczego gościa albo jego sąsiadów. Dzieci otrzymują lupy i słoiki i udają się na poszukiwania. Ich zadaniem jest odszukanie mieszkańca łąki, obserwacja i chwilowe złapanie go do słoika.
3. Na umówiony znak (np. dźwięk kołatki) dzieci gromadzą się wokół nauczycielki, siadają na kocach i dzielą się wrażeniami. Dochodzą do wspólnego wniosku, że mieszkańcy łąki są bardzo pożytecznymi zwierzętami, nie trzeba ich się bać ani ich krzywdzić¹ (dzieci oglądają żabę i stwierdzają, że tylko żaba mogła zostawić ślady, po których tu przyszli i to pewnie ona jest poszukiwanym tajemniczym gościem).
4. Wypuście na wolność wszystkich mieszkańców łąki. Naśladując skoki żaby, wytropcie, dokąd się udaje (dzieci skaczą w kierunku zbiornika wodnego). Naśladujcie rechot żaby.
5. Przyjrzyjcie się, gdzie żaba mieszka, gdzie lubi odpoczywać, schować się, poskakać.
6. Dzieci odnajdują żabi skrzek. Skrzek to są takie małe jajeczka, z których powstają żaby. Weźmy go ze sobą do przedszkola, może uda nam się wyhodować własne żabki, które zamieszkają w oczku wodnym obok przedszkola. (Nauczycielka zabiera skrzek oraz kilka żab do słoika. Po powrocie jedną żabę dzieci zabiorą do sali, a resztę wpuszczą do oczka wodnego.)
7. Po powrocie do przedszkola.
 - Przypomnijcie, co jest potrzebne naszej żabie do życia, jakie warunki miał żabi skrzek na łące?
 - Czy możemy żabie i jej skrzekowi zapewnić takie warunki w przedszkolu?
 - Aby więcej się dowiedzieć o życiu i rozwoju żaby, obejrzyjcie poradniki, atlasy przyrodnicze, zdjęcia, program multimedialny.
8. Zapraszam dzieci do kącika przyrody. Urządzimy żabce terrarium, a skrzek umieścimy w akwarium (praca w dwóch grupach).
9. Zadania dla zespołów:

Zespół 1: „Jaka będzie nasza żabka” – wymyślcie i wykonajcie, używając różnorodnych materiałów plastycznych, portret żabki. Wykonane przez was portrety umieszczone zostaną na plakacie jako ósme – ostatnie stadium – dorosła żaba.

Zespół 2: „O co proszą żabki” – wybierzcie z rozsypanki wyrazowej potrzebne napisy i umieśćcie je na tablicy informacyjnej w kąciku przyrody.

Zespół 3: „Wierszyki dla żabki” – ułóżcie rymowanki. (Nauczycielka zapisuje je i umieszcza w kąciku przyrody, obok hodowli).

¹ Na wypadek, gdyby dzieci nie znalazły żaby, nauczycielka wcześniej przygotowuje słoje ze złapaną żabą.

Jednym ze sposobów rozbudzania i podtrzymywania zainteresowania dzieci tym rodzajem twórczości jest zaproponowanie im ułożenia wiersza poprzez udzielanie odpowiedzi na poniższe pytania:

- Jakie kamienie lubi to zwierzę?
- Jaką porę dnia lubi?
- Jaki owoc lubi?
- Jaką pogodę?
- Jakie zwierzę lubi?

IV. Warunki materialne:

Kaseta z odgłosami łąki, płyta CD-ROM, „Przyjaciele z Krainy Wiedzy”, Patrę, podziwiam, poznaję – „Płazy”, „Encyklopedia zwierząt”, lupy, słoiki, piasek, rośliny akwariowe, żaby, skrzek, koce, kreda, rozsypanka wyrazowa, materiały plastyczne, nożyce, kredki, kolorowy papier.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Żaba jest zwierzęciem niegroźnym, nie robi nikomu krzywdy. Mała żabka do rozwoju nie potrzebuje mamy. Rozwija się ze skrzeku, potrzebuje do tego wody. Zanim stanie się żabą, jest kijanką.

Okazja edukacyjna nr 19

Dla dzieci starszych

Autorki:

Hanna Budzisz, Violetta Kruszewska, Elżbieta Czajkowska
Białystok, Przedszkole Samorządowe nr 26 - Integracyjne

Temat:

Ślimak - życie i jego rozwój

Cel ogólny: Bezpośrednia obserwacja zwierzęcia żyjącego na swobodzie.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Podejmuje próby obserwacji ślimaków zamieszkujących przedszkolny trawnik lub pobliską łąkę oraz akwarium w sali.
- Wymienia te cechy fizyczne obserwowanych ślimaków, na które zwróciło uwagę.
- Podejmuje próby przedstawienia cyklu rozwoju ślimaka.
- Przejawia takie zachowania w stosunku do ślimaków, jakich oczekuje się od wszystkich ludzi w stosunku do zwierząt.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: metoda obserwacji i pokazu, przykładu.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Obserwacja ślimaka przygotowuje mnie do obserwacji innych żywych istot. Będę zwracać uwagę na takie elementy, na które nauczyłem się zwracać uwagę, oglądając ślimaki.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Obejrzenie filmu wideo dotyczącego rozwoju i życia ślimaka – zapoznanie z różnymi rodzajami ślimaków: ślimak lądowy, ślimak morski, ślimak słodkowodny. Poinformowanie¹ dzieci, że istnieje ok. 100 tys. gatunków ślimaków. Zwrócenie uwagi na to, że ich muszle są zwykle zwinięte spiralnie. Pojedyncza noga jest silnie rozwinięta i służy do pełzania. Na języku ślimaków znajduje się rogowa tarka (zamiast znanych dzieciom zębów). Są ślimaki roślinożerne lub drapieżne. Najczęściej spotykanym przez dzieci ślimakiem jest winniczek.

¹ Zob. np. Mała Encyklopedia PWN (1969, 1996), Warszawa, PWN.

III. Zadania:

1. Wycieczka do ogrodu przedszkolnego (lub pobliską łąkę) – Poszukajcie ślimaków – zaobserwujcie, co robią, poszukajcie poszczególnych części ślimaka (muszla, noga – stopa, głowa, oczy, otwór gębowy).²
2. Posłuchajcie, jak żyje i rozwija się ślimak (wg poniższego planu oraz w oparciu o obserwację):
 - Jak wygląda ślimak?
 - W jakim środowisku żyje?
 - Do czego służy muszla – skorupa?
 - Czy jest pożyteczny dla środowiska (jego rola)?
 - Czym się żywi?
3. Zabawa „Wyścig ślimaków”. Dzieci w parach, połączone są przy pomocy szarfy za nogi: prawa z lewą nogą, ustawione w dwóch rzędach. Zadaniem jest okrążyć drzewo i wrócić na koniec rzędu. Liczy się dokładność wykonania zadania w parach.
4. Przynieście ślimaki (dwa-trzy) do sali przedszkolnej, aby je poobserwować dłużej (tydzień). Włóżcie je do specjalnie przygotowanego akwarium z warstwą wilgotnej ziemi na dnie. Na wierzchu akwarium umieśćcie kawałek kartonu z otworami. Akwarium postawimy w chłodnym, niezbyt jasnym miejscu. Dajcie ślimakom dużo jedzenia – najlepiej liście roślin rosnących tam, gdzie znaleziono ślimaki. Można też podać im sałatę, marchew, jabłko, mlecz i pokrzywę – to ich przysmaki. Pamiętajcie, że ślimaki to żywe stworzenia, więc zawsze trzeba traktować je bardzo delikatnie.
5. Zaobserwujcie zachowania ślimaka w różnych sytuacjach: kiedy go delikatnie dotykam, gdy zraszam go kroplami wody (sztuczny deszcz).
6. Uzupełnijcie karty pracy „Rozwój ślimaka”: a) pokolorujcie ślimaka zgodnie z jego naturalnym wyglądem, b) przyklejcie cyfry od 1 do 7, przedstawiając poszczególne etapy rozwoju ślimaka.
7. Wykonajcie wg własnego pomysłu książeczkę pt. „Rozwój i życie ślimaka” w oparciu o tygodniową obserwację i zdobyte wiadomości.

IV. Warunki materialne:

Albumy, książki, czasopisma na temat zwierząt, encyklopedia multimedialna, karty pracy, film wideo nt. ślimaków, gra dydaktyczna „Rozwój ślimaka”, akwarium specjalnie przygotowane do hodowli okresowej ślimaków, rośliny służące jako pokarm dla ślimaków – sałata, marchew, jabłko, mlecz i pokrzywa oraz rośliny z miejsca, z którego pochodzą ślimaki.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Ślimaki to interesujące zwierzęta, łatwe do obserwacji. Ciało ślimaka to jakby jedna duża stopa, która zostawia ślad śluzu na swojej drodze. Dzięki temu ślimak może bez trudu ślizgać się po szorstkim gruncie i ostrych przedmiotach. Może nawet chodzić po tłuczonym szkle i nie skaleczy się. Skorupa ślimaka jest bardzo ważna, bo chroni jego miękkie ciało przed wyschnięciem. Skorupa nie jest szkieletem, rośnie razem ze ślimakiem. Jeżeli jest bardzo gorąco albo bardzo chłodno, ślimak może zamknąć wejście do swojej skorupy warstwą twardego śluzu.

² Odkrycia i pytania dzieci po wycieczce do ogrodu przedszkolnego (lub na łąkę): – Gdzie najczęściej można spotkać ślimaki? (należy ich szukać pod kamieniami, parapetami lub na ścianie). – Po czym można rozpoznawać ślimaki (rodzaje ślimaków różniących się skorupą: ślimak zaroślowy, ślimak winniczek, ślimak włochaty, ślimak ogrodowy, ślimak wstężyk)? – Jaką rolę odgrywa śluz, który zostawia ślimak na swojej drodze?

Okazja edukacyjna nr 20

Dla dzieci 4-, 5-, 6-letnich

Autorki:
Elżbieta Karpowicz-Stankiewicz, Maria Lisowska
Białystok, Przedszkole Samorządowe nr 42

Temat:

Obserwacja ślimaka

Cel ogólny: Poznanie strategii życia ślimaka

Cele operacyjne

Dziecko:

- Podejmuje próby obserwacji ślimaków hodowanych w warunkach kącika przyrody.
- Zachowuje się w sposób wskazujący na opanowanie niechęci w stosunku do ślimaków.
- Wymienia nazwy części ciała ślimaka.
- Opowiada o sposobie odżywiania i poruszania się ślimaka.
- Wymienia niektóre charakterystyczne zachowania ślimaka (m.in. powolność i chowanie się w muszli).

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: rozmowy, objaśnienia, metody żywego słowa.
- Percepcyjne: obserwacja i pokaz.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Uczę się zyczliwości względem ślimaków hodowanych w kąciku przyrody, co przejawia się w trosce o nie.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Słuchanie wiersza inscenizowanego sylwetą ślimaka, Or-Ot (Artur Oppman)

Ślimak

Ładny ślimaczku Mój ty ślimaczku
Tyś mały przecie Pokaż mi rogi
Ciężko ci chodzić A ja ci sera
Z domkiem na grzbiecie Dam na pierogi

Chociaż mi ciężko Dzięki za prezent
Niech już tak będzie Do nóg upadam
Za to mieszkanie Ja nie pierogi
Mam z sobą wszędzie Lecz listki jadam.

Wiersz jest źródłem teoretycznej wiedzy (dzieci poznają, czym odżywia się ślimak i co nosi na grzbiecie).

Dzieci podchodzą do kącika przyrody, gdzie są słoiki ze ślimakami oraz ilustracje ślimaków.

III. Zadania:

1. Pooglądajcie ślimaki przy pomocy lupy. Kto wie, niech odpowie na pytania, które będą zadawać¹:
 - A. Wygląd ślimaka
 - Jakiego koloru jest muszla ślimaka?
 - Ile ma skrętów?
 - Jak są one ułożone?
 - Z ilu części składa się ciało?
 - Co znajduje się na głowie?
 - Gdzie ślimak ma oczy?
 - Ile ma nóg?
 - B. Jak i co jedzą ślimaki?

Z wiersza dowiedzieliśmy się, że sera to ślimak nie jada. A co lubi? (listki) Dzisiaj rano ślimaki dostały truskawki. Czy teraz są te truskawki w słoikach? (nie) Co się z nimi stało? (ślimaki zjadły) Tak, truskawki są przysmakiem ślimaka.
 - C. Jak jedzą?

Można przeprowadzić następującą obserwację. Umieścić ślimaka w naczyniu pokrytym zielonym nalotem. Umożliwi to dzieciom obserwację, w jaki sposób „zlizują” one zielony nalot ze szkła, jak otwierają i zamykają na przemian niewielki otwór gębowy, w którym ukazuje się języczek z tarką. Po przejściu ślimaka pozostają na szkle przezroczyste ślady ząbków tarki. Obserwacji dzieci dokonują przez lupę.
 - D. Jak poruszają się ślimaki?

Już wiemy, że ślimak ma jedną nogę. Widzicie dokładnie w słoikach, że noga ślimaka przylega do szkła, kurczy się i rozkurcza, dzięki czemu posuwa się naprzód. Co pozostaje w miejscu, gdzie przeszedł ślimak? (śluz)
2. Zabawa do piosenki „Ślimak”

W przemoczonej trawie mieszka ślimak zły.
Ślimaku, pokaż rogi, dam ci sera na pierogi.
Nie pokażę rogów, bo nakapie mi
Na lewy róg i nie wyjdę z mojej trawy.

Dzieci – ślimaki poruszają się w różnych kierunkach, leżąc przodem (na brzuchu).
3. Zawody ślimaków. Wyjmujemy dwa ślimaki, ustawiamy je na szklanych szybkach poziomych – obserwujemy, który szybciej dojdzie do mety.
 - a) Szybkość poruszania się. Odmierzanie drogi, jaką ślimak przebędzie w ciągu np. 1 minuty na szkle i na deseczce. W ten sposób dzieci ustalają odpowiedź na pytanie: Po jakiej powierzchni szybciej porusza się (pełza) ślimak? Pomiaru długości dokonujemy tą samą miarką (np. tasiemką, klocek, czyli tzw. wspólną miarą).
 - b) Ruch czułek. Dzieci biorą do ręki ślimaki. Głaszczą je po skorupce i lekko dotykają czułek i obserwują ich zachowanie. Jak myślicie, dlaczego chowa czułki? Czym zakończone są czułki (oczami)? Spróbujcie zbliżyć ręce do swoich oczu, co się dzieje (odruchowo je zamykamy)?

¹ Zob. E i J. Frątczakowie (1991) *Kącik przyrody w wychowaniu przedszkolnym*. Warszawa, WSiP.

4 Zabawa z elementami skoku: Dom ślimaka²

Na ziemi z kamieni, szyszek itp. układamy wspólnie z dziećmi muszlę ślimaka (spiralny wzór, tak jak na muszli ślimaka). Dzielimy ją na odcinki. Sam domek powinien być tak duży, aby dzieci mogły przeskakiwać z jednego odcinka na drugi. Na zewnętrznym końcu spirali jest wejście. W środku, na jednej nodze (wersja łatwiejsza: obunóż) czeka ślimak. Jedno z dzieci staje przed wejściem i dzwoni do drzwi.

Dziecko – ślimak na jednej nodze przeskakuje do drzwi i pyta stojące tam dziecko: – Co mogę dla ciebie zrobić?

Dziecko – gość odpowiada: – Potrzebuję ochrony, proszę wpuść mnie do środka. Razem, na jednej nodze przeskakują do środka spirali. Tam ślimak głaszcze dziecko po głowie i pyta: – Czy mogę zrobić dla ciebie coś jeszcze?

– Tak, daj mi sałaty, jestem głodny.

Ślimak pochyla się, jakby zrywał sałatę. W tym czasie dziecko – gość zaczyna skakać na jednej nodze ku drzwiom, a ślimak za nim. Jeżeli dziecku – gościowi uda się dotrzeć do drzwi, wtedy jest wolne. Jeśli ślimak zdoła je dogonić, zamieniają się rolami i gość zostaje gospodarzem – ślimakiem. Do drzwi może zapukać następne dziecko.

IV. Warunki materialne:

Duże ilustracje ślimaków, lupy, słoiki ze ślimakami, słoik z zielonym osadem, treść wiersza „Ślimak”, płyta CD z piosenką pt. „Ślimak”, magnetofon, dwie szklane płytki, deseczka, tasiemka.

V. Element wymagający wyeksponowania

Ślimaki najlepiej lubią liście np. roślin doniczkowych (trzykrotka, mniszek, bluszcz), liście sałaty, marchewkę, truskawki. Lepiej poruszają się po gładkiej powierzchni. Ślimaki lubią mieć dość dużo światła, ciepła, trochę wilgoci.

² Za: H. Baum (2002) *Zabawy w lesie*. Kielce, Wydawnictwo „Jedność”, s. 128.

OKAZJA EDUKACYJNA nr 21

Dla dzieci młodszych

Autorka:
Anna Jęsiak
Łódź Przedszkole Miejskie nr 122

Temat:

Gdzie mieszkają małe i duże zwierzęta?

Cel ogólny: Poznanie charakterystycznych (dla wybranych zwierząt) miejsc zapewniających im schronienie przed niebezpieczeństwem i umożliwiających wychowanie młodych.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Rozpoznaje i nazywa zwierzęta.
- Rozpoznaje i nazywa „domy” znanych sobie zwierząt.
- Naśladuje ruchami i głosem niektóre zwierzęta.
- Przyporządkowuje obrazek zwierzęcia lub zabawkę w jego kształcie jego „domowi”.
- Wnioskuje, o jakim zwierzęciu jest mowa na podstawie podanych cech i podaje cechy, na podstawie których odgadło zagadkę.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: metoda obserwacji i pokazu, przykładu, uprzyśtępniania sztuki.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Tak jak ja, każde żyjące stworzenie ma swój dom. Tam wychowują swoje dzieci i chowają się, jak się czegoś przestraszą.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Dzieci stoją w rozsypanie, twarzą do nauczyciela. Proponuje on im zabawę w „Start rakiety”. Zaczyna się ona od tego, że dzieci:

- tupią nogami, zaczynając cicho i powoli, a potem tupią coraz głośniejsze i szybciej;
- uderzają dłońmi o uda, zaczynając powoli, a następnie coraz szybciej;
- cicho naśladują głos zwierzęcia (np. miauczenie / mruczenie, szczekanie, brzęczenie pszczoł), a później przechodzą aż do bardzo głośnego wrzasku.

Hałas ucicha, słychać już tylko ciche głosy, które stopniowo zanikają. Rakieta znika za chmurami (wyskok do góry z półprzysiadu).

III. Zadania:

1. Zgadnij, o jakim zwierzęciu mówię. Nauczyciel mówi zagadkę o którymś ze zwierząt, którego obrazek wisi na ścianie lub zabawka w jego kształcie stoi w sąsiedztwie obrazków.¹ Dzieci odgadują, o jakim zwierzęciu mowa, wskazują je i podają, po czym poznały, że chodzi o to zwierzę.
2. Śpiewanie przez nauczycielkę fragmentów piosenek poświęconych zwierzętom, o jakich mowa w zagadkach² i ewentualne zabawy z wykorzystaniem ich tekstu i melodii.
3. Odszukaj swój domek. Każde z dzieci losuje obrazek ze zwierzęciem (mogą się powtarzać). Nauczyciel na ścianach sali rozwiesza obrazki z „domami” zwierząt. Zadaniem dzieci jest poruszanie się zgodnie z rytmem słyszanej muzyki, a na przerwę ustawienie się pod obrazkiem „swojego domku”. Każda grupa naśladuje głos zwierzęcia, przy domku którego stoi (umiarkowane natężenie głosu) na zmianę z przedstawianiem sposobu poruszania się zwierzęcia. W międzyczasie nauczyciel zmienia miejsca „domków” na ścianie. Na zakończenie zabawy „Parada zwierząt” – w rytmie marsza. Po jej zakończeniu – zebranie znaczków.
4. Zrób domek dla jakiegoś zwierzęcia. Dzieci dla wybranych zwierząt budują „domek”. Na każdym stoliku są przygotowane materiały potrzebne do jego skonstruowania. Następnie na wybranym do tego celu miejscu tworzona jest wystawka. Obrazek lub zabawka przedstawiająca zwierzę jest ustawiana przez dzieci w sąsiedztwie „domku”.

IV. Warunki materialne:

Zabawki w kształcie zwierząt i rysunki zwierząt (pies, krowa, mysz, lis, wiewiórka, żaba, ptaki – wróbel, bocian, itp.), obrazki przedstawiające ich „domy”³, emblematy ze zwierzętami do zawieszania na szyi, magnetofon, nagranie muzyczne zachęcające do lekkiego biegu, nagranie muzyki marszowej, kapelusz (pudełko) do losowania, materiały pomocne w budowaniu domu dla zwierzęcia (masa papierowa, gałazki, wata, wełniane nitki, siano dla królików, trociny, itp.).

V. Element wymagający wyeksponowania:

Domki mogą różnie wyglądać, ale chronią zwierzę przed drapieżnikami, deszczem czy gorącym słońcem. Zwierzęta budują je tam, gdzie żyją. Ptaki wysoko na drzewach czy dachach. Wiewiórki w dziuplach drzew. Lisy i myszy w norach. A te, którymi opiekuje się człowiek, mieszkają w domach zrobionych specjalnie dla nich (pies w budzie, krowa w oborze). Mogą w nich wychowywać swoje dzieci.

¹ Zob. E. Jaszczyszyn, M. Pańkowska (1994) Zagadki słowne. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 5, s. 301-306. Zagadki dla tej grupy wiekowej powinny zawierać wyłącznie ściśle podane cechy, bez metafor i zaprzeczeń (np. Kto ma ostre pazury, łapie myszy i lubi pić mleko?)

² Piosenki mogą być znane dzieciom – wtedy podczas śpiewania wtórują nauczycielce – lub nieznanne, wtedy nauczycielka śpiewa sama, a dzieci np. klaszczą. Chodzi o skojarzenie nazwy zwierzęcia z piosenką i ruchem.

³ Książka z serii „Groszek”

Okazja edukacyjna nr 22

Dla dzieci w każdym wieku

Autorki:

Małgorzata Rynkiewicz, Elżbieta Piórkowska
Białystok, Przedszkole Samorządowe nr 78

Temat:

Rzeka - nasza dobra znajoma - zabawy badawcze

Cel ogólny: Poznanie wybranych właściwości płynącej wody.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Wykrywa to, co dzieje się z różnymi przedmiotami wrzucanymi do płynącej wody.
- Wymienia nazwy przedmiotów, które pływają i które toną.
- Buduje zapory w poprzek strumienia wody.
- Bada właściwości wiru wodnego.
- Wyjaśnia, co dzieje się z obiektami, które trafiają w rwący nurt rzeki.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: obserwacja i pokaz, przykład dorosłych.

I. Przedmiot odkrycia:

Woda płynie zawsze w jednym kierunku, powoduje przy tym różne szmery (szemrze, bulgocze, pluszcze), niesie z sobą ciekawy materiał przyrodniczy.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Nauczycielka kieruje strumień wody z węża ogrodowego w określonym kierunku. Dzieci obserwują, strugę od źródła aż po ujście strumienia.

III. Zadania:

1. Posłuchaj odgłosów strumienia. Powiedz, o czym szemrze?
2. Wrzuć na wodę kilka przedmiotów. Obserwuj, co się z nimi dzieje? (Kamienie toną, papierowe łódki, kawałki drewna pływają). Prąd na środku „rzeki” jest najmocniejszy, więc porywa lekkie przedmioty ze sobą.
3. Ułóż z kamieni nasyp. Co się dzieje z rzeką? (wodę można zatrzymać za pomocą grobli – nasypu).

4. Narysuj za pomocą nitki drogę rzeki (dzieci naklejają nitkę na rolkę tapety, dorysowują krajobraz, jaki miją rzeka w swoim biegu).
5. Zamieszaj łyżką lub patykiem wodę w wiaderku i wrzuć przedmioty (kamień, drewno, papier), zobacz, co się dzieje z nimi. Dziecko poznaje zjawisko wiru rzecznego.

IV. Warunki materialne:

Wąż ogrodowy, kawałki drewna, łódki papierowe, kamienie, nitki, rolka tapety niebieskiej, kredki, farby, wiaderka, łyżki lub patyki.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Rzeki powstają w wyniku zlewania się małych strug, rzeka może być miejscem zabaw, ale potrafi być niebezpieczna (wiry rzeczne), książka M. Arndta.¹

¹ M. Arndt (1998) Przyroda przeżywana i obserwowana z dziećmi przedszkolnymi. Warszawa, WSiP.

Okazja edukacyjna nr 23

Dla dzieci starszych

Autorka:
Iwona Traliszewska
Łódź Przedszkole Miejskie nr 122

Temat:

Właściwości wody

Cel ogólny: Poznawanie właściwości wody w czasie zabaw badawczych.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Oswaja się z wodą (nie boi się jej i nie boi zachlapać ubrania czy podłogi).
- Poznaje wodę o różnej temperaturze.
- Poznaje zapach wody i jej smak.
- Wie, że lód to także woda.
- Stosuje ekspresję werbalną, plastyczną i ruchową w sytuacjach wymagających przekazania własnej wiedzy w powiązaniu z towarzyszącą jej emocją.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: metoda obserwacji i pokazu, przykładu.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Woda może służyć wielu ciekawym zabawom. Doświadczyłem i poznałem właściwości wody: kolor, kształt, zapach, smak, stan skupienia – ciecz, ciało stałe).

II. Punkt wyjścia zajęć:

Słuchanie dźwięku przelewania wody (np. z kubka do kubka). Dzieci dzięki różnym przygotowanych przedmiotom oraz dzięki wodzie próbują otrzymać różne inne dźwięki. Następnie po kolei podchodzą do stojącej na środku łazienki miednic (wanienek) z wodą. Bawią się wodą (pluskanie rękoma, zabawa pływającymi zabawkami itp.). Na zakończenie tego działania pokazują swój nastrój, głaszcząc wodę, lekko uderzając, chlapiąc itp.

III. Zadania:

1. Przejdźcie do kranu, aby zbadać temperaturę wody ręką (od zimnej do ciepłej – pod kontrolą nauczyciela). Weźcie do rąk kostki lodu. Potrząśnijcie nimi. Wrzućcie je do wody (w misce).
 - Która woda jest dla was najprzyjemniejsza w dotyku?
 - W której kapalibyście się najchętniej?
 - Co robi lód wrzucony do wody? (pływa, topi się, oziębia wodę w misce)

2. Nabierzcie do kubeczków wody z kranu i zanieście ją na stoliki. Nalejcie do przygotowanych kubków wody gazowanej i przegotowanej. Podsuńcie kubki z wodą z kranu, przegotowaną i gazowaną pod nos. Wąchajcie, jak pachnie woda? Której zapach jest dla was najmniej przyjemny?
3. Spróbuj, jak smakuje każda z tych wód? Która jest twoim zdaniem najsmaczniejsza? (można przygotować do degustacji różne rodzaje wód mineralnych – Słotwinka, Jan, Zuber, Wielka Pieniawa).
4. Jakiego koloru jest woda? Co można zrobić, żeby zmieniła kolor?
5. Namalujcie coś przy pomocy wody (technika „mokre w mokrym” – akwarele)¹. Samodzielne moczenie karetek w wodzie.
6. Nalewajcie tę samą wodę (z kubka) do naczyń o różnym kształcie. Jakiego kształtu jest woda?
7. Pokażcie ruchem, jak człowiek może zachowywać się nad wodą i w wodzie, kiedy:
 - spaceruje nad wodą, która jest zimna;
 - spaceruje nad wodą, która jest ciepła;
 - pływa na materacu wodnym;
 - pływa żabką;
 - idzie brzegiem morza, a fale wylewają się na brzeg;
 - odbija piłkę na plaży;
 - ogląda małe rybki, które pływają przy brzegu (itp.).
8. Wymień jak najwięcej cech, jakie ma woda².
 Uczestnicy zabawy podają cechy, a nauczyciel określa obszar, który należy wziąć pod uwagę. Rozpoczynamy odpowiedź od słów: Woda jest jak; woda jest; woda służy do; lubię wodę, bo; nie lubię wody, bo
 Obszary, które bierzemy pod uwagę: cechy fizyczne (jaka jest), funkcje (do czego służy?), reakcje emocjonalne (jakie emocje wywołuje w nas woda).
9. Połóżcie się na dywan i posłuchajcie z zamkniętymi oczami (np. muzyki relaksacyjnej z elementem szumu wody, tego fragmentu książki, którego akcja dzieje się na wodzie³ – *Wielka Pieniawa* i morskiej).

IV. Warunki m aterialne:

Duża misa z wodą lub wanienska dla niemowląt, kostki lodu, woda z kranu, jako napój: przegotowana i gazowana, różne rodzaje wód mineralnych – Słotwinka, Jan, Zuber, Wielka Pieniawa), różne kubki na wodę, aby pamiętać, jakie rodzaje wody w nich się znajdują, akwarele, pędzle, naczynia o różnym kształcie do nalewania do nich wody, ręczniki jednorazowe do wycierania rozlanej wody.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Woda to bardzo ciekawa substancja. Każde żywe stworzenie jej potrzebuje. Musi być czysta, żebyśmy mogli żyć i cieszyć się nią. W zależności od tego, jakie substancje mineralne w niej są rozpuszczone, taki ma smak woda mineralna. Niektóre mają właściwości lecznicze.

¹ Zob. S. Dorance (1997) *Zajęcia twórcze w przedszkolu. Przedmioty i obrazy*. Warszawa, Cyklady.

² Zabawę musi cechować dynamizm, w chwili zauważenia oznak znużenia zmieniamy obszar, a później kończymy, aby dzieciom nie kojarzyła się ona z przymusem uczestnictwa i nudą.

³ Np. T. Jansson (1994) *Pamiętniki Tatusia Muminka*. Warszawa, Nasza Księgarnia. Rozdział 4.

Okazja edukacyjna nr 24

Dla dzieci w każdym wieku

Autorki:

Małgorzata Rynkiewicz, Elżbieta Piórkowska
Białystok, Przedszkole Samorządowe nr 78

Temat:

Katuzowe sprawy - zabawy badawcze

Cel ogólny: Poznanie zjawiska wsiąkania wody do gleby.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Wylicza swoje przypuszczenia dotyczące tego, co może dziać się z wodą deszczową po spadnięciu na ziemię.
- Sprawdza w sposób praktyczny zachowanie się wody w kontakcie z piaskiem (gliną).
- Podejmuje aktywność twórczą i wykonuje rzeźbę z piasku oraz wymyśla dla niej tytuł.
- Tłumaczy, na czym polega proces parowania wody.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: obserwacja i pokaz, przykład dorosłych.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Wiem, co może dziać się z wodą deszczową, kiedy spadnie na ziemię.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Dzieci siedzą bosko na brzegu piaskownicy, zamykają oczy i słuchają odgłosów burzy i deszczu z kasety audio. W tym samym czasie nauczycielka rozpryskuje wodę z węża ogrodowego (woda o temperaturze zbliżonej do deszczówki, ok. 20 stopni C). Dzieci opowiadają o swoich odczuciach (dotykają piasku stopami, wachają zapach powietrza). Każde dziecko wykopuje dołek, do którego wlewa wiaderko wody.

III. Zadania:

1. Obserwuj, co się dzieje z wodą w dołku i opowiedz o swoich spostrzeżeniach.
2. Użyj mokrego piasku do skonstruowania rzeźb i nazwij je.
3. Sprawdź, czy twoje ubranie jest suche. Jeżeli nie, to rozwieś je na sznurze. Co się stało z wodą, która w nie wsiąkała? (Kiedy słońce świeci, ogrzewa wodę, a jej drobiny unoszą się w górę. Są tak małe, że nie można ich zauważyć. Proces ten nazywamy parowaniem).

4. Wymyśl i zatańcz deszczowy taniec na bardzo mokrym piasku (utwór „Deszczowa piosenka”).
5. Przeprowadź wywiad z drzewem, kwiatem i innymi roślinami na temat, czy lubią wodę i dlaczego?

IV. Warunki materialne:

Wąż ogrodowy podłączony do ujścia na zewnątrz budynku, wiaderka plastikowe, sznur do bielizny rozwieszony na placu przedszkolnym, klamerki do bielizny, płyta CD „Muzyka relaksacyjna – Burze i deszcz z piorunami” 2001 POINT MUSIC (ZAIKS/BIEM), książka M. Arndta.¹

V. Element wymagający wyeksponowania:

Woda nie tylko moczy i służy do zabawy. Jest pokarmem dla roślin. W podłoże piaszczyste szybko wsiąka (można pójść w kierunku podłoża gliniastego – tworzenie kałuż, powierzchnia staje się błyszcząca).

¹ M. Arndt (1998) *Przyroda przeżywana i obserwowana z dziećmi przedszkolnymi*. Warszawa, WSiP.

Okazja edukacyjna nr 25

Dla dzieci w każdym wieku

Autorka:

Elżbieta Abramowicz

Białystok, Przedszkole Samorządowe nr 47

Temat:

Chora rzeka

Cel ogólny:

Ukazanie różnicy między rzeką czystą (żyjącą), a „chorą” (brudną, zanieczyszczoną).

Cele operacyjne

Dziecko:

- Szuka śladów życia w badanej rzece.
- Podejmuje próby nazwania zwierząt i roślin żyjących w rzece i na jej brzegu.
- Bierze udział w porządkowaniu brzegów rzeki.
- Wrzuca własne śmieci do kosza.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: rozmowy, objaśnienia, metody żywego słowa.
- Percepcyjne: obserwacja i pokaz.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Woda jest jednym z czterech żywiołów. Jej bogactwo odnajdujemy w rzekach, jeziorach, oceanach, a także w kropli rosy, deszczu. Ma ona również „czarne” oblicze.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Dzieci słuchają opowieści rzeki. Na tle odgłosów szumu fal odtwarzane jest nagranie wiersza J. Papuzińskiej „Chora rzeka”¹:

Śniła się kotkowi rzeka, Wielka rzeka, pełna mleka... Tutaj płynie biała rzeka. Jak tu pu-sto!.. Drzewo uschło...Cicho tak – ani ptak, ani ważka, ani komar, ani bąk, ani gad, ani płaz, ani ślimak, ani żadna wodna roślina, ani leszcz, ani płóć, ani pstrąg nikt już nie żyje tutaj, bo rzeka jest zatruta. Sterczy napis – „Zakaz kąpieeli” Mętny opar nad wodą się bieli. Chora rzeka nie narzeka, tylko czeka, czeka, czeka...

Rozmowa na temat wiersza (zwracanie uwagi na wypowiedzi całym zdaniem):

- Dlaczego w tej rzece nic nie było?
- Kto przyczynił się do zanieczyszczenia rzeki? (człowiek)
- Kto może „wyleczyć” rzekę z kłopotów? (człowiek)

¹ J. Papuzińska (2002) *Pod Bajdudem i inne wiersze*. Łódź, Wydawnictwo Literatura.

Następnie dzieci oglądają ilustracje rzek – czystej i brudnej (chorej i zdrowej) i zgadują, która rzeka do nich mówiła. Nauczycielka proponuje dzieciom wycieczkę nad rzekę w celu sprawdzenia, czy jest zdrowa.

III. Zadania:

1. Obserwuj uważnie i sprawdź, czy rzeka jest chora, czy zdrowa. Po czym to poznałeś? Pobranie próbki wody. Można do tego użyć słoika. Zaczepnięta woda może być oglądana przez dzieci. W ten sposób określa jej czystość.
2. Podaj sposób wyleczenia rzeki. Teren wzdłuż brzegów rzeki można starannie wyczyścić ze śmieci.
3. Zabawa „Zgadnijcie, co tutaj widzimy?”² Dzieci dobierają się trójkami. Każda trójka szuka sobie dowolnego miejsca i układa wokół siebie koło z patyków i kamieni. Następnie wybierają sobie jakiś przedmiot, który mają w zasięgu wzroku – polu swego widzenia. Kiedy wszystkie grupy już coś wybrały, wtedy drużyny wzajemnie odgadują, o co chodzi. Jedna z grup zaczyna opisywać wybraną przez siebie rzecz, na przykład w następujący sposób: to jest zwierze zielonego koloru, żyje na podmokłym terenie, skacze... i tak dalej. Kiedy druga grupa odgadła, o co chodzi, że jest to w tym przypadku żaba, wtedy staje w kole opisującej drużyny. Wspólnie podchodzą do następnego koła i próbują odgadnąć, co znalazła ta grupa. Zabawa dobiega końca, gdy wszystkie grupy odgadły przedmioty wybrane przez pozostałe drużyny.
4. Zapamiętaj, jakie rośliny rosną w wodzie i nad brzegiem. Do zadań 3 i 4 można wykorzystać lupy (rukiew wodna, z której można zrobić sałatkę, ma ostry smak; niezapominajki, rośliny, które rosną także w akwarium przedszkolnym, tj. moczarka kanadyjska; sit, z którego łądzyk można zbudować wodociąg lub wykonać plecionki)
5. Sprawdź, czy żyją tu jakieś zwierzęta? (ślimak winniczek, błotniarka stawowa lub błotna, żaba, mewa, nartnik, ważka, kaczka krzyżówka, ryby)

Zadania do wykonania w sali lub w plenerze (w grupach):

1. Wykonaj portret zdrowej i chorej rzeki z zastosowaniem kilku technik plastycznych: farba plakatowa, akwarela, kredka świecowa, ołówkowa, collage. Prace wykonywane są na papierze do drukarki igłowej, tzw. składance w dwóch kolorach (białym i żółtym). Nie rozerwany papier rozłożony jest na złączonych stołach lub podłodze, tworząc „papierowe rzeki”. Jeden kolor – biały to rzeka zdrowa, drugi – żółty, to rzeka „chora”. Każde z dzieci w dowolnym miejscu tworzy swoją pracę, może przejść również w inne miejsce. Pracę dzieci wieszamy w całości – na długiej ścianie.
2. Wykonaj znaki dla ludzi odwiedzających rzekę, które postawimy na jej brzegu.

IV. Warunki materialne:

Nagrania audio: wiersz „Chora rzeka”, „Górski potok” z serii Muzyka Relaksacyjna – Odpoczynek z Muzyką i Brzmieniem Natury, magnetofon, pędzle, farby plakatowe, akwarela, kredki ołówkowe, świecowe, klej, nożyce, gazety, słoik, lupy, samokopiujące się kartki do drukarki igłowej, tektura, folia samoprzylepna, rękawice gumowe, worki na śmieci.

V. Elementy wymagające wyeksponowania:

Lubimy wypoczywać nad rzeką. Jest ona domem wielu zwierząt i roślin. Musimy odpowiedzialnie i nieustannie pielęgnować ją, by utrzymać w stanie czystości.

² H. Baum (2002) *Zabawy w lesie*. Kielce, Wydawnictwo Jedność.

Okazja edukacyjna nr 26

Dla dzieci starszych

Autorki:

*Agata Baranowska, Dorota Dębowska, Agata Filipczuk,
Jolanta Lesiuk, Marzena Rogalska, Katarzyna Walczak
Białystok, Przedszkole Samorządowe nr 36*

Temat:

Budujemy oczyszczalnię wody - korzystamy z filtrów wody - zabawa badawcza

Cel ogólny: Zainteresowanie dzieci problemem pozyskiwania wody pitnej i niezanieczyszczenia jej naturalnych zbiorników.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Wymienia przyczyny zanieczyszczenia wody.
- Wylicza poznane przez siebie sposoby walki z zanieczyszczeniem zbiorników wodnych.
- Filtruje wodę przez bibułę w celu sprawdzenia stopnia jej zanieczyszczenia substancjami nierozpuszczalnymi w wodzie.
- Podejmuje próby budowy filtra, który skutecznie oczyszcza wodę z zanieczyszczeń mechanicznych.
- Opowiada, w jaki sposób należy zachowywać się w pobliżu wody (wymienia zachowania niegroźące zanieczyszczeniem środowiska wodnego)

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumiewania.
- Percepcyjne: metoda obserwacji i pokazu, przykładu.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Niektóre zanieczyszczenia można usunąć z wody przy pomocy filtrów. Ale jest to trudne i lepiej ich do wody po prostu nie wrzucać. Niektóre zanieczyszczenia są niewidoczne i nie dają się łatwo usunąć z wody.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Dzieci wraz z nauczycielem wybierają się nad rzekę z okazji powitania wiosny. Pod jego opieką pobierają próbki wody z rzeki (klika stoików) oraz kałuż miejskich. Topniejący śnieg dzieci same wkładają do pojemników. Każdy słoik zostaje podpisany.

III. Zadania:

1. Ustawcie słoiki z próbkami na parapecie okiennym. Dostawcie słoik z wodą z kranu. Spróbujcie nazwać, w jakim kolorze jest woda w każdym ze słoików. Powąchajcie, jak woda z poszczególnych słoików pachnie.
2. Co można zrobić, żeby oczyścić wodę z zanieczyszczeń mechanicznych? Dzieci planują, jak to zrobić.
3. Wypróbujcie filtry, które wykonaliście. Wlejcie wodę, która jest zanieczyszczona różnymi substancjami. Zaobserwujcie, co zostało na bibule lub w górnej warstwie filtra. Czyja woda po przefiltrowaniu jest najczystsza?
4. Co można zrobić, aby jak najlepiej oczyścić wodę, która znajduje się w wiadrze? (Próby wielokrotnego filtrowania przez kilka filtrów skonstruowanych przez dzieci).
5. Czy woda w naszym przedszkolu jest filtrowana? – podczas wycieczki po przedszkolu szukajcie wody.
(W przypadku Samorządowego Przedszkola nr 36 filtr wodny umieszczony jest w piwnicy, na głównym ujęciu wody. W pomieszczeniach, które odwiedzają dzieci, umieszczono różne odmiany filtrów domowych (nakranowe, dzbanek z filtrem).
6. Jakie zanieczyszczenia mogą znaleźć się w wodzie? Co takiego robią ludzie, że one tam trafiają?
 - Badanie osadu, jaki powstaje po rozpuszczeniu różnego rodzaju proszków do prania. Do słoiczków nalewamy wodę, wsypujemy po jednej łyżce proszku do prania. Zakręcamy wieczko i potrząsamy każdym ze słoików. Na drugi dzień przefiltrowujemy zawartość przez bibułę szkolną. Ilość osadu na bibule wskaże, które z proszków do prania zawierają najwięcej wypełniacza. Osadza się on na ubraniach, w pralce i tworzy w rurach ściekowych i oczyszczalni ścieków osad, który jest szkodliwy dla środowiska.
 - Wykorzystując gazety (wydzieranka), na arkuszach szarego papieru zróbcie pracę, która pokaże, że nasze wody są zanieczyszczone przez lekkomyślnych ludzi.
7. Wycieczka do oczyszczalni ścieków.
8. Rozpoczęcie użytkowania filtra do wody (dzbanek z wodą do picia)

IV. Warunki materialne:

Słoiki do pobrania próbek wody, rękawiczki chirurgiczne, materiały przydatne przy budowie filtra: trociny, piasek, filtry do kawy, bibułka szkolna, fizelina, żwir akwariowy, lejki, węgiel drzewny, wata, lignina itp., plastikowe butelki PET, wiadro z wodą specjalnie zabrudzoną do celów badawczych (bezpieczną pod względem czystości bakteriologicznej i chemicznej) – zanieczyszczona rozpuszczoną gliną, kredą, kawałkami suchej trawy, kawałkami pociętej folii lub plastyku, piaskiem i barwnikiem (np. akwarelą), po jednej łyżce różnego rodzaju proszków do prania, gazety, arkusze szarego papieru.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Czystość wód zależy od nas samych. Lepiej ich nie zanieczyszczać niż filtrować. Nie wrzucajcie do wody śmieci. Niech w waszych domach używane będą środki chemiczne przyjazne środowisku.

Okazja edukacyjna nr 27

Dla dzieci starszych

Autorka:
Elżbieta Stańczyk
Łódź, Przedszkole Miejskie nr 148

Temat:

Sadzenie drzew w ogrodzie przedszkolnym (kwiecień)

Cel ogólny: Nabywanie przekonania o potrzebie sadzenia nowych drzew i tworzenia terenów zadrzewionych (lasów, parków).

Cele operacyjne

Dziecko:

- Wymienia szkody, jakie powoduje zanieczyszczenie powietrza.
- Opowiada o niektórych skutkach zatrucia środowiska np. przez zakłady przemysłowe.
- Zachowuje się w sposób wskazujący na tworzenie się u niego pozytywnych postaw wobec przyrody.
- Charakteryzuje niektóre ze skutków złego traktowania drzew (np. podatność na choroby, przedwczesne usychanie liści, usychanie drzewa).

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania działalnością własną dziecka, zadań stawianych dziecku.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: obserwacja i pokaz, przykład.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Mogę opiekować się jakimś drzewem. Moje koleżanki i koledzy także zaopiekują się jakimiś drzewami. Taka ilość roślin daje już większe ich skupisko (zadrzewiony ogród przedszkolny, młody las, park).

II. Punkt wyjścia zajęć:

1. Usiądźcie wygodnie i posłuchajcie „Pieśń lasu” Kövi Szabolcs. Po zakończeniu utworu podajcie sobie z rąk do rąk kartonowy, zielony liść i powiedzcie, jak się dzisiaj czujecie. Porównajcie swoje odczucia z jakimś elementem przyrodniczym, nazwijcie go (np. czuję się tak dobrze, jak konik polny, jestem wesoła jak motyl). Podajcie liść koledze.
2. Burza mózgów na temat: Co to jest przyroda?
 - Podaj przykład czegoś, co przynależy do przyrody i czegoś, czego nie należy zaliczyć do świata przyrody.
 - Czy przyroda jest w mieście?
 - Czy parki to przyroda?
 - Czy ogrody to przyroda?

- A rośliny doniczkowe?
- Czy przyroda przestaje być przyrodą, jeśli zostanie narażona na działalność człowieka?
- Czy człowiek należy do przyrody?

III. Zadania:

1. Recytacja wiersza Bożeny Formy „Drzewo”
2. Rozmowa:
 - Czego w ogrodzie jest najwięcej? (drzew)
 - Jakie znamy drzewa? (liściaste, iglaste)
 - Porównanie – których drzew jest więcej w ogrodzie przedszkolnym?
3. Recytacja wiersza L. Staffa pt. „Wysokie drzewa”.¹
4. Zabawa w analogie – wyszukiwanie podobieństw: Drzewo jest jak, bo
5. Rozumienie roli lasu, parku, zieleni miejskiej w przyrodzie i dla człowieka w następujących aspektach – dyskusja.
 - regulowanie klimatu poprzez zatrzymanie wiatrów i wody, naturalna zaporą;
 - niwelowanie hałasu;
 - otrzymywanie drewna, owoców leśnych i grzybów;
 - ostoja dla zwierząt;
 - możliwość przeprowadzenia obserwacji roślin i zwierząt;
 - miejsce odpoczynku dla ludzi;
 - są niezastąpione w oczyszczaniu powietrza, są zielonymi płucami naszych osiedli;
 - element urozmaicający krajobraz;
 - dekoracja;
 - regulują gospodarkę wodną.
6. Czy są narażone na zanieczyszczenia?
7. Słuchanie utworu, np. W. Kozłowskiego pt. „Drzewko”
8. Burza mózgów – ludzie niszczą krzewy i drzewa:
 - usychają drzewa na obszarach uprzemysłowionych;
 - zamieranie drzew jest powodowane przez szkodliwe substancje emitowane do atmosfery;
 - zanieczyszczeniami powietrza są spaliny przemysłowych zakładów, pojazdów drogowych i gospodarstw domowych (detergenty);
 - drzewo jako budulec.
9. Zabawa: Przychodzi drwal i „ścina drzewo”, mówiąc przy tym: „Ścinam drzewo na papier, drugie drzewo na produkcję mebli”. Aby uzmysłwić dzieciom, że wycięcie drzewa pociąga za sobą określone skutki, polecamy im rozwiązać problem:
 - Co się stanie, jak wytniemy dużo drzew?
 - Co traci człowiek wraz z wyrębem lasu?
10. Jak należy postępować, by chronić drzewa, przyrodę? – burza mózgów, dyskusja. Odczytanie pomysłów: „O co drzewo prosi człowieka?”
11. Zachęcamy dzieci do rysowania na kartonikach swoich znaczków indywidualnych, dzieci zabezpieczają je folią. W trakcie pracy ponownie słuchają piosenki z taśmy magnetofonowej, np. „Żyj z przyrodą w zgodzie”. Wyjście do ogrodu przedszkolnego.

¹ L. Staff (1986) *Poezje*. Lublin, Wydawnictwo Lubelskie, s. 264.

12. Dzieci wybierają spośród drzewek do sadzenia „swojego roślinnego przyjaciela”. Sadzą go do wcześniej przygotowanego dołka. Umieszczają na gałęziach swój znaczek. Zapoznają się z nazwą sadzonki. Szukają jej w przewodnikach. Nauczycielka przekazuje krótkie informacje o wybranych roślinach: jodle, lipie, brzozie. Zachęca do zaprzyjaźnienia się i opiekowania się nimi, do interesowania się ich wzrostem i wyglądem w zależności od pory roku.
13. Burza mózgów:
 - Co oznacza słowo „opieka”?
 - Czego potrzebuje roślina?
 - Co znaczy dbać o kogoś? (szacunek)
14. Wykonanie pamiątkowej fotografii z nowo posadzonymi sadzonkami drzew: jodły, brzozy, lipy.
15. Wspólne zobowiązanie dzieci do odpowiedzialności za wybrane drzewo.² Za aktywny udział w zajęciach i podjęte zobowiązania dzieci otrzymują zielony listek z napisem „Przyjaciel przyrody”.
16. Po powrocie do przedszkola proponujemy dzieciom narysowanie swoich działań.
17. Pożegnanie: „klask” – klaszczemy w dłonie, wyraźnie wskazując kierunek, w który „klask” ma wędrować (np. w prawą stronę)

IV. Warunki materialne:

Listki z taśmą dwustronnie przylepną, duży listek, nagranie magnetofonowe piosenki „Żyj z przyrodą w zgodzie”, wiersze: B. Forna „Drzewo”, L. Staffa „Drzewa”, J. Kauze „Drzewo”, opowiadanie E. Biela pt. „Takie drzewa niech rodzą owoce”, W. Kozłowski, „Drzewko”. Kartoniki, mazaki, folia, tasiemka, drzewka do sadzenia: jodły, brzozy, lipy, „Zielony listek” z napisem „Przyjaciel przyrody”, przewodniki Bruno P. Kremer „Drzewa liściaste i iglaste” oraz „Drzewa i krzewy”, nagranie muzyki kontemplacyjnej Kövi Szabolcs „Pieśń lasu”.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Przyroda ma wielkie znaczenie dla naszego dobrego samopoczucia, a jej dobry stan jest podstawą naszego przeżycia. Drzewa są elementem dekoracyjnym krajobrazu, oczyszczają powietrze, dając nam tlen, latem dają cień.

² Po południu dzieci zaproszą rodziców do ogrodu, by przedstawić im swojego roślinnego przyjaciela. Zainspiruje to rodziców do szukania dokładniejszych informacji o „przyjacielu” ich dziecka (z książek, filmów, ilustracji). Informacjami podzielą się one w następnych dniach w przedszkolu.

Okazja edukacyjna nr 28

Dla dzieci starszych

Autorka:
Ewa Nowak

Łódź, Przedszkole Miejskie nr 126

Temat:

Drzewo to mój przyjaciel

Cel ogólny: Formowanie postawy proekologicznej w stosunku do drzew.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Potrafi rozpoznać i nazwać niektóre gatunki drzew liściastych i iglastych rosnących w jego najbliższym otoczeniu.
- Stosuje ekspresję ruchową w sytuacjach wymagających przekazania własnej wiedzy w powiązaniu z towarzyszącą jej emocją.
- Wymienia niektóre gospodarcze i pozagospodarcze funkcje drzew.
- Objaśnia ujemne skutki niszczenia drzew.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: metoda obserwacji i pokazu, przykładu.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Czuję podobnie jak drzewo, które tak jak ja jest żywym organizmem. Drzewo potrzebuje opieki i ochrony ze strony ludzi.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Dzieci wraz z nauczycielem wyruszają na wycieczkę. W trakcie jej trwania oglądają i nazywają gatunki drzew, które rosną w sąsiedztwie przedszkola oraz na placu przedszkolnym¹.

Kierujemy uwagę dzieci na warunki, w jakich rosną i na ich stan zdrowia: Czy mają nieuszkodzoną korę? Czy na osiedlu wiosną (jesienią) pojawiają się sadzonki drzew? Czy mniejsze drzewa (sadzonki) są zabezpieczone przed złamaniem drewnianymi palikami? Które drzewa są uszkodzone przez wandalów? Czy przestrzeń wokół drzewa to odkryta ziemia, czy też wybetonowana, wyasfaltowana płaszczyzna? Czy jakieś ptaki założyły na nim gniazdo? Itp.

¹ Być może tych drzew jest bardzo mało (lub dużo). Każda z tych sytuacji będzie świetnym punktem wyjścia do rozważań o tym, czy żyjemy w środowisku przyjaznym człowiekowi i drzewom czy nie? To nasz wspólny los – mieszkańca danego terenu.

W trakcie wędrowki prosimy, aby każde z dzieci wybrało jakieś drzewo, do którego przytuli się i spojrzy ku górze, w niebo. Następnie przyłoży ucho do pnia i spróbuje się wsłuchać w opowiadaną przez drzewo historię. Po pewnym czasie prosimy, aby chętne dzieci opowiadały historię „swojego” drzewa. Grupa, chcąc wysłuchać opowiadania, udaje się pod drzewo, o którym się opowiada (np. mogą w tym czasie dłońmi dotykać pnia).

III. Zadania:

1. Pokaż, jak się czujesz? Zabawa „Witamy tych, którzy...”. Dzieci stoją w kręgu. Nauczyciel wita dzieci zdaniami: „Witam tych, którzy...”

- Witam tych, którzy po wycieczce są w dobrym humorze.
- Witam tych, którym podobały się „rozmowy” z drzewami.
- Witam tych, którym nie podobały się uszkodzone drzewa.
- Witam tych, którzy lubią przyrodę.
- Witam tych, którzy nie niszczą przyrody.
- Witam tych, którzy..... (proponuje dzieci).

Dzieci, które uważają, że powitanie jest skierowane do nich, kiwają do innych uczestników zabawy ręką, patrząc im w oczy.

2. Powiedz, co czuje drzewo, które...?

- między konarami ma ptasie gniazdo;
- jest łamane przez wandalów;
- musi rosnąć w sąsiedztwie śmieci;
- czuje zapach dymu z rozpalonego w jego pobliżu ogniska;
- czuje krople deszczu na liściach.

3. Pokaż, co robi drzewo. Wyobraź sobie, że jesteś drzewem... Wsłuchaj się w muzykę, która ci podpowie, co robić. Jesteś wysokim drzewem... Wiatr lekko kołysze twoimi gałęziami... Czujesz słońce na swoich konarach... Nagle powiał silniejszy wiatr... Zaczynasz uginać się na boki... Wiatr staje się coraz silniejszy... Pochylasz się jeszcze bardziej... Wiatr szarpie tobą... Z chmur zaczynają spadać krople deszczu... Wyciągasz ku niebu gałęzie... Czujesz swoją potęgę i siłę. Zamknijcie oczy i odpowiedzcie sobie na następujące pytania²:

- Jakim drzewem jesteś, dużym czy małym?
- Czy rośniesz na słońcu czy w cieniu?
- Czy w twoich gałęziach ktoś mieszka? Jeśli tak, to kto?
- Czy twoje korzenie sięgają głęboko czy płytko?
- Czy ludzie odpoczywają w cieniu twoich gałęzi?

Znowu jesteś człowiekiem... Unosisz ramiona tak wysoko, jak tylko potrafisz... Wdychasz tyle powietrza, ile potrafisz zmieścić w płucach... Zginasz kolana i pochylasz się luźno do przodu, głośno wydychając powietrze z płuc (powtórzyć kilka razy).

4. Wykonaj drzewo. Dzieci wybierają rodzaj drzewa, jaki będą chciały wykonać. Z przygotowanego materiału przyrodniczego oraz nieużytków wykonują pracę. Na gałęzi zawieszają wizytówkę. Następnie ustawiają swoje drzewa na sztywnej podstawie.

Między drzewa mogą wstawić takie obiekty (np. domy, samochody, zwierzęta, ptaki), które określą rodzaj zadrzewionego terenu. W ten sposób powstaje las / park / osiedle mieszkaniowe. Decyzja o tym należy do dzieci. W zależności od niej w dalszych dniach wykonują potrzebne rekwizyty.

² Wg pomysłu: I. Dziermy (2002), Jestem jak drzewo. W: J. Zwoleńska (red.) *Twórcza kinezyjologia w praktyce. Propozycje dla każdego*. Lublin, Kined.

5. Skomponuj muzykę lasu. Dzieci dzielą się na małe grupki (dwo-trzyosobowe) dzięki losowaniu kartek z cyframi. Każda z nich ustala, jakie charakterystyczne dźwięki lasu będzie wydawać, np. szum lasu, stukanie dzięcioła, trzask gałązek, głosy owadów, głosy ptaków. Każda grupa prezentuje charakterystyczne dla siebie dźwięki³. Na koniec wszyscy „śpiewają” w sposób, jaki pokazywany jest przez nauczyciela poprzez napis⁴. Na koniec słuchanie śpiewu ptaków z nagrania (działania odbywały się w sali), ale przy najbliższej okazji również podczas pobytu dzieci na podwórku.
6. Odpowiedz, czy to prawda? Każde z dzieci dostaje po dwie kartki. Jedna z napisem „tak”, dla ułatwienia będzie w kolorze niebieskim, druga z napisem „nie” w kolorze czerwonym. Siadają w kole, kładąc przed sobą kartki (napisem do siebie). Po usłyszeniu jakiegoś stwierdzenia podnoszą do góry kartkę z odpowiednim napisem (napis skierowany do pozostałych dzieci). Czy to prawda, że drzewo:.....
- jest źródłem świeżego powietrza (tlenu)?
 - żywi człowieka?
 - zmniejsza zanieczyszczenie powietrza?
 - żywi zwierzęta?
 - jest domem dla ptaków i zwierząt?
 - lubi chodzić na spacer po lesie?
 - nie lubi jak pada deszcz, bo mu liście mokną?
- Po około tygodniu, można kolorowe kartki zamienić na białe⁵.

IV. Warunki materialne:

Płyta CD (np. Przeboje muzyki klasycznej w wykonaniach orkiestrowych, Polskie Nagrania, 1992 – C.M. Weber, *Zaproszenie do tańca* op. 65), materiał przyrodniczy (suche gałęzie, suszone liście, igły sosny), farby, klej, karton formatu A3, papier samoprzylepny, wycinanki, kolorowe gazety, suche siano dla królików (na ewentualne gniazda), wizytówka z imieniem dziecka przygotowana do zawieszenia, pudełka po zapalniczkach, opakowania spożywcze, przedmioty przydatne przy naturalnych efektach perkusyjnych (pudełka z grochem, kapsle, drewniane klocki), nagranie z ptasimi głosami, kartki z cyframi do losowania, kartki do napisania rodzaju wydobywanego przez dzieci dźwięku, gruby mazak, po dwie kartki dla każdego dziecka (z napisem: tak – niebieska, nie – czerwona).

V. Element wymagający wyeksponowania:

Ludzie i drzewa podobnie znoszą warunki, w których żyją. Jeśli są szkodliwe, to chorują. Jeśli są dobre, są zdrowe i nie chorują. I drzewa, i ludzie wymagają czystego środowiska.

³ W tym momencie nauczyciel zapisuje nazwę stosowanego rekwizytu lub rodzaj dźwięku na kartce i pokazuje napis, np. trzask gałązki / gałązka, kukanie / kukułka, pukanie / dzięcioł, bzyczenie / pszczoły, osy, razem (wysokość liter ok. 8 cm).

⁴ Nie egzekwujemy poprawności czytania. Niech próbują zapamiętać obraz graficzny wyrazu, ewentualnie podpowiadajmy po jakimś czasie, tym samym dając dzieciom czas na zastanowienie, pomyłki obracamy w żart. Najważniejsze jest wydobywanie dźwięku, o który chodzi w napisie.

⁵ Pytania rozpoczynamy od partykuły czy. Mogą one dotyczyć każdej aktualnie realizowanej tematyki lub rzeczy ze świata wyobraźni. Zadającym powinien być nie tylko nauczyciel, ale przede wszystkim dzieci. Kartki z napisami powinny leżeć w zasięgu ręki i wzroku dzieci, aby w każdej chwili mogły się same bawić i same stawiać pytania. Wysokość liter ok. 7-8 cm.

Okazja edukacyjna nr 29

Dla dzieci starszych

Autorka:
Małgorzata Rynkiewicz
Białystok, Przedszkole Samorządowe nr 78

Temat:

Kiszenie ogórków w Psiemuchach *- postugiwanie się słowami określającymi* *przeżywane stany emocjonalne*

Cel ogólny: Poznanie sposobu kiszenia ogórków i nazw stanów emocjonalnych doznawanych podczas tej czynności.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Wymienia czynności, jakie wykonuje się, aby zakisić ogórki.
- Prawidłowo wkłada do słoika ogórki (pionowo) oraz potrzebne przyprawy.
- Nazywa emocje, jakich doznaje podczas pracy.
- Przewiduje efekt swoich działań.
- Wymyśla i stosuje różnorodne formy ekspresji słownej i ruchowej do zilustrowania własnych działań.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, zadań stawianych dziecku, kierowania własną działalnością dziecka.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: metoda przykładu, pokazu.

I. Przedmiot odkrycia:

Potrafię zakisić ogórki. To dobry sposób ich zachowania na zimę.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Dzieci wchodzą do sali i nakleją na ubranie żółty lub zielony element. Następnie siadają wygodnie i słuchają fragmentu opowiadania M. Niemyckiego „Baba z wozu, koniom lżej”. Oto dawno temu, „tak dawno, że nikt już nie pamięta, jak właściwie dawno, gdzieś wśród bieszczadzskich lasów była sobie nieduża wieś o wpadającej w ucho nazwie Psiemuchy... Diabeł tam mówił »dobranoc«, psy z nudów wyły po nocach do księżycy, a psiemuszenie z braku lepszego zajęcia trudnili się głównie »nicnierobieniem«.

Jednak nie wszyscy. Na samym skraju wsi stała rozpadająca się chałupinka otoczona chlewikami, obórkami, stajenkami i innymi przyległościami. A dookoła tego wszystkiego rozpo-

ścierał się olbrzymi, w porównaniu z całą resztą, ogród. W ogrodzie nie uprawiano ani marchewki, ani pomidorów. Ba, nie uprawiano tam prawie niczego z wyjątkiem ogórków.

Gdzie nie spojrzeć, położyły się kosmate krzewiki z długimi, wąsatymi łodygami. Wśród tego gąszczu, obsypanego drobnymi, żółtymi kwiatkami, zieleniły się tysiące ogórków. Ogórki były małe, duże, pękate, wysmukłe, długie i krótkie, a wszystkie jeden w drugi kolczaste. W chałupce zaś mieszkał mały, kudłaty Dziadeczek z siwą bródką i gruba, potężna Babulina w obszernym fartuchu w grochy. Oboje, jak świat światem, kisili ogórki”.¹

III. Zadania

1. Wymyślcie i stwórzcie ruchem (muzyka relaksacyjna „Zachód słońca”).
 - grupa „zielona”: ogórkowy ogród;
 - grupa „żółta”: Babulinę i Dziadeczkę.Następnie dzieci przechodzą do przygotowanych stanowisk (tyle, ile jest stolików), gdzie przygotowują kiszzone ogórki. W tle rozlega się muzyka E. Griega „Solvejgs Song”.
2. Zakiście ogórki wg podanego przepisu.
 - a. Umyjcie i odsączcie z wody ogórki; b) do przygotowanych słoików wkładajcie „na stojąco” ogórki; c) włóżcie do słoików kawałki chrzanzu, kilka ziaren gorczycy, ząbków czosnku, koper oraz liść wiśniowy (lub dębowy, kawałek chrzanowego).
 - b. Zalejcie ogórki wodą (specjalnie przygotowaną wcześniej w kuchni przedszkolnej).²
 - c. Zamknijcie słoiki (pokrywki dokręca nauczyciel) i na 3-4 dni postawcie w sali, w kąciu domowym. Potem wyniesiemy je w chłodne i ciemne miejsce (do piwnicy).³
3. Ułóżcie dialog (rozmowę) do scenek sytuacyjnych (w 4 grupach):
 - grupy „zielone”: O czym rozmawiały ogórki, które zostały przeznaczone do kiszzenia? (w dialogu prosimy o umieszczenie nazw przypraw, które zostały użyte do kiszzenia).
 - grupy „żółte”: O czym rozmawiali Dziadeczek i Babulina, gdy jechali na targ, by sprzedać kiszzone ogórki w beczkach? (w dialogu prosimy o wymyślenie charakterystycznego sposobu mówienia, innego dla Dziadeczka, a innego dla Babuliny).
4. Zaprezentujcie wymyślone dialogi przed pozostałymi grupami, z wykorzystaniem kukiełek. Zadanie dla słuchających: a) wskaźcie charakterystyczny sposób mówienia Dziadeczka lub Babuliny, b) podajcie nazwy przypraw zawartych w dialogach.
5. Przedstawcie własny taniec pt. „Kiełkująca roślina” (do muzyki J. Straussa jr. „Roses from the South”).
6. Spróbuj, jak smakują kiszzone ogórki (przy muzyce A. Vivaldiego „Concerto for Mandolin, Strings Cembalo in C major”).

IV. Warunki materialne:

Nagrania muzyczne: E. Grieg „Solvejgs Song”, muzyka relaksacyjna „Zachód słońca”, J. Strauss jr. „Roses from the South”, A. Vivaldi „Concerto for Mandolin, Strings Cembalo in C major”, skrócony tekst opowiadania M. Niemyckiego „Baba z wozu, koniom lżej”, ślady stóp z folii samoprzylepnej, kolorowe emblematy, kartki, flamastry.

¹ Zob. całość w: M. Niemycki (1998) *Są na świecie porzekadła*. Płock, Zakład Wydawnictw i Reklamy „Iwanowski”, s. 92 – 96.

² Zagotować wodę z solą (5 litrów wody z 35 dag soli kuchennej i kilkoma listkami laurowymi).

³ Szerzej o kiszzeniu np. w: Z. Skrodzka (1984) *Kompoty, marynaty, dżemy – przetwory domowe*. Warszawa, Wydawnictwo „Watra”, s. 113-124.

Na kukielki: zielony i żółty materiał, bibułka karbowana w różnych kolorach, nożyce, zszywacz, włóczka, taśma przezroczysta.

Słoiki z zakrętkami, ogórki, liście wiśni (dębu), chrzan (korzeń i liście), ziarna gorczycy, ząbki czosnku, koper, woda do zalania ogórków, taca z kiszonymi ogórkami.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Zakiszenie ogórków to prosty i tani sposób zachowania tych warzyw na zimę. Doskonale zachowuje się w nich witamina C, a sok zawiera wiele mikroelementów. Praca przy kiszeniu dostarcza wielu miłych przeżyć. Warto umieć zakiszyć ogórki.

Okazja edukacyjna nr 30

Dla dzieci starszych

Autorka:
Agata Jureczka
Etk. Miejskie Przedszkole i Żłobek „Ekoludki”

Temat:

Zimowy dzień – rozmowa z dziećmi
na podstawie opowiadania własnego nauczycielki

Cel ogólny: Pomaganie zwierzętom w okresie zimy.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Wymienia sposoby dokarmiania ptaków zimą.
- Wyjaśnia konieczność dokarmiania zwierząt zimową porą roku.
- Segreguje pokarm dla poszczególnych zwierząt.
- Wymienia zasady zachowania się w lesie.
- Wylicza znane mu zwierzęta leśne.
- Wymienia nazwy ptaków zimujących w Polsce.
- Rozpoznaje tropy zwierząt.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: obserwacja i pokaz, przykład dorosłych.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Zimą las tętni życiem tak samo, jak w trakcie trwania pozostałych pór roku. Szczególnie zimą zwierzęta potrzebują ludzkiej pomocy.

II. Punkt wyjścia zajęć:

1. Gromadzenie przez dzieci ziaren zbóż, kaszy itp. w ciągu tygodnia. Rano wspólnie z nauczycielką dzieci wykonują i napełniają pojemniki ziarnami i tłuszczem.
2. Opowiadanie „Zimowy dzień” – A. Jureczka

W moim bloku mieszka starszy pan. Pan Karol, bo tak ma na imię, to naprawdę przedziwny gość. Ciągłe biegają za nim jakieś zwierzęta, jak za jakimś „zwierzętkowym czarodziejem”. Oto właśnie on, popatrzcie; ma na głowie ten śmieszny kapelusz i okulary w drucianej oprawce.

Patrzcie tylko, jak zimny wiatr rozwiewa jego szalik w czerwone paski, a on nic – brnie po kolana w śniegu. Czy kto widział, by wychodzić z domu w taką pogodę? Ciekawa jestem, dokąd ten mój sąsiad idzie? Może do sklepu po słodkie bułeczki albo po gazetę do kiosku? Oj, nic z tego, dawno już minął i kiosk, i sklep ze słodyczami. Nic, tylko idzie prosto przed siebie. Spójrzcie, właśnie wchodzi do parku. Co też on będzie robił w tym parku? Może chce się pohuścić? Ależ skąd, na to jest już przecież za stary. A może usiądzie na ławce, by trochę odpocząć... Chyba nie, jest przecież za zimno! Sąsiad idzie drogą, która prowadzi prosto do parkowego stawu. Spójrzcie tylko, pan Karol wyjmuje coś z kieszeni, chyba będzie karmił ptaki! Już podpływają do niego zziębnięte łabędzie, na gałęziach przysiadły wróble, a przy brzegu rozsiadła się wrona.

Pan Karol sprawiedliwie rozdaje przyniesiony pokarm. Nawet wronie dostało się trochę okruszków. W torbie jest już pusto, więc sąsiad pomachał ptakom na „do widzenia”. Oj ten pan Karol, zamiast wracać do domu, idzie dalej w głąb parku. Popatrzcie, stanął pod największym drzewem i do kogoś macha ręką.

Sąsiad wyciąga dłoń ku gałązce, a na jego rękawie siada mała wiewióreczka. Czy pan Karol też coś dla niej ma? Mój sąsiad pomyślał o wszystkich zwierzętach w parku. Dla wiewiórki znalazło się trochę orzechów. W parku robi się coraz zimniej, więc pan Karol pożegnał już małą wiewiórkę. Ciekawa jestem, czy mój sąsiad jutro znów odwiedzi swoje zwierzątko?

III. Zadania:

1. Odpowiedzcie na pytania:
 - Jakie zwierzęta spotkał pan Karol w parku?
 - Dlaczego sąsiad odwiedza zwierzęta w parku?
 - Jakie smakołyki przyniósł zwierzętom?
 - Czy tylko w parku należy pomagać zwierzętom?
 - W jaki sposób dzieci takie jak wy mogą pomagać zwierzętom (nie tylko zimą)?
 - Jak wyglądałby park, las, puszcza, gdyby zabrakło zwierząt?
2. Posegregujcie pokarm – (praca w zespołach) – dzieci otrzymują pojemniki na pokarm i kosz, w którym jest pokarm potrzebny nie tylko zwierzętom leśnym, zadaniem dzieci jest wybranie tylko takiego pokarmu, który przyda się w lesie.
3. Przyporządkujcie znaczki ze zwierzętami do posegregowanego pokarmu.
4. Przygotowanie do wycieczki – przypomnienie zasad zachowania się w lesie.
5. Wyjazd do lasu i spotkanie z leśniczym.
 - Rozpoznajcie tropy zostawione przez zwierzęta – dzieci podzielone są na grupy (tak jak w sali) szukają tropów zwierząt i przy każdym rozpoznanym śladzie wtykają w śnieg emblemat danego zwierzęcia.
 - Przypomnienie nazw ptaków zimujących w Polsce.
 - Zabawa ruchowa „Drzewa iglaste” – reagowanie na hasło, np. „świerk – sosna”: dzieci ustawiają się pod takim drzewem, którego nazwę wymienił leśniczy.
6. Przygotowanie „choinki świątecznej” dla zwierząt – zawieście na gałązkach pokarm dla ptaków i rozłóżcie karmę w paśnikach.

IV. Warunki materialne:

Ilustracje do opowiadania, postać sąsiada, emblematy zwierząt, kosze z pokarmem.

V. Element wymagający wyeksponowania:

W trakcie trwania ciężkich zim (mroźne, śnieżne) należy systematycznie dokarmiać zwierzęta. Przygotowania do dokarmiania rozpoczyna się jeszcze przed nastaniem zimy. Gromadzi się siano, ziarno, warzywa. Karmę wyklada się zawsze w tych samych miejscach. Na śniegu są widoczne odciski zwierzęcych tropów. Można „odczytać”, kto odwiedził karmnik.

Okazja edukacyjna nr 31

Dla dzieci 4-, 5-, 6-letnich

Autorka:

Elżbieta Hataburda

Białystok, Uniwersytet w Białymstoku

Temat:

Leśni mieszkańcy – zabawa tropiąca

Cel ogólny: Poznanie sposobów pomocy zwierzętom leśnym zimą.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Wymienia nazwy znanych sobie zwierząt leśnych.
- Opowiada o trybie życia i zwyczajach niektórych zwierząt leśnych.
- Podejmuje próby obserwacji i rozpoznawania śladów pozostawionych przez zwierzęta na śniegu.
- Zachowuje się we właściwy sposób w lesie.
- Potrafi uzupełnić paszę w paśniku dla zwierząt.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: rozmowy, objaśnienia.
- Percepcyjne: obserwacja i pokaz.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Zwierzęta żyjące dziko też wymagają naszej pomocy w formie dokarmiania ich.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Słuchanie wiersza „Nadejdzie pora śnieżnych czarów” K.J. Węgrzyna:

Nadejdzie znowu w górach zima
I poubiera świerki w czapy
I będą stały otulone
Dmuchając w przemarznięte łapy
 Będą się szeptem naradzały,
 Bo jest to już ich zwyczaj taki,
 Jak pomóc ptakom i zwierzynie,
 Gdy śnieg zasypie leśne szlaki.
Nadejdzie pora śnieżnych czarów,
po drogach będzie chodził mróz
w skrzypiących butach, w srebrnym szalu
„białe szaleństwo” będzie niósł.

Rozmowa dotycząca trybu życia zwierząt leśnych, ich zwyczajów i zachowania zimą. Dzieci podchodzą do kącika przyrody, oglądają ilustracje przedstawiające zwierzęta leśne oraz pozostawiane przez nie ślady.

III. Zadania:

1. Zabawa dydaktyczna: w sali są porozkładane różne produkty żywnościowe (mleko w kartonie, jajka, konserwa, chleb, siano, żołądź, sól w bryłach – tzw. lizawki, kasztany, żołądź, zboże, ser, foremki wypełnione tłuszczem z ziarnem, ser, jogurt, mąka itp.). Dzieci segregują te produkty na służące do konsumpcji ludziom i inne. Czemu mogą służyć te „inne”? Te „inne” to jedzenie dla zwierząt. Jak można nakarmić zwierzęta w lesie? Jak podajemy im jedzenie?
2. Wycieczka do lasu – odszukiwanie śladów zwierząt. Dzieci odszukują ślady różnych zwierząt i usiłują określić do jakiego zwierzęcia one należą (lis, wilk, dzik, sarny, ptaki).
3. Zabawa tropiąca w lesie: dzieci poruszają się po „śladach” pozostawionych przez zwierzęta w lesie (kartoniki z narysowanymi śladami różnych zwierząt) i wykonują pozostawione zadania: nazwijcie trzy drzewa występujące w pobliżu; wymieńcie pięć zwierząt leśnych; wymieńcie zwierzęta zapadające w sen zimowy; wymieńcie ptaki odlatujące do ciepłych krajów, spróbujcie znaleźć inne ślady pozostawione przez zwierzęta. Na końcu trasy dzieci dochodzą do paśnika, przy którym czeka leśniczy. Rozmowa z leśniczym: Czym jest paśnik? Do czego służy? Dlaczego się ustawia paśniki? Co wkłada się do paśnika? Jakie zwierzęta korzystają z tej „jadalni”? Kto przygotowuje „potrawy” dla zwierząt? Ile jedzą zwierzęta?
4. Uzupełnienie karmy w paśniku: dołożenie przyniesionych zapasów.

IV. Warunki materialne:

Różne artykuły spożywcze i karma dla zwierząt, duże ilustracje ze zwierzętami leśnymi, kartki z bloku, mazaki, koperty z zadaniami.

V. Element wymagający wyeksponowania:

W życiu zwierząt leśnych nie należy ingerować, ale zimą, kiedy same nie są w stanie wyżywić się, można im pomóc. Nie odżywiają się tym, co jedzą ludzie, ale innym pożywieniem (siano, kasztany, żołądź itp.). Pożywienie pozostawia się im w specjalnych miejscach zwanych paśnikami. Zajmują się tym zwykle leśnicy.

Okazja edukacyjna nr 32

Dla dzieci starszych

Autorki:

Anna Baktażec

Białystok, Przedszkole Niepubliczne nr 1

Alina Łopato i Urszula Szóstko

Wasilków, Przedszkole w Wasilkowie

Temat:

Choinka dla zwierząt - wycieczka

Cel ogólny: Rozumienie potrzeby systematycznego dokarmiania oraz pojenia zwierząt zimą ze względu na trudne warunki ich bytowania.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Opowiada o pracy leśniczego zimą.
- Przyporządkowuje pokarm odpowiednim zwierzętom.
- Opisuje wygląd lasu zimą.
- Wyjaśnia, dlaczego należy systematycznie dokarmiać i poić zwierzęta.
- Rozpoznaje ślady zwierząt na śniegu.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, opowiadanie, rozmowa.
- Percepcyjne: obserwacja i pokaz, własny przykład.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Zima jest trudną porą roku dla zwierząt. Powinniśmy zadbać o to, aby one nie głodowały. Zwierzęta liczą na naszą pomoc w zdobywaniu pokarmu.

II. Punkt wyjścia zajęć:

1. Zabawa dydaktyczna „Co kto lubi?” – dobierz odpowiedni pokarm do poszczególnych gatunków zwierząt przedstawionych na ilustracji.
(sikorka – słonina, wróbel – zboże, gil – jarzębina, sarna – siano, dzik – żołądźcie, zając – marchew...)
Pamiętajcie, że nie wolno karmić zwierząt pokarmami dla nich szkodliwymi, czyli czarnym chlebem, solonymi resztkami jedzenia, popsutymi tłuszczami i wędlinami, zapleśniałym pieczywem, nieznanymi nasionami.
2. Dzieci przy pomocy rodziców segregują w kąciku przyrody przyniesione pokarmy.

3. Zapowiedź wycieczki – przypomnienie o odpowiednim ubiorze¹.

III. Zadania:

1. Spotkanie z leśnikiem, przypomnienie zasad zachowania się w lesie.
2. Obserwacja zimowego lasu, nawiązanie do wyglądu lasu jesienią. Fotografowanie lasu w zimowej szacie. – Jak wygląda las teraz w zimie, a jak jesienią?
3. Spacer z leśniczym do pobliskiego miejsca dokarmiania zwierząt. Wybierzcie drzewo, na którym zawieszicie smakołyki dla ptaków, do pańników włóżcie pokarm dla innych zwierząt. – Dlaczego należy dokarmiać zimą zwierzęta? – Przypomnijcie, jakie zwierzęta lubią te przysmaki?
4. Zabawy przy choince: a) taniec poszczególnych części ciała (po kolei tańczą ręce, brzuchy, nogi...), chodzenie wolno w kole po śladach kolegi.
5. Poszukajcie i spróbujcie rozpoznać, jakie zwierzęta zostawiły ślady na śniegu. Porównajcie ich wielkość i kształt. Wykonanie zdjęć.
6. Opowiadanie leśniczego o jego pracy zimą. Zachęcenie dzieci do opiekowania się ptakami w domu i w przedszkolu. Zwraca uwagę na systematyczne karmienie i pojenie ptaków.
7. Podziękowanie leśniczego w imieniu zwierząt dzieciom za troskę i miłą niespodziankę. Wręczenie znaczków miłośnika zwierząt.

IV. Warunki materialne:

Ilustracje zwierząt i pokarmów, pokarm dla zwierząt (zboże, słonina, jarzębina, marchew, kapusta, żołądź, siano...), aparat fotograficzny.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Zimą trudno zwierzętom znaleźć pokarm, dlatego niektóre z nich (niedźwiedź, żaba, pszczoły, borsuk), zgromadziwszy odpowiedni zapas tłuszczu, zapadają w zimowy sen. W tym czasie, zużywając swe zapasy, mogą utrzymać się przy życiu. Wiele zwierząt jednak tego nie robi. Starają się one żyć tak samo, jak w innych porach roku. Brakuje im jednak pokarmu. My możemy zadbać o to, by one nie głodowały i mogły przeżyć zimę. Będziemy mogli wówczas spotykać i obserwować je w lesie, a pięknego śpiewu ptaków słuchać nawet w naszym ogrodzie.

Ponadto warto: a) umieścić zdjęcia z wycieczki na tablicy informacyjnej; b) zorganizować działania, w trakcie których powstaną różne rodzaje karmników² dla ptaków; c) zawiesić karmniki w ogrodzie przedszkolnym.

KONIECZNIE: Systematyczne dokarmianie i pojenie ptaków.

¹ Zbliżają się Święta Bożego Narodzenia. W domach, przedszkolu ubieramy choinki. Stroimy je w bombki, świeczki, korale i smakołyki. Swoją radością chcemy dzielić się ze wszystkimi. Rozumiemy, w jakich trudnych warunkach żyją zimą zwierzęta. Możemy im też w tym okresie urządzić choinkę.

² Zob. E i J. Frączakowie (1991) *Kącik przyrody w wychowaniu przedszkolnym*. Warszawa, WSiP.

Okazja edukacyjna nr 33

Dla dzieci starszych

Autorki:

Irena Gawrońska, Barbara Kogaczewska
Białystok, Przedszkole Samorządowe nr 22

Temat:

Zimowe eksperymenty - doświadczenia ze śniegiem i lodem

Cel ogólny: Pokazanie dzieciom, że woda występuje w przyrodzie w trzech stanach skupienia.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Określa cechy zimy, śniegu i lodu za pomocą przymiotników, dobiera wyrazy w pary.
- Dowiaduje się, że woda zamarzając powiększa swą objętość oraz występuje w przyrodzie w trzech stanach skupienia.
- Obserwuje, jak powstaje szron.
- Odkrywa, że w glebie znajduje się woda.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowanie własną działalnością dziecka.
- Słowne: rozmowy, objaśnienia i instrukcje.
- Percepcyjne: obserwacja, pokaz.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Niezależnie od pory roku w przyrodzie zawsze mogą odkryć wodę (płyn, ciało stałe, w postaci pary wodnej).

II. Punkt wyjścia zajęć:

1. Rozwiążcie krzyżówkę z hasłem (zima). Odgadnijcie i ułóżcie wyrazy, które mówią o tym, jaki może być śnieg (1. biały, 2. mokry) oraz lód (3. twardy, 4. zimny). Dla ułatwienia odgadnięte i ułożone z liter wyrazy dzieci dopasowują do podanego hasła „zima”.¹

¹ Do układania haseł przygotowujemy kwadratowe kartoniki z napisanymi na nich małymi literami (dzieciom jest łatwiej rozróżniać ich cechy charakterystyczne niż wtedy, gdy mają do czynienia z małymi wielkimi. Mając do czynienia z małymi literami, zauważają, które z nich są wyższe niż inne, które niższe, nad którymi z nich znajdują się charakterystyczne znaki (kropki, kreski), ułatwia to ich zapamiętanie i poprawne użycie).

		z	i	m	n	y
	b	i	a	ł	y	
		m	o	k	r	y
t	w	a	r	d	y	

2. Dobierzcie w pary następujące wyrazy (przymiotnik + rzeczownik): 1. mokra – woda, 2. kruchy – lód, 3. puszysty – śnieg, 4. twardy – lód.
3. Zabawa naśladowcza: padający śnieg, ślizganie się na ślizgawce, jazda na nartach, chodzenie po głębokim śniegu.

III. Zadania:

Podział dzieci na 4 zespoły

Zespół 1 – topnienie (śniegu) i zamarzanie (wody)

1. Obejrzyjcie słoik wypełniony po krawędź śniegiem (zaznaczamy mazakiem poziom śniegu). Co się stało, kiedy postać on przez jakiś czas w naszej ciepłej sali?

Wniosek: śnieg pod wpływem ciepła po pewnym czasie stopniał i zamienił się w wodę.

2. Napełniamy małą szklaną butelkę wodą pod samą zakrętkę, wkładamy ją do foliowej torebki i umieszczamy w zamrażalniku, po pewnym czasie obserwujemy, że woda zamarzła, a butelka pękła.

Wniosek: woda, zamieniając się w lód, zwiększyła swoją objętość.

Zespół 2 – różne rodzaje i stany skupienia wody

- Wlećcie do kubka mocno ciepłą wodę.
- Przykryjcie kubek szklaną płytką, po ok. 1 minucie zdejmijcie płytkę i odwróćcie ją zaparowaną częścią do góry.

Czy widać wyraźnie na powierzchni krople wody? Ustawcie obok siebie: wodę powstałą ze śniegu, skroploną wodę i szklanekę z wodą z kranu.

Wniosek: woda może występować pod postacią: a) ciała stałego – śnieg, lód; b) gazu – para wodna; c) cieczy – woda np. z kranu (wyjaśnienie słów: ciało stałe, gaz, ciecz).

Zespół 3 – Jak powstaje szron? Naczynie z gorącą wodą nauczyciel w towarzystwie dzieci wynosi na dwór, w odległości ok. 50 cm nad naczyniem umieszczamy talerzyk. Po kilku minutach widać, że w miejscu, gdzie talerzyk stykał się z parą wodną, powstaje szron.

- obserwujemy okna w przedszkolu, na niektórych z nich jest szron, nauczyciel wyjaśnia dzieciom, że ciepłe powietrze z sali ogrzewa szyby, które wilgotne z zewnątrz pokrywają się szronem.

Zespół 4 – Dlaczego ziemia zamarza? Wcześniej z ogródka przedszkolnego dzieci przyniosły w wiaderkach próbki ziemi (zamarzniętą ziemię trudno byłoby kopać).

- Po jakimś czasie, już w przedszkolu, sprawdzamy, co się dzieje z ziemią; jest teraz miękka.
- Aby dowiedzieć się, dlaczego ziemia na dworze zamarza, wykonujemy doświadczenie:
- Na wierzch próbki z ziemią kładziemy chusteczkę higieniczną;
- dnem słoika po dźemie wciskamy delikatnie chusteczkę w glebę, wyjmujemy chusteczkę i oglądamy ją: jest mokra.

Wniosek: w ziemi znajduje się woda, dlatego ziemia zamarza.

IV. Warunki materialne:

Kwadratowe kartoniki z napisanymi literami, wyrazy do układania ich w pary, słoik, mazaki, szklana butelka z nakrętką, torebka foliowa, naczynie do gotowania wody, szklana płytka, szklanka, talerzyk, wiaderka na ziemię, chusteczka higieniczna oraz książka Ewy Węgrzyn-Kameli pt. Od jesieni do jesieni. Mały badacz przyrody.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Woda to bardzo ciekawa substancja. 1) Woda, zamieniając się w lód, zwiększa swoją objętość (potrzebuje więcej miejsca) i może rozsadzić naczynie, w którym się mieściła w stanie ciekłym. 2) Woda może występować pod postacią: ciała stałego – lód, śnieg, gazu – para wodna, cieczy – woda z kranu. 3) W powietrzu zawarta jest para wodna. 4) W ziemi również znajduje się woda.

OKAZJA edukacyjna nr 34

Dla dzieci w każdym wieku

*Autorki:
Agnieszka Radkowska, Renata Woroniecka, Bożena Szumowska
Czarna Białostocka, Przedszkole w Czarnej Białostockiej*

Temat:

Czy śnieg jest czysty? *- zabawy badawcze ze śniegiem i lodem*

Cel ogólny: Poznawanie właściwości śniegu podczas własnej działalności.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Wyjaśnia dlaczego biały śnieg nie jest czysty.
- Wykrywa, że śnieg w podwyższonej temperaturze zamienia się w wodę.
- Dowodzi w oparciu o własne doświadczenia i obserwacje, że nie wolno jeść śniegu.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: metoda obserwacji i pokazu, przykładu.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Biały śnieg nie jest czysty, nie wolno go jeść. Zawiera w sobie wiele zanieczyszczeń.

II. Punkt wyjścia:

Nauczycielka dzieli dzieci na trzy grupy:

- *I grupa* otrzymuje lody (sorbety) – dzieci zjadają je, określają smak, kolor, zgadują, z czego je zrobiono.
- *II grupa* otrzymuje sople lodu – dzieci roztapiają je, zastanawiają się, jak powstały i czy wolno je jeść.
- *III grupa* otrzymuje bryłkę śniegu – dzieci obserwują, jak się roztapia, określają jego kolor, zastanawiają się, czy śnieg wolno jeść.

III. Zadania:

1. Badanie czystości śniegu pochodzącego z różnych miejsc (las, ulica, podwórko). Dzieci dzielą się na trzy grupy, mają do dyspozycji różnorodne narzędzia badawcze (gaza, wata, sitko, lejek, ręczniki papierowe, stoiki, filtr do kawy).
2. Wnioski z „badań” – dzieci opowiadają, który śnieg jest czysty, a który brudny, skąd go przyniesiono, jakich narzędzi użyły do badania.

3. Improwizacja ruchowa „Taniec płatków śniegu” do muzyki Vivaldiego pt. „Zima”.
4. „Wolno – nie wolno” – praca plastyczna.
Dzieci otrzymują sylwety lodów, sopli lodowych, płatków śniegu oraz kartki z kolorowych czasopism. Zadaniem dzieci jest wycięcie i umieszczenie sylwet na kartce podzielonej na pół (biało-szarej). Na białej części dzieci przyklejają to, co wolno jeść, na szarej to, czego jeść nie wolno.
5. Zabawy na śniegu:
 - oglądanie płatków śniegu przez lupy (oglądanie ich kształtu);
 - oglądanie zanieczyszczeń na śniegu i określanie ich pochodzenia (chodzi o te, które są widoczne gołym okiem);
 - „Co można zrobić ze śniegu?” – zabawy wg inwencji dzieci, polewanie wytworów śniegowych zabarwioną wodą, budowanie pałacu „Królowej śniegu”, budowanie małego igloo, wstawianie kolorowych „szyb” powstałych z zamarznętej, kolorowej wody wylanej wcześniej na płaskie talerze itp.

IV. Warunki materialne:

Lody owocowe (sorbety), sople lodu, próbki śniegu, lodówki turystyczne, gaza, wata, sitko, lejek, ręczniki papierowe, słoiki, filtr do kawy, kasetka z muzyką: „Zima” Vivaldiego, lupki, konewki z kolorową wodą, płaskie talerze do „lodowych szyb”.

V. Element wymagający wyeksponowania:

W śniegu, chociaż jest biały i wydaje się czysty, jest wiele różnych brudów. Nie wolno go jeść, ale można się nim wspaniale bawić.

Okazja edukacyjna nr 35

Dla dzieci młodszych

Autorki:
Elżbieta Hataburda, Anna Nosorowska-Mohyluk
Uniwersytet w Białymstoku

Temat:

Żegnamy zimę z ekologiczną Marzanną - zabawa konstrukcyjna

Cel ogólny: ukazanie możliwości powtórnego wykorzystania rzeczy pozornie bezużytecznych i do wyrzucenia (surowców wtórnych), a przez to kształtowanie postawy akceptującej wobec segregowania odpadów.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Segreguje śmieci wg materiału, z którego dana rzecz jest zrobiona (szkło, plastik, papier).
- Stosuje niektóre surowce wtórne w zabawach swobodnych.
- Podejmuje próby wyjaśniania konieczności racjonalnego gospodarowania surowcami wtórnymi i wymienia jakiś produkt, który można poddać recyklingowi.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- **Czynne:** samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku.
- **Słowne:** objaśnienia i instrukcje, rozmowy.
- **Percepcyjne:** metoda obserwacji i pokazu, przykładu dorosłego.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Zużyte przedmioty można wykorzystywać na wiele sposobów. Mogę się nimi bawić – (np. w sklep, dom, teatr), tworzyć prace plastyczne czy coś konstruować. Po wszystkim powrócą do powtórnego przetworzenia.

II. Punkt wyjścia zajęć:

1. W różnych zakątkach sali (w tym w kąciach tematycznych) leżą różne surowce wtórne (plastik, papier, metal, folia..., ubrania i kawałki materiału) Dzieci, schodząc się rano, bawią się nimi, wykorzystując do dowolnych zabaw.
2. Improwizacje teatralne – teatrzyk o dowolnej tematyce, teksty ról wymyślają dzieci wspólnie z nauczycielem, grają kukielkami (pacynkami, sylwetami) wykonanymi z materiałów wtórnych, przebierają się w przygotowane ubrania.

3. Oklejcie tekturowe pudełka kolorowym papierem gazetowym, bibułą itp. Do czego mogą nam się przydać?¹

III. Zadania:

1. Przynieście wszystkie „nowe” rzeczy na środek sali. Uporządkujcie je w ten sposób, że do każdego kosza (pudełka) wkładamy rzeczy zrobione z innego materiału. Każda grupa zostaje oznaczona odpowiednim symbolem – według typu zebranego materiału².
2. Na znak, że zima odchodzi, ludzie robią kukłę Marzanny. Zróbcie Marzannę z tego wszystkiego, co mamy powkładane do naszych ozdobnych pudełek (na szkielecie z drewnianych patyków dzieci wspólnie z nauczycielem osadzają Marzannę, wykonaną z makulatury, folii i plastiku, ubrań). – Wyruszmy na paradę po przedszkolu z naszymi Marzannami. Do kogo zajdziemy najpierw, a do kogo potem?
3. Jak pożegnamy zimę? Tradycją jest topienie Marzanny. Ludzie wrzucają ją do wody, aby razem z resztkami kry lodowej i stopionym śniegiem dopłynęła do morza, ale tego nie możemy zrobić, bo nasza Marzanna jest bardzo sztuczna. Co więc możemy z nią zrobić?³
4. W dogodnym czasie materiały wędrują do różnych pudeł – oddzielnych na papier, plastik, ubrania i metal. Do wykorzystania przy innych zabawach.
5. Co powinno się zrobić z pustą puszką? – rozmowy indywidualne z dziećmi, z wykorzystaniem ilustracji przedstawiającej przykładowy recykling różnego rodzaju opakowań.⁴

IV. Warunki materialne:

Surowce wtórne – (butelki PET, worki foliowe, butelki po szamponach, słoiczki po kosmetykach, różne pojemniki plastikowe, puszki aluminiowe), drewniane kijki, sznurek, drut z izolacją, flamastry, klej, taśma klejąca dwustronna, nożyczki, pudełka kartonowe sporej wielkości; kukiełki wykonane z surowców wtórnych, aparat fotograficzny do dokumentowania działań dzieci, ilustracja przedstawiająca przykładowy recykling.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Niektóre rzeczy, nawet po wykorzystaniu, można przerobić na inne. W ten sposób oszczędzamy dużo materiałów, z których taka nowa rzecz musi być zrobiona. Tak jak zrobiliśmy to z naszą Marzanną, można robić i ze śmieciami – można je segregować i użyć jeszcze raz.

¹ Od tego dnia pudła stale będą obecne w sali. Również śmieci będą wrzucane do specjalnie oznaczonych koszy. Mamy na myśli oddzielanie przez dzieci przede wszystkim papieru od innych śmieci powstających w trakcie dnia.

² Proponujemy segregowanie następujących materiałów: papier, szkło, plastik, ubrania.

³ Np. niech zostanie na trochę u nas. A później? Można ją wyrzucić do śmieci, ale... lepiej ją podzielić i powkładać fragmenty do różnych pojemników – na papier, na plastik, na metal, ubrania.

⁴ M. Grodzińska-Jurczak, A. Bartosiewicz (2002) *Co każdy przedszkolak o śmieciach wiedzieć powinien?* Kraków, Wydawnictwo „Zielone Brygady”.

Okazja edukacyjna nr 36

Dla dzieci starszych

Autorka:
Katarzyna Brot
Łódź Przedszkole Miejskie nr 73

Temat:

Polubić ciszę

Cel ogólny: Rozumienie wpływu dźwięków na samopoczucie człowieka.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Lokalizuje i nazywa źródła dźwięków dochodzących z otoczenia.
- Wymienia nazwę narządu odpowiedzialnego za odbiór dźwięków.
- Charakteryzuje niektóre zasady sprzyjające higienie narządu słuchu.
- Wylicza niektóre negatywne skutki hałasu dla człowieka.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: metoda obserwacji i pokazu, przykładu.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

W moim otoczeniu istnieją różne źródła dźwięku. Jedne powstają w naturalny sposób, inne tworzone są przez człowieka.

II. Punkt wyjścia zajęć:

1. Posłuchaj, jaki dźwięk wydaje puszka. Dzieci siedzą w kręgu (stoją). Przekazują sobie puszki szmerowe, wsłuchując się w wydobywane z nich dźwięki (rundka).

III. Zadania:

1. Rozwiąż zagadkę:

*„Dzieci je mają z obu stron głowy.
Z obu stron łowią dźwięki rozmowy.
A zając ma je wyżej,
I jeszcze nimi strzyże”. [uszy]*

Następnie pokazujemy dzieciom sposób wykonania „kapturka myśliciela” – rozpoczynając od góry małżowin usznych, masujemy je ruchem ciągłym, lekko wywijając do tyłu, aż do płatka ucha. Powtarzamy tę czynność trzykrotnie. Zakończeniem ćwiczenia jest podciągnięcie uszu do góry, na boki i do dołu.

Ćwiczenie to poprawia pamięć krótkotrwałą, rozumienie ze słuchu, liczenie w pamięci, formułowanie myśli oraz pobudza cały mechanizm słuchu.

2. Wykonaj ołówkiem szkic: jak może wyglądać dźwięk? (działanie 3-minutowe)
3. Sprawdź, jak wygląda dźwięk.
 - Kawałek plastikowej folii rozłóż nad miską i przymocuj ją gumką recepturką.
 - Końce przyklej mocno taśmą samoprzylepną do zewnętrznej powierzchni miski. Na naciągniętą folię (napiętą) wysyp trochę ziaren ryżu.
 - Duży rondel pochyl nad miską (dnem do góry). Uderz mocno łyżką w dno.
 - W tym czasie, jak uderzasz, niech inne dzieci popatrzą na miskę z boku. Jak zachowuje się ryż?¹
4. Rozpoznaj, co to za dźwięk i zaznacz odpowiednią ilustrację za pomocą żetonu. Dzieci dzielą się na trzy zespoły. Każdy zespół otrzymuje zestaw dziewięciu obrazków i żetony. Nauczyciel włącza kasetę magnetofonową z nagranyymi różnymi odgłosami z otoczenia. Dzieci zaznaczają żetonem obrazek, który ilustruje źródło usłyszanego dźwięku. Zadanie powtarzamy, wymieniając obrazki w zespołach.
 - Które dźwięki były przyjemne do słuchania?
 - Kiedy dźwięki mogą nam przeszkadzać?
 - Co znaczy słowo „hałas”?
5. Ułóżcie obrazki ze źródłami dźwięku. Wokół krążka czerwonego – nieprzyjemne, wokół krążka zielonego – przyjemne. Dlaczego tak ułożyliście obrazki?
6. Wymyślcie, jak można unikać hałasu? Zapisywanie każdej propozycji na dużym arkuszu papieru (wg zasad burzy mózgów). Nieoceniać realności czy sensowności rozwiązań.
7. Podaj naczynie z kulą następnemu dziecku (krąg ciszy, M. Montessori) Dzieci przekazują sobie bambusową miseczkę z kulą krążącą w środku niej, w taki sposób, aby kula była w ciągłym ruchu (należy wykonywać miseczką ruchy okrężne). Wsłuchują się w odgłos krążącej kuli.

IV. Warunki materialne:

Sześć puszek szmerowych (po dwie z grochem, kaszą manną i ryżem), żetony, krążek zielony i czerwony, nagrania różnych dźwięków, ilustracje przedstawiające źródła dźwięków, żetony, ołówki dla każdego dziecka, kartka do rysowania (A5), gumka aptekarska, plastikowa miska, duży rondel, plastikowa folia (np. z worka na śmieci), ziarna ryżu, nożyczki, duża drewniana łyżka, taśma samoprzylepna, bambusowa miseczka z kulą w środku.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Hałas to jedno z zagrożeń dla człowieka. Jest męczący, może uszkadzać słuch. Odpoczywamy tylko w ciszy lub przy cichych dźwiękach. Każdy inaczej ocenia, czy dźwięk jest głośny czy cichy.

¹ Przedmiot, który wydaje dźwięk (tu: rondel), wibruje, czyli szybko drga. Powoduje to drganie powietrza w jego otoczeniu. Te drgania to fale dźwiękowe. Gdy docierają do twoich uszu, słyszysz dźwięk. Fale dźwiękowe rozchodząc się w powietrzu powodują drgania (wibrację) folii na misce. Drgania folii wyrzucają w górę lekkie ziarna ryżu.

Okazja edukacyjna nr 37

Dla dzieci starszych

Autorka:
Anna Baktączec
Białystok, Przedszkole Niepubliczne nr 1

Temat:

Czy można złapać powietrze? – zabawy badawcze

Cel ogólny: Stwierdzenie faktu istnienia powietrza, wyjaśnienie pojęcia „wiatr”.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Stwierdza istnienie powietrza na podstawie obserwacji.
- Przeprowadza proste doświadczenia, wyciąga wnioski.
- Gromadzi określenia dotyczące wiatru – jego siły.
- Wyjaśnia, co to jest wiatr (poruszające się powietrze).

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, zadań stawianych dziecku, kierowania własną działalnością dziecka.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: metoda przykładu, pokazu.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Otacza mnie powietrze, znajduje się w moich płucach i w innych przedmiotach, do których zdoła się dostać lub do których ja je wepchnę.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Snucie domysłów przez dzieci, czy w butelce, słoiku i strzykawce coś jest?

III. Zadania:

1. Sprawdźcie, co znajduje się w butelce i słoiku (poprzez zanurzenie ich w wodzie, a w strzykawce poprzez wypuszczanie z niej powietrza na rękę, tak, aby dziecko odczuło strumień powietrza).
2. Ćwiczenia oddechowe:
 - Wdech, wydech.
 - Przyłóżcie rękę do ust i nosa podczas wydechu.
 - Powiedzcie, do czego potrzebne jest nam powietrze?
3. Obmyślcie sposoby złapania powietrza (w rękę, w worek foliowy, w strzykawkę, itp.) – zabawa w łapanie powietrza.

4. Wprawcie w ruch przedmioty za pomocą powietrza, „zróbcie” wiatr.
 - a. Zagadka słuchowa – słuchanie odgłosu wiatru z magnetofonu, określanie, jaki może być wiatr, nazywanie wiatru: wietrzyk, zefirek, wietrzysko, huragan, itp.
 - b. Imitowanie odgłosów wiatru: własnym głosem, szeleszczenie workiem foliowym, dmuchanie w butelkę.
 - c. Obserwowanie, jak za pomocą powietrza wypuszczanego z balonu zostaje wprawione w ruch pióro i kulka z waty.
 - d. Dmuchanie na kulki z waty.
 - e. Robienie wiatru poprzez machanie rękoma i wprawianie w ruch zawieszonoego na nitce papierowego kółka.
5. Wyjaśnienie pojęcia „wiatr” – stwierdzenie, że to wiatr, czyli wprawione w ruch, przemieszczające się z miejsca na miejsce powietrze poruszało przedmiotami.
6. Rozmowa na temat: „Czy wiatr jest potrzebny?” w oparciu o zgromadzone ilustracje.
 - Co się dzieje, kiedy wieje wiatr?
 - Co może zrobić wiatr?
 - Kiedy wiatr pomaga człowiekowi?
 - Dlaczego wiatr może być groźny?
7. Zakończenie – zabawa z balonikami: swobodne odbijanie do siebie balonów przy melodii piosenki, np. „Bal baloników”.

IV. Warunki materialne:

Szklana butelka, słoik, strzykawka, woreczki foliowe, kilka balonów, kuleczki z waty, pióro lub kawałek bibułki, papierowe kółko na nitce, nagrania odgłosu wiatru, ilustracje przedstawiające wykorzystanie wiatru przez człowieka.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Powietrze jest potrzebne do życia. Kiedy jest w ruchu, czujemy powiewy wiatru. Może być on pożyteczny (np. w upał przynosi ulgę, napędza elektrownie wiatrowe, można nim się bawić – latawce, samolociki z papieru, balony, bańki mydlane) lub szkodzić (trąby powietrzne, huragany).

Okazja edukacyjna nr 38

Dla dzieci starszych

Autorki:

Anna Jęsiak

Łódź, Przedszkole Samorządowe nr 122

Edyta Ozimko

Białystok, studentka V roku Pedagogiki Wczesnoszkolnej
Uniwersytetu w Białymstoku

Temat:

Co wiesz o szkodliwości dymu, kurzu, hałasu i spalin?

Cel ogólny: Nabywanie przekonania o szkodliwym oddziaływaniu dymu, kurzu, hałasu i spalin na poczucie jakości życia człowieka.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Rozpoznaje i nazywa miejsca, w których człowiek jest narażony na szkodliwe wpływy dymu, kurzu, hałasu i spalin.
- Podejmuje próby wyjaśniania, na czym polega szkodliwy wpływ dymu, kurzu, hałasu i spalin na zdrowie i samopoczucie człowieka.
- Projektuje zdrowe, ekologiczne i bezpieczne podwórko.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, opowiadanie, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: metoda obserwacji i pokazu, przykładu.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Na nasze zdrowie źle wpływają kurz, dym, hałas i spaliny. Powiniennem, o ile to możliwe, unikać miejsc, gdzie one są szczególnie dokuczliwe.

II. Punkt wyjścia zajęć:

Dzieci wybierają kółko z folii samoprzylepnej w jednym z przygotowanych kolorów i przylepiają do ubrania.

Siadają w kręgu i kojarzą go ze znanym sobie obiektem (np. rzeczą, zwierzęciem, rośliną; np. – Wybrałem kolor zielony jak..... (trawa, żaba, ławka w parku).

Następnie biorą z pojemników po jednej twarzy wesołej i smutnej, kładą je przed sobą. Na ścianie (tablicy) dzieci widzą ilustracje związane z treścią opowiadania.

III. Zadania:

1. W trakcie przedstawianych w opowiadaniu „O smutnym i wesołym dniu” różnych wydarzeń, podnoście do góry taką kartkę z twarzą, która najlepiej poinformuje wszystkich, jak w takiej sytuacji wy byście się czuli.

O SMUTNYM I WESOŁYM DNIU (*Anna Jęsiak*)

Na wyścigach

Ania i Tomek są rodzeństwem i chodzą do tego samego przedszkola. Lubią się bawić ze sobą i innymi dziećmi. Pewnego dnia po wyjściu z przedszkola tata zabrał je na wyścigi samochodów i motocykli. Aby lepiej, widzieć stanęli przy samej bandzie. Dzieci z ogromnym zaciekawieniem obserwowały ścigające się samochody, ale najbardziej przeszkadzały im spaliny wydobywające się z rury wydechowej każdego z aut i straszny hałas silników. Gdy hałas na chwilę ucichł, na tor wjechały motory. W oglądaniu wyścigów zaczął przeszkadzać dzieciom ogromny kurz i piasek wydobywający się spod motocyklowych kół. Wcisnął się wszędzie. Do nosa, do oczu, ust. Dzieci zaczęły kaszleć, trzeć oczy i zaczynała je boleć głowa. Tato szybko zabrał je stamtąd i odeszli w spokojniejsze miejsce.

Dymiąca lokomotywa

W drodze do domu minął ich pociąg. Ze starej lokomotywy wydobywał się czarny, duszący dym. Przez chwilę cała okolica była zadymiona i nic nie było widać. Zapach również nie należał do najprzyjemniejszych, a ubrania stały się nieco szare.

Spotkanie z mamą

Za torami, po których odjechał pociąg, spotkali mamę. Zaproponowała dzieciom krótki odpoczynek. Dzieci mogły poopowiadać o wydarzeniach z całego dnia i o wyścigach. Podczas opowiadania dzieci same stwierdziły, że przeszkadzał im hałas, dym, kurz i spaliny. Do tego wszystkiego tato zapalił papierosa, a wiatr zawiewał dym na Anię i Tomka.

W domu

Po powrocie do domu wszyscy czuli się bardzo zmęczeni. Ich ubrania były zakurzone i brzydko pachniały papierosowym dymem. Każdy chciał jak najszybciej umyć się i zmienić ubranie.

Wyprawa za miasto

Następnego dnia rodzice zabrali dzieci poza miasto, na wieś, gdzie w małym domku mieszkała babcia. Dzień był ciepły. Nikt długo nie chciał spać. Wszyscy poczuli się odprężeni i weseli. Dostrzegli, ile zieleni jest wokół i jak przyjemnie jest oddychać świeżym powietrzem. Słychać było śpiew ptaków. Rozchodził się też delikatny zapach cytrynowego ciasta. Tata został poproszony o to, aby nie palił przy dzieciach.

Rodzina spędziła ze sobą miły wieczór, grając w piłkę i chowanego. Babcia naszykowała kolację. Szkoda, że już trzeba się myć i iść spać – pomyślały dzieci.

2. Stwórzcie obrazek, na którym przedstawicie jakąś sytuację, w której waszym zdaniem coś najbardziej wam przeszkadza (szkodzi) – kurz, dym, hałas czy spaliny.
3. Połóżcie prace na podłodze w taki sposób, aby leżały koło siebie te, które dotyczą np. hałasu. W innym miejscu prace tych dzieci, którym przeszkadza kurz, itp. Policzcie, ilu osobom co najbardziej przeszkadza (szkodzi) i połóżcie przy tych pracach kartkę z odpowiednią cyfrą. – Co waszym zdaniem najbardziej szkodzi dzieciom w naszej grupie? Wskaże to najwyższa cyfra.

4. Usiądźcie przy swoich pracach, w grupach. Opowiedzcie¹ i pokażcie, jak bronicie się przed dymem (improwizacja ruchowa – tworzenie scenek sytuacyjnych w grupach).
 - W których miejscach jesteście narażeni na szkodliwe wpływy dymu? Po czym poznajecie, że dym wam szkodzi?
 - W których miejscach jesteście narażeni na szkodliwe wpływy kurzu? Po czym poznajecie, że kurz wam szkodzi?
 - W których miejscach jesteście narażeni na szkodliwe wpływy hałasu? Po czym poznajecie, że hałas wam szkodzi?
 - W których miejscach jesteście narażeni na szkodliwe wpływy spalin? Po czym poznajecie, że spaliny wam szkodzą?
5. Obejrzyjmy nasze przedszkolne podwórko. Zobaczmy, czy jest ono dla nas miejscem zdrowym, bezpiecznym, cichym, bez kurzu oraz spalin.
6. Wykonajcie makietę zdrowego, ekologicznego i bezpiecznego podwórka przedszkolnego.

IV. Warunki materialne:

Kółka z folii samoprzylepnej, w różnych kolorach (więcej niż jest dzieci), dla każdego dziecka po dwie karty – twarz uśmiechnięta i smutna, ilustracje przedstawiające poszczególne zdarzenia z opowiadania „O smutnym i wesołym dniu”, kartka formatu A4 dla każdego dziecka, kredki ołówkowe, akwarele, kolorowe gazety, pędzelki, naczynia na wodę, ręczniki jednorazowe, klej w sztyfcie, kartki z cyframi od 0 do 9, wszelkie materiały pomocne w budowie makiet(y) podwórka – karton na podstawkę (najlepiej modelarski), pudełka po kosmetykach czy zapałkach, gałązki, suchy, drobny piasek, farby plakatowe, zielona bibułka itp.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Środowisko, w którym żyjemy, jest pełne kurzu, dymu, hałasu i spalin. Można jednak postarać się o to, by otoczenie, w którym przebywamy, stało się zdrowsze i czystsze.

Proponujemy:

Warto skorzystać z dziecięcych pomysłów, a w oparciu o fachową literaturę zaplanować długofalowe działania w kierunku polepszenia jakości placu przedszkolnego. Szereg wskazówek znaleźć można w książkach:² E. i J. Frątczaków i R. Patermanna.

¹ W zależności od zasobu wiedzy dzieci na dany temat, nauczyciel uzupełnia odpowiedzi dzieci.

² E. i J. Frątczakowie (1977) *Ogród przedszkolny*. Warszawa, WSiP; E. i J. Frątczakowie (1979) *Kącik przyrody w wychowaniu przedszkolnym*. Warszawa, WSiP; R. Patermann (1999) *Zabawy w naturze*. Kielce, Jedność.

Okazja edukacyjna nr 39

Dla dzieci młodszych

Autorka:

Anna Baktążec

Białystok, Przedszkole Niepubliczne nr 1

Temat:

Zabawy z cieniami

Cel ogólny: Poznawanie naturalnych i sztucznych źródeł światła. Odkrywanie zjawiska cienia.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Podaje przykłady naturalnych i sztucznych źródeł światła.
- Opowiada o roli słońca w przyrodzie.
- Dostrzega zjawisko cienia, opowiada, kiedy powstaje cień.
- Improwizuje taniec cieni.
- Maluje podłużną powierzchnią kredki.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, zadań stawianych dziecku, kierowania własną działalnością dziecka.
- Słowne: objaśnienia, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: metoda obserwacji, przykładu, pokazu.

Przedmiot odkrycia dziecka:

Światło może być doskonałym źródłem zabawy.

I. Punkt wyjścia:

Teatrzyk cieni do piosenki „Biegnie piesek”

II. Zadania:

1. Wywołajcie własny cień na ścianie za pomocą lampy.
2. Taniec cieni. Zatańczcie taniec, pooglądajcie na ścianie swoje cienie (nauczycielka co jakiś czas wyłącza na chwilę lampę – cienie znikają). Wspólne wynioskowanie, czego potrzeba, aby powstał cień.
 - Kiedy pojawiają się cienie, a kiedy znikają?
 - W jakich jeszcze sytuacjach powstają cienie? (słońce)
 - Co nam daje światło?
 - Co by było, gdyby zabrakło słońca i światła?
3. Zabawa ruchowa – „Ja i mój cień”. Zabawa w parach – naśladowanie ruchy kolegi w parze.

4. Teatr cieni – dzieci tworzą cienie z własnych rąk. Wymyślcie historyjkę, której bohaterem jest cień.
5. Namalujcie cienie podłużną powierzchnią kredki, wykorzystajcie sylwety przypięte zszywką do kartki. (Po zamalowaniu całej kartki należy odpiąć sylwetę – ukaże się niezamalowany kształt – cień.).

III. Warunki materialne:

Lampa, kartonowe sylwety różnych zabawek, kredki.

IV. Element wymagający wyeksponowania:

Słońce jest źródłem życia w przyrodzie – potrzebne jest ludziom, zwierzętom i roślinom. Tam, gdzie jest światło, tam jest i cień.

Okazja edukacyjna nr 40

Dla dzieci starszych

Autorki:

Elżbieta Piórkowska

Białystok, Przedszkole Samorządowe nr 78

Temat:

Słońce – życiodajna gwiazda – zabawy badawcze

Cel ogólny: Nabywanie przekonania o stałości zjawiska wschodu i zachodu słońca. Poznanie jednej z właściwości słońca, jaką jest emitowanie promieniowania cieplnego.

Cele szczegółowe

Dziecko:

- Rysuje ruch słońca na nieboskłonie (od wschodu do zachodu).
- Planuje i wykonuje taniec słońca.
- Bada różnicę między temperaturą panującą „na słońcu” i „w cieniu”.
- Formułuje życzenia, których adresatem jest słońce.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: samodzielnych doświadczeń, kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: metoda obserwacji i pokazu, przykładu.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Słońce wędruje po niebie. O tej samej porze dnia można je widzieć stale na tym samym miejscu. Jest ciepłe i jasne (świeci).

II. Punkt wyjścia:

Spotkanie plenerowe. Obserwacja drogi słońca (wschód słońca, położenie w południe i jego zachód).

III. Zadania:

1. Narysuj (patykiem na piasku) drogę słońca i to co ono widziało, zwrócenie uwagi na kolory słońca, zależne od pory dnia.
2. Sprawdź jaka jest różnica w temperaturze „na słońcu” i „w cieniu”, wykorzystaj termometr.
3. Wymyśl taniec słońca o wschodzie, po południu i po zachodzie. Podział na trzy grupy: Muzyka relaksacyjna „Zachód słońca” 2001 POINT MUSIC ZAIKS/BIEM, „Chariots of Faire” – temat z filmu „Rydwany ognia”, „High Noon” – temat z filmu „W samo południe”.

- 4 Życzenia do słońca – wymyślanie i wysyłanie do słońca (poprzez dmuchnięcie na dłonie) życzeń dzieci.

IV. Warunki materialne:

Termometry, farby lub patyki do malowania drogi słońca, płyty CD „Zachód słońca” 2001 POINT MUSIC ZAIKS/BIEM, „Chariots of Faire” – temat z filmu „Rydwany ognia”, „High Noon” – temat z filmu „W samo południe”.

V. Elementy wymagające wyeksponowania:

Słońce także świeci, kiedy u nas jest noc. Jego wygląd zmienia się w zależności od pory dnia. Również temperatura powietrza ogrzewanego przez słońce zależy od jego położenia na niebie i odległości od Ziemi oraz miejsca pomiaru.

Okazja edukacyjna nr 41

Dla dzieci starszych

Autorki:

Beata Blek-Głowacka i Małgorzata Książak
Łódź Przedszkole Miejskie nr 73

Temat:

Młodszy specjalista do spraw przyrody

Cel ogólny: Motywowanie dzieci do zdobywania wiedzy przyrodniczej dotyczącej najbliższego otoczenia przedszkolnego.

Cele operacyjne

Dziecko:

- Wyjaśnia znaczenie słowa „specjalista”.
- Objaśnia, że roślina drzewiasta ma twarde (zdrewniały) pień i wyrastające z niego gałęzie.
- Objaśnia, że roślina zielna ma miękką łodygę i liście.
- Mierzy obwód pnia (krzewu), stosując wybraną miarę „naturalną” (długość dłoni, długość ramion) i „wspólną miarę” (długość sznurka).
- Wskazuje i nazywa niektóre rośliny zielne rosnące na przedszkolnych trawnikach.
- Wskazuje na różnice i podobieństwa między drzewem, krzewem i rośliną zielną.

Metody za M. Kwiatowską (1985):

- Czynne: kierowania własną działalnością dziecka, zadań stawianych dziecku, ćwiczeń.
- Słowne: objaśnienia i instrukcje, rozmowy, sposoby społecznego porozumienia.
- Percepcyjne: metoda obserwacji i pokazu, przykładu.

I. Przedmiot odkrycia dziecka:

Wiele ciekawych roślin (drzew, krzewów i zielnych) rośnie bardzo blisko mnie. Mogę je mierzyć, porównywać ich grubość i wysokość.

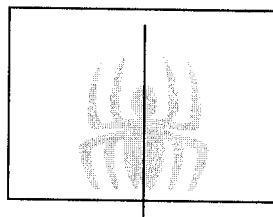
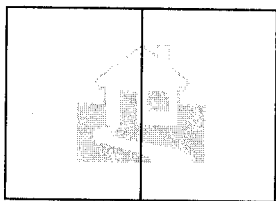
II. Punkt wyjścia zajęć:

Prowadząca podnosi rękę do góry – tworząc „budkę” i wypowiada treść wyliczanki: „Kto chce zostać znawcą roślin, palec pod budkę, bo za minutkę zamykam budkę, budka szklana, zamykana, cyk, cyk, cyk – więcej nikt”. Nauczyciel wyraża zadowolenie, że tyle dzieci chciałoby poznać tajemnice roślin. Dzieci siadają w kręgu. Pokazuje dzieciom napis „Specjalista do spraw przyrody”.¹

¹ Wysokość liter 8 cm, napis zaczynamy wielką literą S, następne litery powinny być małe, aby dzieci były w stanie zauważyć ich charakterystyczne cechy graficzne [zob. I. Majchrzak, (1995) *Wprowadzanie dziecka w świat pisma*. Warszawa, WSiP].

III. Zadania:

1. Wytłumaczcie:
 - a) Kogo można nazwać specjalistą? Dzieci podejmują próby tłumaczenia znaczenia słowa „specjalista”. Oglądają słowniki, zastanawiają się, do czego tego typu książki mogą służyć. Nauczyciel odnajduje hasło „specjalista” i tłumaczy dzieciom jego znaczenie: osoba, która dużo wie i umie w swoim zawodzie, dobrze na czymś się zna (znawca).
 - b) Kiedy komuś można dać plaketkę z napisem „specjalista do spraw przyrody”?
2. Nazwij obrazek, podziel go na sylaby². Dzieci wykonują to zadanie indywidualnie. Nazywa, co widzi. Mówi kolejne sylaby, a następnie łączy je i mówi całe słowo. Następnie wszyscy podskakują tyle razy, ile było sylab, a przy każdym podskoku wypowiadają sylabę, na końcu mówią całe słowo. Proponowane wyrazy do syntezy sylabowej to³: do-mek, ku-ra, pa-jąk, so-wa, ry-ba, fa-so-la, ce-bu-la, mu-cho-mor, o-wo-ce, pie-tru-szka, sa-san-ka, tu-li-pa-ny, spe-cja-li-sta. Dzieci bawią się do momentu znużenia.

3. Kto chce zostać specjalistą do spraw przyrody, niech przyklei na szarym papierze swoją wizytówkę z imieniem i odbije pod nią dłoń.
Po umyciu rąk dzieci rytmizują (śpiewają) dwie pierwsze zwrotki piosenki „Pójdziemy do ogrodu”⁴ – 1. *Pójdźmy razem do ogrodu, bo już wiosny przyszedł czas. Pąki na drzewach, śpiew skowronka wita, wita, nas.* 2. *Pójdziemy razem do ogrodu w ten słoneczny, letni dzień. Kwiaty na grządkach, a pod gruszą (drzewem) jaki miły cień.*
Wyruszamy z dziećmi na plac przedszkolny lub w miejsce, gdzie można będzie pokazać dzieciom drzewo, krzewy, rośliny zielone. Zabieramy ze sobą kukłę dużego czarodzieja i jego małego ucznia (lub wróżki, wiosny itp.).
4. Posłuchajcie, o czym rozmawia czarodziej ze swoim uczniem⁵:

Część I. Spotkanie z drzewem

Uczeń czarodzieja: A czy ty, Wielki Czarodzieju, potrafisz sprawić, aby rośliny mówiły ludzkim głosem?

Czarodziej: Ja wszystko potrafię.

Uczeń czarodzieja: Proszę cię, zrób to, pokaż mi, chcę usłyszeć, o czym one rozmawiają.

Czarodziej: Dobrze, ale czar będzie działał na rośliny tylko przez godzinę i tylko w tym ogrodzie. (Czarodziej wypowiada zaklęcie: Abra – kadabra, hokus – pokus – marokus).

² Wg A. Maurer (1997) (red.) *Głoska a litera*. Cz. 3. Kraków, Impuls.

³ Zastosowano zasadę stopniowania trudności, czyli od wyrazów dwusylabowych do czterosylabowych. Samo dziecko decyduje, z ilosylabowym wyrazem się zmierzy. Warto przygotować dużo obrazków, aby zabawa odbywała się w dość szybkim tempie, co dzieci bardzo lubią.

⁴ Zob. U. Smoczyńska-Nachtman (1982) *Rozśpiewane przedszkole*. Warszawa, WSiP, s. 151.

⁵ Każda z części może być realizowana oddzielnie, w cyklu trzydniowym, rozbudowana o zabawy ruchowe na powietrzu, piosenki oraz np. zbieranie roślin do zielnika, ich suszenie i wykonanie zielnika (działanie długoterminowe).

Czarodziej zwraca się do dzieci: Słyszycie, jak w zaklętym ogrodzie zrobiło się głośno? Cała grupa prowadzona przez czarodzieja idzie w kierunku drzewa, a po drodze słuchają grubych, średnich i cienkich głosików roślin.

- Musiałeś wyrosnąć tak blisko mnie? Przy tobie jest mi ciasno i ciągle jestem głodna.
- Pić mi się chce, mógłby spaść deszcz.
- Uważaj, weź swoje liście z nad moich, zasłaniasz mi słońce!
- O! Zobaczcie, jak to rozkwitł (a).

Czarodziej: Ale rozmawiają. Zaczniemy rozmowę od tych największych roślin. *Kłania się drzewu, uczeń i dzieci robią to samo.* Dzień dobry drzewo, opowiedz nam o sobie.

Drzewo: Dzień dobry ludzie. Jestem..... (tu nazwa drzewa). Rosnę w tym miejscu już..... lat. Jestem z rodziny drzewiastych, to znaczy, że mam jeden gruby pień i wyrastające z niego konary, a z nich gałęzie. Pozwalam wam dotknąć mnie, objąć mój pień i zmierzyć jego obwód. Sprawdźcie, kto z nas jest wyższy? Ja czy wy? Jak to zrobicie?

Dzieci dotykają pinia, obejmują drzewo, mierzą obwód, stosując przy tym miarę naturalną (długość dłoni – ile dłoni obejmie pień? Później używają sznurka jako wspólnej miary, wiążą supełek, aby zaznaczyć obwód). Czy pomiary się zgadzają – przyłożenie do wyprostowanego sznurka (do supełka) tylu dłoni, ile obejmowało pień.

Czarodziej: Narysujcie w powietrzu, obiema rękami drzewo. Największe, jakie potraficie. Popatrzcie z dołu do góry, na czubek drzewa.

Część II. Spotkanie z krzewem

Uczeń czarodzieja: Czarodzieju, czy słyszysz co mówią inne rośliny?

Rośliny: Hej, ludzie, popatrzcie na nas! Nie rozmawiajcie z..... (nazwa drzewa), bo jak z nim rozmawiacie, to ciągle musicie zadzierać głowę do góry. My jesteśmy mniejsze (*tak zachęca do rozmowy krzew*). Wszyscy kłaniają się mu na przywitaniu.

Uczeń czarodzieja: A ty kim jesteś?

Krzew: Jestem krzewem. Nazywam się..... (nazwa krzewu). Rosnę tu już..... lat.

Uczeń czarodzieja: A dlaczego nie jesteś tak duży, jak drzewo?

Krzew: Bo ja mam tylko korzenie, z których wyrastają gałęzie. Ale też należę do rodziny drzewiastych, bo mam zdrewniałe (twarde) gałęzie.

Krzew: Pozwalam wam dotknąć mnie, objąć moje gałęzie i zmierzyć ich obwód. Sprawdźcie, kto z nas jest wyższy? Ja czy wy? Jak to zrobicie?

Dzieci dotykają krzewu, obejmują w kilkoro krzew, mierzą obwód, stosując przy tym miarę naturalną (długość ramion, ile dzieci obejmie krzew? Później używają sznurka jako wspólnej miary, wiążą supełek, aby zaznaczyć obwód). Czy pomiary się zgadzają – przyłożenie do wyprostowanego sznurka (do supełka) tylu ramion, ile obejmowało krzew.

Czarodziej: Narysujcie w powietrzu, obiema rękami krzew. Największy, jakie potraficie. Popatrzcie na niego i pomachajcie obiema rękami na pożegnanie (pa pa pa).

Kiedy wracamy do przedszkola, dzieci słyszą cichy głos: O jej! O jej! Zatrzymują się.

Część III. Spotkanie z roślinami zielnymi

Wszyscy: Kim jesteście?

Rośliny zielne: Jesteśmy roślinami zielnymi. Ja nazywam się....., a ja.....
Ja jestem koniczyną. Dziękujemy, że nas nie rozdeptaliście.

Uczeń czarodzieja: Też jesteście roślinami, tak jak drzewo i krzewy?

Koniczyna: Tak, tylko że... nie mamy twardej (zdrewniałej) pni ani gałęzi tylko delikatne, miękkie łodygi i liście.

Uczeń czarodzieja: A trawy to też rośliny zielne? (*wskazuje roślinę, kiedy wymienia jej nazwę*).

Koniczyna: Tak, oczywiście, one też są roślinami zielnymi. Jest tu nas bardzo dużo.

Uczeń czarodzieja: Czarodzieju, jakie rośliny zielne rosną u nas?

Czarodziej: Poszukajcie roślin zielnych i będziemy szukać ich w atlasie botanicznym (czasopismach, itp.). Ale zaznaczmy teren, na którym będziemy poszukiwać roślin zielnych. (wyznaczenie terenu poszukiwań poprzez położenie skakanek na trawniku). Sprawdźcie, kto z nas jest wyższy? Rośliny zielne czy wy? Jak to zrobicie?

Dzieci rozchodzą się po wyznaczonym terenie i sygnalizują znalezienie rośliny zielnej, która wzbudziła ich zainteresowanie, jej identyfikacja wspólnie z nauczycielką, czarodziejem i jego uczniem, z innymi dziećmi).

5. Wręczenie dzieciom odznak specjalisty do spraw przyrody.

IV. Warunki materialne:

Słownik frazeologiczny języka polskiego⁶, inne słowniki języka polskiego, plastikowe plakietki (tzw. konferencyjne) z napisem „specjalista do spraw przyrody”, obrazki, na których przedstawiono obiekty związane z przyrodą, przedzielone na tyle pól, ile sylab zawiera nazwa obiektu, arkusz szarego papieru, farba plakatowa w kolorze zielonym i pędzle do malowania dłoni, wizytówka z imieniem dla każdego dziecka, kukła dużego czarodzieja i jego małego ucznia (lub wróżki, wiosny, itp.), atlas botaniczny, fachowe czasopisma ogrodnicze itp., skakanki do oznaczenia terenu poszukiwań, lupy do oglądania roślin z bliska.

V. Element wymagający wyeksponowania:

Drzewa i krzewy mają zdrewniałe gałęzie, drzewa mają pień, a krzewy nie. Rośliny zielne mają miękkie łodygi. Wszystkie mają miękkie liście, dzięki którym oddychają. Niektóre krzewy rosną dość wysoko, ale są niższe niż stare drzewo. Wiele ciekawych roślin zielnych można spotkać na przedszkolny trawniku (znaleźliśmy

⁶ St. Skorupka (1985) *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa, Wiedza Powszechna, s. 167-168.

część III

Działania
przyrodnicze
i ekologiczne
w przedszkolu

Przedszkolna Ostoja Przyrody

Większość przedszkoli posiada wokół budynku przestrzeń, która w zależności od stanu zagospodarowania nazywana jest ogrodem przedszkolnym bądź też przedszkolnym placem zabaw. Warto poświęcić trochę czasu, by teren najbliższego sąsiedztwa naszego przedszkola przerodził się w Przedszkolną Ostoję Przyrody.

Zakładając przedszkolną ostoję przyrody, należy pamiętać o trzech istotnych celach, jakim służyć ma nasza inicjatywa:

- Stworzenie miejsca przyrodniczo cennego przyjaznego dla zwierząt i roślin.
- Poprawa estetyki najbliższego otoczenia przedszkola.
- Poszerzenie oferty dydaktycznej przedszkola.

Stan środowiska przyrodniczego przedszkola

Przed przystąpieniem do realizacji tworzenia przedszkolnej ostoji przyrody wykonujemy ocenę stanu środowiska przyrodniczego przedszkola polegającą na:

1. *Ocenie walorów i stanu środowiska przyrodniczego przedszkola.* Sporządzamy rzetelny spis walorów przyrodniczych przedszkola, uwzględniając w nim:
 - drzewa – ich ilość, stan gatunkowy oraz wiek;
 - powierzchnię w (m²) trawników, placu zabaw, terenu zakrytego asfaltem i betonem;
 - miejsca gniazdowania ptaków;
 - najbliższe sąsiedztwo placówki przedszkolnej.
2. *Makieta i mapa obecnie istniejącego ogrodu.* Wspólnie z dziećmi wykonujemy plastyczną część inwentaryzacji przyrodniczej przedszkola, zarówno pod postacią wspólnie wykonanej makiety stanu faktycznego ogrodu, jak i indywidualnie wykonywanych przez dzieci map ogrodu.
3. *Wykonanie planu zagospodarowania ogrodu przedszkolnego.* W oparciu o uzyskane wyniki grupy przedszkolne przystępują do wykonania swej wizji „ogrodu dnia jutrzejszego”. Przy realizacji kolejnego etapu inwentaryzacji przyrodniczej wykorzystać można dotychczas powstałe makiety. Mając do dyspozycji kilka propozycji planów zagospodarowania ogrodu przedszkolnego, z każdej oferty wybieramy najbardziej ciekawe elementy i przystępujemy do działań na rzecz poprawy przedszkolnej przyrody.

Funkcja edukacyjna ogrodu przedszkolnego

Przed przystąpieniem do prac ogrodowych warto wiedzieć, że ogród przedszkolny ma spełniać kilka funkcji w rozbudzaniu i tworzeniu sfery emocjonalnej dzieci, i tak:

- nasz ogród ma pachnieć dziesiątkami najprzeróżniejszych zapachów (aromaterapia);
- nasz ogród ma być istną paletą barw dla wzroku dziecka (koloroterapia);
- wejście dziecka do ogrodu winno być jak przejście przez lustro w „Alicji w Krainie Czarów” (rozwój wyobraźni);
- nasz ogród nie może być monokulturą przyrodniczą, musi być różnorodny pod każdą postacią i przynajmniej w 10% powierzchni zwartej musi pozostać pozbawiony ingerencji ludzkiej (dziki ogród);
- nasz ogród mimo swej tajemniczości musi być starannie przemyślany, a wszelkie obszary niebezpieczne ograniczone do minimum (bezpieczeństwo).

Działania na rzecz przyrody przedszkola

Ogród dla roślin

Do ogrodu przedszkolnego wybieramy gatunki roślin rodzimych – wynika to zarówno z podstaw idei zawartej w koncepcji „Małych Ojczyzn” jak z troski o zasoby lokalnej przyrody.

Rośliny zasadzane w ogrodzie, zarówno te ciepłolubne, jak i te, które wolą miejsca mniej nasłonecznione, muszą mieć odpowiednie warunki egzystencji. W pewnej odległości od drzew i budynku przedszkola w miejscu słonecznym i otwartym zakładamy skalniak.

Na stanowiska słoneczne w skalniaku odpowiednie rośliny to: przelot górski, marzanka kosmata, aster alpejski, rogownica alpejska, głodek, dębik ośmiopłatkowy, bodziszek dalmatyński, kuklik, lyszczec rozesłany, szarotka alpejska, mydlnica oliwkowa, rozchodnik, rojnik, lepnica alpejska.

Na stanowiska wilgotne o żyznym, próchnicznym podłożu: brunnera wielkolistna, pępawa złocista, houtunia sercowata, firletka poszarpana, kroplik, dziewięciornik błotny, pierwiosnek ząbkowany, pierwiosnek japoński, pierwiosnek różowy.

Stanowiska o podłożu kwaśnym odpowiednie są dla roślin takich jak: miłek amurski, arnika górską, goryczka wiosenna, goryczka, pierwiosnek maleńki.

Sadząc drzewa, najlepiej jest mieszać ich skład gatunkowy, na przemian sadząc drzewa iglaste i liściaste, te wyższe obok tych, które nigdy nie osiągną wysokich rozmiarów. Ograniczy to znacznie wszelkiego rodzaju epidemie, jak i przyczyni się do zwiększenia różnorodności kolorystyki przez cały rok. Sadząc takie drzewa, jak: dąb szypułkowy i bezszypułkowy, jarzębina, kalina, kasztanowiec, klon oraz drzewa iglaste, zapewniamy tym samym automatycznie naturalne materiały dydaktyczne do zajęć plastycznych. Drzewa owocowe stanowić powinny w ogrodzie przedszkolnym nawet do 40% i składać się powinny z odmian jabłoni, grusz, śliw, czereśni, wiśni, mirabelek, a także orzecha włoskiego. Z krzewów i krzewinek warto zasadzić – dereń, głóg, porzeczkę czarną, maliny, borówkę czarną, wrzos zwyczajny, wierzbówkę wąskolistną.

Ogródek ziołowy będzie istotnym uzupełnieniem naszej przedszkolnej ostoji przyrody. Warto, by znalazły się w nim takie zioła, jak: macierzanka, rumianek, nagietek, melisa, bazylija i koper, mięta, gorczyca biała, kminek, kolendra siewna, anyż, lawenda zwykła, szaflwia zwykła, majeranek ogrodowy.

Warto sadzić i dobierać tak rośliny, by ich czas kwitnienia przypadał w różnych miesiącach i rozłożył się na cały okres wegetacyjny ogrodu. Z kwiatów, które kwitną wczesną wiosną warto posadzić: przebiśnieg, niezapominajki, śnieżyczkę, fiołek wonny, rannik zimowy, gęsiówkę. W okresie późniejszym, na przełomie wiosny i lata, zaczynają kwitnąć: chabry, rumianki, jeżówka purpurowa, malwy, wilczomlecze, dzwonki, naparstnica, byliny, storczyki, astry.

Ogród dla owadów

Pojawienie się owadów w naszym ogrodzie w dużej mierze zależeć będzie od tego, jakie rośliny znajdują się w naszym ogrodzie, dla owadów ich ilość i różnorodność gatunkowa ma decydujące znaczenie, ponieważ ogrody kwiatowe dostarczają pożywienia i stanowią optymalne miejsca rozwoju. Ogród nasz musi więc być cennym obszarem nie tylko dla dzieci, ale także dla owadów. Większość wymienionych ziół to rośliny miododajne, ich obecność w naszym przedszkolnym ogrodzie przyczyni się do wzrostu populacji owadów chronionych i pożytecznych takich, jak motyle, pszczoły, trzmiele.

By owady pojawiły się na stałe w naszym ogrodzie, ważne jest zapewnienie im odpowiednich warunków bytowych. Dzikie pszczoły i trzmiele, zakładając gniazda, wykorzystują do tego mysie nory. Warto więc nie zasypywać starych mysich nor. Owadzie gniazda w przedszkolnym ogrodzie można zbudować samemu, wykorzystując do tego tekturowe pudełko po butach lub podobnej wielkości drewnianą skrzynkę z przykryciem oraz zamontowanym okrągłym szybem wlotowym. Takie wykonane przez nas owadzie gniazdo wkopujemy i przysypujemy warstwą ziemi ok. 5-7 cm. Owady do gniazda dostawać się będą właśnie poprzez wykonany przez nas komin wlotowy. Warto, by wystawał on kilka centymetrów nad ziemię, tak by nie był równy z powierzchnią ziemi – zapobiegnie to zalaniu w czasie opadów deszczu. Na gniazdo nadaje się równie dobrze gliniana donica wkopana do góry nogami z powiększonym otworem. Zostawianie niezagrabionych liści także przyczyni się do zwiększenia ilości owadów w ogrodzie przedszkolnym.

Ogród dla ptaków

Nawet w wielkim mieście możemy stworzyć ogród przyjazny ptakom. Musimy jednak zapewnić im bezpieczne miejsca do gniazdowania, tak by przez cały rok móc cieszyć się ich obecnością. Nie wystarczy tylko dokarmiać je zimą, należy także pomyśleć o naszych skrzydlatych braciach już podczas zakładania ogrodu i posadzić takie rośliny, które będą stanowiły przez cały rok źródło pokarmu oraz miejsce gniazdowania. Ptaki w zamian odwiedzają się, zjadając szkodniki i nasiona chwastów, nie tylko w samym ogrodzie, ale i w najbliższym sąsiedztwie ogrodu.

Ptaki, które w naturalnym środowisku osiedlają się w dziuplach, m.in. sikorki, szpaki, mazurki, muchołówki, kawki, dudki i kraski, chętnie zajmują również budki lęgowe. Warto jednak pamiętać, że domek dla ptaków musi być dobrze skonstruowany. Należy zawiesić budkę otworem wlotowym na południe lub południowy wschód, wówczas jej wnętrze będzie od słonecznej strony. Bardzo istotna jest także głębokość budki – za płytka oraz ta, która ma zbyt duży otwór wlotowy, może być łatwo dostępna dla kota lub kuny, które z łatwością dosięgną piskląt.

Większość ptaków, jak na przykład wróbel, wilga, drozd, pierwiosnek, strzyżyk, kos, kruk, sroka, gawron i bocian, buduje sama różnego typu gniazda. Umieszczają je głównie na gałęziach i konarach drzew oraz pędach krzewów i bylin. Bezpieczne schronienie stanowią porośnięte pnączami ściany budynków, które wykorzystywane są także do budowy gniazd.

Oprócz zawieszania domków dla ptaków na drzewach możemy stworzyć ptakom miejsca gniazdowania poprzez tworzenie tzw. bukietów – związanie pędów jednej lub kilku sąsiadujących ze sobą roślin, a także poprzez ścięcie górnego pędu krzewu lub młodego drzewka iglastego, tak by poniżej wyrosły pędy boczne, otaczając ze wszystkich stron miejsce po ściętym wierzchołku.

Przy zakładaniu miejsc do gniazdowania ważne jest, by prace rozpocząć wczesną wiosną, zanim ptaki same rozpoczną budowę swoich domów. Pozostawione w pobliżu kępy nieskoszonych trawy i liści, które szeleszczą, pomogą ostrzec ptaki przed zbliżającym się niebezpieczeństwem. Jeżeli ptaki gniazdują w żywopłotach, powinniśmy pamiętać, by strzyc je dopiero po wyprowadzeniu się z gniazd młodych.

Ptaki najchętniej osiedlają się w miejscach, gdzie nie mają problemów ze zdobyciem pożywienia. Dobrze, jeśli źródła pokarmu będą w większości dostępne w naszym ogrodzie, chodzi tu o krzewy dające nasiona lub owoce.

O ptakach przede wszystkim trzeba pamiętać zimą. Jeśli już je dokarmiamy, to należy to robić w bardzo minimalnym stopniu, ponieważ ptaki bardzo łatwo przyzwyczajają się do pożywienia w jednym miejscu, czego przykładem mogą być gołębie występujące w dużych miastach.

Oczka wodne

Ostatnimi laty modne stały się niewielkie oczka wodne przy domach i budynkach użyteczności publicznej, warto, by takie oczko powstało także przy naszym przedszkolu.

Zazwyczaj budowane są one w celu poprawy bądź zwiększenia estetyki otoczenia placówki przedszkolnej. Jednak oprócz walorów estetycznych spełniają rolę bardzo istotną w tym swoistym miniekosystemie, jakim bez wątpienia jest ogród przedszkolny. Oczka wodne dają schronienie wielu owadom, ptaki wykorzystują je jako poidła, żaby jako miejsce rozrodu.

Oczko wodne będzie istotnym miejscem dydaktycznym w procesie wychowania przedszkolnego, miejscem obserwacji środowiska wodnego.

Zakładając oczko wodne, warto pamiętać o kilku istotnych elementach:

- Miejscem najlepiej nadającym się na oczko wodne jest najbardziej obniżona część ogrodu, naturalnie może tam spływać deszczówka oraz parowanie wody może być mniejsze niż w innych miejscach;
- Wielkość oczka w ogrodzie przedszkolnym nie może być duża, maksymalnie do 5-6 m²
- Głębokość oczka ze względu na bezpieczeństwo dzieci nie może być duża i maksymalnie wynosić może 30 cm (tak by po upadku do wody dziecko mogło się podnieść o własnych siłach – według zasady głębokość wody = długość rąk dziecka);
- Dno zbiornika należy zabezpieczyć gliną, zaś brzegi należy formować jak najbardziej w naturalny i różnorodny sposób, tworząc: zatoczki, miejsca obrośnięte roślinnością, kamieniste brzegi.
- Roślinność, jaka ma zaistnieć w naszym oczku wodnym, dobieramy, wzorując się na roślinności lokalnych stawów i jezior;
- Utworzenie w oczku wodnym wysepki (może to być nawet jeden większy kamień), zwiększy znacznie bezpieczeństwo ptaków.
- Oczko nie posiadające stałego dopływu wody należy regularnie uzupełniać wodą;

Owady występujące w środowisku wodnym to: ważka płaskobrzucha, pływak żółto-brzeżek, pluskolec pospolity, łątka dzieweczka, nartnik, krętak, wirak.

Rośliny występujące w środowisku wodnym to: manna mielec, sit rozpierzchły, mięta nadwodna, żabieniec baka wodna, pałka szerokolistna, jeżogłówka gałęzista, trzcina, kosaciec żółty, rzęśl bagienna, przętka pospolita, salwinia pływająca, grzybień, topian, kaczeniec, knieć błotna, tatarak, moczarka kanadyjska, jaskier wodny, rzęsa wodna, hiacynt wodny, rdestnica pływająca.

Żywopłoty

Żywopłoty nazywane są często naturalnymi parawanami z racji pełnienia swej funkcji ochronnej przed hałasem, spalinami. Tym żywym płotem oddzielić się można całkowicie od reszty sąsiedztwa. Żywopłoty wyznaczają świetnie granice pomiędzy poszczególnymi czę-

ściami ogrodu. Niskie żywopłoty mogą pomóc w uporządkowaniu przestrzeni wzdłuż chodników lub wokół drzew i grup krzewów. Jeżeli weźmiemy pod uwagę różnorodność gatunkową żywopłotów, włączając w to te, które są zielone cały rok i te, które liście swe tracą jesienią, wówczas możemy odkryć niezliczone możliwości wkomponowania żywopłotów w strukturę przedszkolnego ogrodu.

Żywopłot może stanowić niezależne ogrodzenie lub być jednym z elementów ogrodzenia i stanowić roślinność towarzyszącą siatkom, murom i płotom. Jeżeli żywopłot ma tylko pełnić rolę ozdobną bądź maskującą dla innego ogrodzenia, warto zasadzić krzewy, które zwiększą różnorodność gatunkową i kolorystykę. Takimi roślinami bez wątplenia są: dzika róża, porzeczką czarna i czerwona, agrest, malina.

Aby utrzymać piękny żywopłot z zielenią aż do samej ziemi, należy go zawsze przycinać w lekki trapez, czyli nieco wężej u góry. Wówczas światło dotrze również do jego dolnych partii i najniższe gałęzie nie będą usychały. Pamiętać należy bowiem, że raz utracone konary tuż przy samej ziemi nigdy już nie odrosną i na zawsze pozostaną tam puste dziury.

Krzewy całorocznie zielone najlepiej przycinać w środku lata – od początku lipca do końca sierpnia. Krzewy, które tracą liście na zimę, w większości przypadków przycinać należy wczesną wiosną, przed okresem wegetacji. Wtedy bowiem najlepiej udaje się ich formowanie oraz nie przeszkadza to w zakładaniu gniazd przez ptaki.

Tabela 1. **Rośliny polecane na żywopłoty niestrzyżone**

<i>Drzewa i krzewy zrzucające liście na zimę</i>	<i>Wysokość w metrach</i>	<i>Barwa kwiatów lub inne cechy</i>	<i>Termin kwitnienia</i>
Berberys	1-1,5	Różnobarwne liście	V-VI
Dereń biały	2-2,5	Czerwone pędy	III-IV
Forsycja	2-2,5	Żółte kwiaty	IV-V
Jaśminowiec wonny	2-3	Białe kwiaty	V-VI
Kalina koralowa	3-4	Białe kwiaty	V-VI
Lilak pospolity	3-4	Różnobarwne kwiaty	V-VI
Ogonik szkarłatny	1,5-2	Różnobarwne owoce	V-VI
Pęcherznica kalinolistna	1,5-2	Liście żółte, purpurowe	VI-VII
Pięciornik	0,5-1,5	Różnobarwne kwiaty	V-X
Pigwowiec	1-1,5	Czerwone kwiaty	III-IV
Róża pomarszczona	1-1,5	Różowe kwiaty	VI-X
Śnieguliczka biała	1-2	Białe owoce	VI-IX
Tawuła drobna	1-1,5	Różowe kwiaty	VI-X
Tawuła japońska	0,4-0,5	Różowe kwiaty	VI-VII
Tawuła wczesna	1-2	Białe kwiaty	IV-V
Wajgela cudowna	1,5-2	Czerwone kwiaty	VI-VII
Żylistek wysmukły	1-1,5	Białe, różowe kwiaty	V-VI

Tabela 2. Rośliny polecane na żywopłoty strzyżone

<i>Drzewa i krzewy zrzucające liście na zimę</i>	<i>Wysokość w metrach</i>	<i>Liczba sztuk na metr bieżący</i>
Ałycza	0,5-2	5-6
Berberys	0,3-1	6-7
Buk pospolity	2-4	2-3
Grab pospolity	1,5-4	3-4
Irga błyszcząca	1-1,5	6-7
Karagana syberyjska	1-2	3-4
Ligustr pospolity	0,5-2	3-4
Modrzew pospolity	2-3	2-3
Pęcherznica kalinolistna	0,5-1,5	3-4
Porzeczkę alpejska	0,5-1	8-9
Bukszpan wiecznie zielony	0,3-0,5	12-15
Cis pospolity	1-2	3-4
Świerk pospolity	2-3	2-3
Żywotnik zachodni	0,5-3	2-3

Pnącza

Pnącza stanowią grupę roślin ozdobnych wspinających się po podporach przy pomocy pędów i wąsów czepnych. Charakteryzują się tym, że mogą rosnąć prawie wszędzie tam, gdzie mają podpory umożliwiające im wspinanie się do góry. Świetnie maskują szczytowe ściany budynków (przeważnie jest to ściana bez okien), śmietnik przedszkolny oraz słupy latarni i siatkę otaczającą przedszkole. Warto też w różnych miejscach ogrodu przymocować pod kątem 45° liny lub rozciągnąć druty – po nich pnącza będą się pięć w oryginalny sposób. Można w różnoraki sposób pnączami modelować przestrzeń ogrodu, stosując konstrukcje ogrodowe takie jak:

– Podpory

Ważne jest, by pnącza rozpięte na podporach formą i materiałem nawiązywały do architektury przedszkola i stylu naszego ogrodu. Podpory muszą być na tyle mocne, żeby utrzymać zwiększający się z czasem ciężar roślin i nie przewrócić się pod naporem wiatru, a zimą grubą nieraz warstwą śniegu. Pnącza rozpięte na podporach mogą wydzielać w ogrodzie kameralne wnętrza, tworzyć zielone ściany osłonowe czy ocieniać tarasy.

– Tunele

Konstrukcje te można budować w sposób wolno stojący lub jako element oparty o ścianę przedszkola. Ich pionowe słupy muszą mieć co najmniej 2,2-2,5 m wysokości. Odstępy pomiędzy nimi zależą oczywiście od wielkości budowli, konstrukcji i rodzaju użytego materiału. Tunele świetnie nadają się do zajęć z dziećmi w upalne dni, chroniąc przed palącym słońcem, a w dni wietrzne umożliwiają zajęcia poza budynkiem.

– Bramki

Konstrukcja składa się z dwóch ustawionych pionowo słupków lub kratownic połączonych u góry prostą belką lub łukiem. Taki kształt sprawia, że podpory tego typu są chętnie wykorzystywane do zaakcentowania wejścia do ogrodu, przejść w żywopłotach czy nad ścieżkami. Bramki robi się przeważnie z kantówek lub z metalowych prętów – konstrukcja z grubych bali lub murowana byłaby zbyt ciężka i nieelegancka.

– Trejaż

Najprostsza konstrukcja tego typu to ustawione w jednej linii słupy połączone od góry belką, z której zwieszają się pnącza. Trejaże bywają też rodzajem roślinnego parawanu. Mają wtedy formę ażurowej ściany z kratownicy osadzonej pomiędzy dwoma drewnianymi i metalowymi pionowymi słupami. Pnącza owijają się po niej pędami lub wężami czepnymi. Podobnie jak tunele – trejaże są świetnym miejscem do prowadzenia zajęć w dni upalne bądź wietrzne.

– Kratownice

Jeśli nie chcemy pozwolić gatunkom samoczepnym (np. bluszczom) wspinać się po ścianie domu albo po prostu lubimy inne rośliny (np. róże czy powojniki), możemy zamontować dla nich kratownicę z drewnianych listewek. Aby nie odpadła pod ciężarem roślin, montujemy ją do ściany za pomocą kołków rozporowych. Im cięższe jest pnącze, tym kratownica powinna być grubsza, głębiej wkopana i solidniej zmontowana.

Do obsadzenia ogrodu warto wykorzystać następujące rośliny: chmiel, fasola, bluszcz, złotokap, winorośl, glicynia, pergola, róże pnące, powojnik, wiciokrzew oraz rdest. Ten ostatni jest najszybciej rosnącym w naszym klimacie pnączem wieloletnim – tworzy roczne przyrosty długości około 8 m. Rozrasta się na szerokość 5-8 m i wysokość ponad 12 m. Jego pędy owijają się wokół podpór zgodnie z ruchem wskazówek zegara. Początkowo mają barwę czerwoną, a z czasem, kiedy zdrewnieją, stają się szaropopielate. Na pędach gęsto wyrastają nieduże (długości 2-10 cm) jasnozielone strzałkowate liście, które lekko żółkną dopiero późną jesienią.

Kompostownik

Kompost jest najbogatszym źródłem materii organicznej w formie próchnicy. Wytwarzanie go z odpadów powstających w ogrodzie czyni go najtańszym i najbardziej przyjaznym środowisku materiałem do użyźniania gleby. W przeciwieństwie do wszelakich nawozów sztucznych nie zatrują wody. Pod względem szybkości działania i przyswajalności kompost jest lepszy od obornika.

Do kompostowania nadają się wszystkie substancje organiczne, które nie zawierają składników toksycznych, a w szczególności: resztki roślinne, chwasty, odpadki zwierzęce i kuchenne, popiół drzewny (wprowadza potas), sadza, odchody zwierząt domowych, skorupki jaj, włosy, sierść, papier (niezadrukowany), fusy, zbędna darnń, osady denne z sadzawki, liście i skoszona trawa, kora drzew, wióry i trociny, drobne lub rozdrobnione gałęzie. Kompostowniki zakładamy w miejscach osłoniętych od wiatru i częściowo ocienionych. Najtańszym sposobem utworzenia kompostownika jest wykonanie przyzmy kompostowej. Na początek układamy 20-cm warstwę połamanych gałęzi, najgrubsze układając na spodzie. Następnie sypujemy warstwę materiału, którego zadaniem będzie pochłaniać wodę wymywającą z górnych warstw substancje mineralne. Może to być ziemia ogrodowa lub słoma. Powyżej usypujemy odpadki nadające się do kompostowania i na przemian przesypujemy ziemią ogrodową. Dobrze jest dodawać też nieco gotowego kompostu z wcześniejszej przyzmy. Przyzma nie powinna przekroczyć 120 cm wysokości. Wierzch okrywamy niewielką warstwą ziemi, profilując ją tak, aby woda deszczowa spływała do wnętrza przyzmy. Kilka razy w roku warto przyzmę przerzucić i tak przyspieszyć proces rozkładu. Innym sposobem kompostowania jest zbudowanie skrzyni kompostowej z drewna lub zakup takiej skrzyni w sklepie ogrodniczym.

Jeżeli przyzma kompostowa umieszczona jest bezpośrednio na ziemi, w końcowym etapie kompostowania, w naturalny sposób, do kompostu przedostają się dżdżownice. Trawiąc kompostowany materiał, przyczyniają się do przyspieszenia rozkładu. Dżdżownice możemy zanęcić do przyzmy, dodając do niej materiały bogate w cukier, np. resztki słodkich owoców. Można także umieścić w przyzmy dżdżownice zebrane w ogrodzie.

Aby kompostowanie przebiegało w odpowiedni sposób, kompostownik winien spełniać następujące kryteria: – musi mieć dobre przewietrzanie; – nadmiar wilgoci z przyzmy winien być odprowadzany; – przyzma nie może być sucha; – materiał kompostowy musi być mieszany kilka razy w roku; – należy zwiększyć warstwę izolacyjną kompostu na zimę; – kompostownik musi być estetycznie wykonany i dopasowany do otoczenia ogrodu.

Zamontowanie kompostownika w ogrodzie przedszkolnym może przyczynić się do zmniejszenia ilości śmieci wytwarzanych przez placówkę przedszkolną nawet do 50%, co zaowocuje mniejszymi opłatami za wywóz śmieci.

Kolonie porostów

Porosty są organizmami niewielkimi, ich wielkość wynosi od kilku milimetrów do kilku centymetrów i jedynie niektóre gatunki mogą osiągać długość do 25 cm. W Polsce stwierdzono występowanie około 1600 gatunków porostów. Charakteryzują się zróżnicowaniem kolorystycznym, począwszy od: bieli, szarości, poprzez żółć, pomarańcz, brąz, zieleni i błękit, aż do czerni. Ze względu na rodzaj podłoża, na którym występują, dzielimy je na takie, które rosną na powierzchni skał, korach drzew i bezpośrednio na glebie. Porosty mimo swej niewielkiej budowy są organizmami długowiecznymi, żyją nawet do 100 lat.

Ze względu na dużą wrażliwość tych organizmów na zmiany zachodzące w środowisku naturalnym, a w szczególności zanieczyszczenie powietrza atmosferycznego, zanikanie porostów jest bardzo wysokie i wiele gatunków jest dziś zagrożonych wyginięciem. Wiąże się to zarówno z negatywnym wpływem zanieczyszczeń przemysłowych, komunalnych i transportowych emitowanych do atmosfery, jak także z chemizacją i eksploatacją gleby, wycinaniem wiekowych drzew, obniżaniem się wilgotności powietrza atmosferycznego i wzrostem temperatury.

Mimo przystosowania do skrajnych warunków środowiska – odporności na niskie temperatury, silne wiatry i długotrwały brak opadów – nawet niewielkie stężenia zanieczyszczeń w powietrzu powodują daleko posunięte zmiany w biologii porostów, a także ich częściowy bądź kompletny zanik; dlatego porosty świetnie nadają się do oceny stopnia zanieczyszczenia powietrza dwutlenkiem siarki.

Przez biologów porosty nazywane są pionierami życia, dlatego, iż to właśnie one są pierwszymi roślinami w warunkach, gdzie żadne inne rośliny nie mogą rosnąć.

Jeśli w naszym ogrodzie na drzewach bądź kamieniach znajdują się kolonie porostów, należy prowadzić obserwacje i terenowe zajęcia ekologiczne z dziećmi.

Jednak gdy na terenie przedszkola nie ma kolonii porostów, możemy ją sami stworzyć, w tym celu w różnych częściach przedszkolnego ogrodu na kamieniach bądź głazach rozsmarowujemy kefir bądź jogurt naturalny (możemy tę czynność powtarzać co drugi dzień przez cały tydzień). Specjalne rodzaje bakterii spowodują, że wkrótce na ściankach pojawią się drobne glony, tworząc różnej barwy skorupki lub plamki, wyglądające czasem jak brudny nalot, a potem w zależności od tego, jaki stan powietrza jest w rejonie naszego przedszkola, mogą pojawić się porosty i mchy.

Ścieżki w ogrodzie

Bywa, że jedyną nawierzchnią w ogrodzie przedszkolnym jest trawnik, brakuje w nim wytoczonych ścieżek łączących poszczególne elementy ogrodu. Bywa też tak, że ścieżki wytoczone w ogrodzie to szerokie wyasfaltowane uliczki. Pierwsze rozwiązanie sprawia, że trawa narażona jest na intensywne wydeptywanie, a przez to już po jednym sezonie murawa będzie w tych miejscach „wyłysiała”. Drugie rozwiązanie jest w ogóle nie do przyjęcia w ogrodzie, w którym ma zaistnieć przedszkolna ostoja przyrody.

Przed przystąpieniem do prac warto wcześniej ułożyć z kolorowego sznurka kształt przyszłych ścieżek na trawie. Wszelkie poprawki i modulacje będzie można wprowadzać w łatwy sposób – po prostu przesuwając sznurek. Najlepiej, jeśli ścieżki w ogrodzie będą po-

prowadzone lekkim łukiem. Te biegnące prosto skracają optycznie teren. Duża ilość drózek biegnących środkiem trawnika poszatkuje jego powierzchnię. Dlatego bardzo często idealnym rozwiązaniem okazuje się zaprojektowanie „obwodnicy” docierającej do wszystkich istotnych punktów ogrodu i biegnącej po jego obrzeżu. Jeśli ogród zakładany jest od podstaw lub znacznie modelowany, warto, by ścieżki w ogrodzie zostały w naturalnej kolejności wydeptane przez dzieci, tak by ich estetyka pokrywała się z praktycznością i funkcjonalnością.

Dobrym rozwiązaniem przy wykonywaniu ścieżki w ogrodzie jest połączenie ze sobą kilku różnorodnych elementów, takich jak żwir, np. biały i czarny, kostka kamienna, bruk drewniany, palisady, podkłady kolejowe, czerwone cegły pochodzące z rozbiórki, duże kamienne płyty, kołki drewniane. Dróżki wykonane według zasady, iż pomiędzy każdym elementem ścieżki jest przynajmniej kilkucentymetrowa przerwa, przyczynią się do zwiększenia powierzchni zielonej i odpowiedniego nawodnienia.

Pozostałe elementy przedszkolnego ogrodu

By ogród przedszkolny spełniał funkcję przedszkolnej ostoji przyrody oraz funkcje dydaktyczne, wspomagając proces wychowania i edukacji przedszkolnej, warto, by pojawiło się w nim jeszcze kilka następujących elementów.

W różnych miejscach ogrodu można umieścić w kompozycjach bądź osobno kamienie, korzenie i pnie – nadadzą one bardziej naturalny charakter przedszkolnemu ogrodowi i przyczynią się do rozwoju różnorodności przyrodniczej.

W ogrodzeniu przedszkolnym, jeśli otoczony jest siatką lub płotem na kamiennej bądź murowanej podmurówce, należy wykonać co kilka metrów przejścia dla zwierząt tak, by mogły z nich korzystać np. jeże odwiedzające ogród.

Wszystkim ogrodowym drzewom warto założyć metryczki, czy to w postaci tabliczek umocowanych przed drzewem, czy też w postaci książki, gdzie zapisywane będą wszystkie istotne wydarzenia związane z drzewem.

Teren do zabaw i ćwiczeń ruchowych powinien sąsiadować z ogrodem lub być umiejętnie wkomponowany w ogród. Najlepszym materiałem do wykonania placu zabaw są surowce drewniane zakonserwowane środkami naturalnymi, jak np. olej lniany.

Ekologiczna edukacja przedszkolna a cyrk

Sieć dystrybucyjna różnych instytucji kulturalnych od wielu lat opiera się na takich placówkach edukacyjnych jak przedszkola i szkoły. Niczego złego nie uparuje się w rozprowadzaniu biletów na takie wydarzenia artystyczne jak przedstawienia teatralne, seanse kinowe, koncerty muzyczne czy spotkania autorskie. Z dużo większą ostrożnością dorośli powinni podchodzić się do ofert kierowanych do dzieci przez cyrki.

Dziecko ma naturalną tendencję do naśladowania zachowań dorosłych. Dlatego dorosły w swoich reakcjach i działaniach powinien uwzględnić zawartą w cytowanym powiedzeniu myśl – „zachowuj się tak, jak chciałbyś, aby twoje dziecko zachowywało się względem ciebie”. To w jakie miejsca trafi z Tobą wpływa na jego rozwój i najpewniej będzie powielane w dorosłym życiu. Również samo jako rodzic zaprowadzi swoje dziecko tam, gdzie chadzał jako dziecko swoich rodziców, przedszkolak lub uczeń.

Idąc do cyrku dziecko widzi jak dorośli:

- przetrzymują zwierzęta w klatkach,
- zmuszają je do nienaturalnych zachowań,
- „ubierają” zwierzęta w dziwne stroje i przymocowują różne rekwizyty,
- karzą i nagradzają je po to, by zachowywały się zgodnie z oczekiwaniami tresera.

Ze wszystkich tych sytuacji dziecko odbiera komunikat, że człowiek ma prawo (a jest to szczególnie mile widziane jeśli jest to „rozrywka”) do modyfikowania naturalnych zachowań zwierząt, do ich więzienia, zadawania bólu i cierpienia w imię własnych zachcianek i przyjemności. Jednocześnie dziecko uczy się, że zwierzęta są zabawkami, które istnieją także po to, by sprawiać przyjemność człowiekowi. W konsekwencji rozwija to naszą gatunkową arogancję, przedmiotowe (niehumanitarne i niegodne) traktowanie zwierząt i antropocentryczne postawy wobec przyrody.

Dzieci powinny być uczone przede wszystkim tego, że zwierzęta prowadzą sobie właściwy sposób życia, który ma niewiele wspólnego z naszym – ludzkim życiem, oraz że najlepiej byłoby gdybyśmy w ogóle nie ingerowali w świat zwierząt. Jeżeli chcesz uczyć tego swoje dziecko – z pewnością nie idź z nim do cyrku!

Do działań na rzecz zmian w oferowanej dorosłym i dzieciom cyrkowej rozrywce przyczyniają się akcje:

- miasta bez cyrku – fakty dotyczące tresury zwierząt, przedostając się do opinii publicznej, wymuszają na władzach lokalnych, ustawodawcach czy dyrekcjach poszczególnych cyrków podejmowanie działań na rzecz ochrony zwierząt. I tak w Anglii już około 160 miast podjęło decyzję o zakazie wjazdu dla cyrków z tresurą zwierząt. Podobne zakazy wprowadzane są już w Australii, Nowej Zelandii, Kanadzie, USA, Skandynawii, Szwajcarii i w innych państwach;
- cyrki bez zwierząt – zyskują coraz więcej zwolenników na całym świecie, bardzo popularny w USA i Anglii. Program opiera się w całości na występach ludzi - artystów cyrkowych. Tradycję występów bez zwierząt promuje także Cyrk Chiński.

Apel do dyrekcji przedszkoli – zanim przedszkole zdecyduje się na przyjęcie oferty sprzedaży biletów lub reklamy cyrku – należy sprawdzić czy cyrk przewiduje w swoim programie występy zwierząt. Jeżeli tak – sugerujemy odmówienie współpracy argumentując to tym, że przedszkole nie podziela opinii o edukacyjnym charakterze występów zwierząt zmuszanych do nienaturalnych swemu gatunkowi zachowań i uważa ten proceder za szkodliwy wychowawczo.

Ekologiczna edukacja przedszkolna a ZOO

Instytucja ogrodów zoologicznych wzbudza kontrowersje i rozstrzygnięć w tej dziedzinie brak. Czymkolwiek uzasadnia się obecność współczesnych ogrodów zoologicznych, podstawową przyczyną ich zakładania jest to, że lubimy oglądać zwierzęta i gotowi jesteśmy za to oglądanie zapłacić. Nawet jeśli znamy "dobre" ZOO, prowadzone przez fachowców i miłośników zwierząt, gdzie zwierzęta otaczane są troskliwą opieką i zapewnia się im warunki możliwie zbliżone do ich naturalnego środowiska - niech nam to nie przysłoni faktu, że istnieje bardzo wiele innych ogrodów i menażerii, finansowo ledwie wiążących koniec z końcem, trzymających w betonowych lub blaszanych klatkach zabiedzone, pozbawione możliwości zaspokajania swoich podstawowych potrzeb, nie znające opieki weterynaryjnej zwierzęta.

Podaje się cztery cele, którym mają służyć ZOO i które usprawiedliwiają ich istnienie¹:

1. **Rozrywka** – pobieranie pieniędzy za możliwość oglądania zwierząt i czerpanie z tego tytułu korzyści finansowych. W wielu przypadkach można to przyjąć za cel zasadniczy.
2. **Edukacja** – ZOO nie mają racji bytu w dzisiejszych czasach. Po co oglądać żyrafę czy panterę w klatce, gdy wspaniałe filmy prezentują je wśród naturalnego otoczenia, tak jak naprawdę zachowują się w życiu. W ZOO oglądamy osobniki zdegenerowane wskutek niewoli, mające poważne kłopoty emocjonalne, doprowadzone do demencji monotonią oraz brakiem bodźców fizycznych i umysłowych. W ZOO nabieramy fałszywego poczucia odnośnie naszego miejsca w naturalnym porządku natury. Moralność oraz, być może, szanse na nasze przeżycie wymagają, abyśmy nauczyli się żyć

¹ Za: J.Y. Domalin, były łowca i eksporter zwierząt.

między innymi gatunkami jako jeden z nich, a nie jako jeden ponad wszystkimi innymi. Musimy więc zapamiętać, czego nauczyliśmy się w ZOO.

3. **Badania naukowe** – tylko w niewielu ogrodach zoologicznych pracują naukowcy, a jakichkolwiek korzyści naukowych mogłyby one dostarczyć, wystarczyłoby niewiele takich placówek, podczas gdy istnieją ich tysiące. Jakże jeszcze badania można tam prowadzić? "Rozszerzanie wiedzy o zwierzętach dla ich własnego dobra", na przykład, by polepszyć warunki w ZOO. Ale gdyby nie było ZOO, nie wymagałyby polepszenia warunków. Zresztą, jeśli uznaliśmy, że trzymanie zwierząt w niewoli można usprawiedliwić tylko bardzo ważną korzyścią, której nie da się osiągnąć inaczej, to musimy przyznać, że gromadzenie wiedzy o zwierzętach dla ich własnego dobra taką korzyścią nie jest.
4. **Zachowanie ginących gatunków** – ogrody zoologiczne to olbrzymi konsument dzikiej fauny – oto pierwszy powód, dla którego powinno się je znieść. Dla ich potrzeb odławia się najwięcej zwierząt, a im gatunek rzadszy i bliższy wyginięcia, tym bardziej pożądany. Dostarcza się je legalnie i nielegalnie, unikając lub przechodząc kontrole prowadzone przez niekompetentnych, nie rozróżniających gatunków i płci zwierząt celników. Równie kontrowersyjny jest argument zachowania genotypu ginących gatunków w ZOO – rozumiany jako usprawiedliwienie niszczenia naturalnych siedlisk i roli człowieka regulującego naturę.

Trudnym problemem hodowli dzikich zwierząt w ZOO stał się brak zróżnicowania genetycznego. Śmiertelność wśród noworodków jest duża, u niektórych gatunków sięga 100%. Ów brak zróżnicowania genetycznego oznacza również, że osobniki, które przeżyły, mogą znacznie różnić się od osobników tego gatunku w naturalnym środowisku.

Zwierzęta winny być trzymane w warunkach uwzględniających ich potrzeby psychiczne. Potomkowie schwytanych osobników mogliby wrócić do swoich środowisk i być zdolnymi do życia w nich, muszą więc zachować się zarówno ich geny, jak i cechy behawioralne. Jeśli naszym usprawiedliwieniem ma być hodowla zagrożonych gatunków, to powinniśmy prowadzić tylko wyspecjalizowane ośrodki hodowlane zamiast konwencjonalnych ogrodów zoologicznych. Przypadek polskich żubrów bywa podawany w literaturze jako przykład przeżycia zagrożonego gatunku w dużych rezerwach. Jeśli zaś jakiś gatunek nie rozmnaża się w niewoli, to nie wolno go zabierać z jego środowiska. Wniosek prosty, ale bywa akurat na odwrót – niejedno ZOO stara się zdobyć właśnie tego ostatniego osobnika. Został już przekroczony próg krytyczny eksterminacji fauny. Teraz należy przywracać zwierzęta ich naturalnemu środowisku i zapełniać je na nowo.

Rozwija się kampania zmierzająca do przedstawiania zwierząt w ich własnym środowisku. Wzmaga się społeczna presja przeciw różnym formom okrucieństwa wobec zwierząt. Ale wszystkie ich osiągnięcia są kroplą w morzu potrzeb. Wymagana jest gruntowna zmiana stosunku do zwierząt w całych społeczeństwach: azjatyckich, afrykańskich, amerykańskich, europejskich i ... nas samych.

Energia w Przedszkolu

Aby ograniczyć zanieczyszczenie środowiska pochodzące z elektrowni, elektrociepłowni lub kotłowni przedszkolnej:

1. Należy utrzymywać w pomieszczeniu stałą temperaturę w ciągu dnia: 20-21⁰C. Obniżenie temperatury o 10⁰C daje 10% oszczędności w ogrzewaniu. Utrzymywanie zbyt wysokiej temperatury powoduje zbyt suche powietrze w pomieszczeniach.
2. Na noc temperaturę można obniżać o 1-3⁰C.
3. Prawidłowe użytkowanie kaloryferów. Kaloryfery zamontowane pod oknami przyczyniają się do strat ciepła, dlatego między ścianą a kaloryferem należy zamontować ekran foliowy bądź aluminiowy, który będzie odbijał ciepło. Nie należy zasłaniać grzejników zasłonami lub meblami.
4. Zimą na noc warto zasłaniać okna. Zasłanianie zimą okien po zmierzchu grubymi i opadającymi na parapet zasłonami pozwala na zatrzymanie chłodnego powietrza za zasłoną, zaś ciepły strumień powietrza płynący od grzejnika kierujemy do środka pomieszczenia. Tkaniny zwisające nad grzejnikami i zaciągane na noc dają 8% oszczędności energii. Pomocne w zachowaniu ciepła i oszczędności energii są także rolety, żaluzje i okiennice.
5. Wietrzenie pomieszczeń. Wietrzenie sal powinno odbywać się krótko, ale intensywnie. Wymiana powietrza nie schładza wówczas pomieszczenia, a świeże powietrze ogrzewa się szybciej. Regularne wietrzenie pozwala na wymianę powietrza i zapobiega niekontrolowanemu spadkowi temperatury.
6. Zamykanie drzwi. W okresie grzewczym należy dokładnie zamykać drzwi. Zapobiega to niepożądanym stratom energii cieplnej.
7. Mycie szyb. Ilość światła słonecznego, która dostaje się do pomieszczeń, jest w pewnym stopniu zależna również od czystości szyb, muszą więc być one myte kilka razy w roku, a na pewno przed zimą.
8. Ograniczenie wilgoci. Nadmiar wilgoci w pomieszczeniu można ograniczyć, np. zakrywając akwarium szybką, pozostawiając tylko niewielki otwór). Zbyt wilgotne powietrze nagrzewa się dłużej i potrzebuje więcej energii, aby osiągnąć pożądaną temperaturę; poza tym para wodna zawarta w wilgotnym powietrzu – nie mając ujścia – skrapla się na ścianach, powodując ich zawilgocenie.
9. Wymiana żarówek. Żarówki energooszczędne zużywają 80% mniej energii elektrycznej niż konwencjonalne. Trwałość świetlówek jest 8-10 razy większa, niż trwałość zwykłej żarówki, która wynosi około 1000 godzin. Lampy energooszczędne nowej generacji są przyjazne dla środowiska naturalnego nie tylko ze względu na mniejsze zużycie energii elektrycznej, ale także ze względu na sposób, w jaki są wytwarzane.
10. Należy gasić światło i wyłączać urządzenia, jeśli wychodzimy na dłużej z pomieszczenia.
11. Regularne badania. Regularnie należy badać sprawność wszystkich dodatkowych urządzeń instalacji grzewczej (termostaty, czujniki) oraz kontrolować stan instalacji grzewczej, by utrzymać odpowiednią sprawność cieplną. Wszelkie drobne awarie należy usuwać natychmiast.

12. Uszczelnienie stolarki okiennej. Stare bądź źle dopasowane okna są nieszczelne i powodują straty energii cieplnej. Uszczelnienie i naprawa stolarki okiennej pozwala oszczędzić 3-15% energii cieplnej. Gdy okna są pojedyncze lub stare, oszczędności energetyczne będą jeszcze większe. Uszczelniać należy:
 - ramy okienne w zetknięciu ich z futryną okienną;
 - szczeliny pomiędzy ościeżnicą okienną a ościeżnicami muru;
 - braki w okitowaniu okna.
13. Należy pokryć izolacją rury, szczególnie te przechodzące przez pomieszczenia niewymagające ogrzewania, np. piwnice.
14. Instalacja regulatorów pogodowych. Montaż regulatorów temperatury pozwala na utrzymanie temperatury wewnątrz pomieszczeń, uwzględniając zewnętrzne warunki atmosferyczne, takie jak temperatura powietrza i prędkości wiatru.
15. Montaż wiatrołapów. Zmniejszenie oddziaływania wiatru na budynek może odbyć się poprzez instalację ekranów przeciwwiatrowych lub zasadzenie pnączy.
16. Ocieplenie budynku. Ocieplenie budynku może odbyć się poprzez zamontowanie dodatkowej warstwy izolacji termicznej np. z wełny mineralnej. Ociepleniem należy objąć stropodach bądź strop poddasza, strop nad piwnicą lub podłogi (jeśli budynek nie posiada piwnic), można też ociepleniem objąć ściany wewnątrz budynku. Dzięki termomodernizacji budynku zużycie energii cieplnej można obniżyć o około 30-40%.
17. Wymieniając sieć grzewczą, można zmniejszyć średnice rur – zmniejszy się w związku z tym ilość energii potrzebnej do ogrzania wody.

Nowoczesne sposoby ogrzewania i oświetlania

Promiennikowe ogrzewanie elektryczne

Panelowe promienniki elektryczne to płaskie elementy grzejne o grubości 2,5-5 cm i o powierzchni 0,12-1,5 m². Mogą być mocowane do sufitu ogrzewanego pomieszczenia lub stanowić część sufitu podwieszanego. Są montowane na suficie i podobnie jak Słońce, najpierw ogrzewają ściany, przedmioty i osoby w pomieszczeniu, a dopiero później od nich ogrzewa się powietrze.

Bloki grzewczo-elektryczne

Blok grzewczo-elektryczny to mała elektrociepłownia napędzana paliwem płynnym (olej napędowy, olej rzepakowy) lub paliwem gazowym (gaz płynny, gaz ziemny, biogaz).

Pompa ciepła

Pompa ciepła jest to urządzenie grzewczo-klimatyzacyjne. Spełnia funkcję podobną do pieca, kotła gazowego, olejowego lub grzejnika elektrycznego z możliwością działania odwróconego. Zimą możemy do mieszkania dostarczać energię, a latem odprowadzać, akumulując jej nadmiar np. w gruncie. Pompy ciepła są całkowicie ekologiczne, nie wydzielają żadnych substancji zanieczyszczających środowisko naturalne. Przy aktualnych cenach paliw instalacje ogrzewcze i klimatyzacyjne oparte na pompach ciepła stają się konkurencyjne w stosunku do tradycyjnych systemów grzewczych i klimatyzacyjnych. Koszt energii cieplnej dostarczanej przez pompę ciepła jest 10 razy niższy niż przy tradycyjnych kaloryferach, wymaga też 10 razy mniej spalonego węgla czy oleju.

Kolektory słoneczne

Kolektory słoneczne najczęściej wykorzystywane są do podgrzewania ciepłej wody. Najlepiej instalować je na dachach budynków.

OdpaDy w PrZedszkolu

Ograniczanie odpadów w PrZedszkolu

1. Kupuj produkty w opakowaniach ekologicznych i opakowaniach wielokrotnego użytku. Przykładem mogą być owoce kupowane w drewnianych skrzyniach, które świetnie nadają się do trzymania w nich przedszkolnych zabawek bądź na doniczki do kwiatów.
2. Kupuj produkty w hurtowych ilościach. Kupując jedno 10-kg opakowanie proszku, wytwarzasz mniej śmieci, niż jeśliśbyś kupił 10 opakowań 1-kg oraz płacisz około 30% mniej.
3. Przy zakupie sugeruj się nie tylko ceną, ale także:
 - składem produktu;
 - miejscem pochodzenia – najlepiej kupować produkty wyprodukowane do 100 km od miejsca naszego zamieszkania;
 - opakowaniem – płac za produkt, a nie za opakowanie;
 - trwałością produktu.
4. Nie używaj naczyń jednorazowego użytku. Jeśli jednak takie naczynia są potrzebne, niech będą to naczynia z otrąb zbóż.
5. Nie kupuj wyrobów z PCV. Dla każdego z nich istnieje równorzędny bądź lepszy produkt wykonany z materiałów naturalnych. W przedszkolu realizującym program edukacji ekologicznej niedopuszczalne jest, by okna wykonane były z PCV. Także zabawki można zastąpić takimi, które zostały wykonane z naturalnych materiałów.
6. Wykorzystanie papieru. Papier podczas pracy z dziećmi warto wykorzystywać dwustronnie (też na odwrocie poprzednich rysunków) np. przy robieniu rysunków na zajęciach plastycznych. Można także samemu przygotowywać papier z makulatury, który zostanie wykorzystany jeszcze raz.
7. Kompostownik. Przedszkolne organiczne odpadki kuchenne, zamiast do kosza, powinny trafiać do ogrodowego kompostownika.
8. Warto pamiętać, że śmieci absolutnie nie należy palić w przedszkolnej kotłowni. Znikają one tylko pozornie, ponieważ wracają z powrotem pod postacią szkodliwych związków chemicznych.
9. Przybory do pisania. Warto używać ołówków z możliwością wymiany gryfu oraz długopisów z wymiennym wkładem.

PrZedszkolny recykling

Najprostszym i najbardziej efektywnym sposobem zmniejszenia ilości składowanych odpadów jest ich segregacja w przedszkolu. Śmietnik przedszkolny, który sąsiaduje z ogrodzeniem, można przerobić tak, by mogli z niego korzystać mieszkańcy najbliższego sąsiedztwa. Można wówczas miejscu segregacji śmieci nadać nazwę, np. Zielony Śmietnik, Osiedlowe Centrum Recyklingu – wówczas nie tylko wzrośnie liczba segregowanych śmieci, ale także

przedszkole stanie się kreatorem przemian i zyska wielu sprzymierzeńców wśród okolicznych mieszkańców.

Naczelną zasadą recyklingu jest doprowadzenie do ponownego wykorzystania odpadów już raz wykorzystanych. Selektywnie gromadzone mogą być odpady takie jak: tekstylia, makulatura, plastik, szkło (stłuczka biała, zielona, brązowa) metale (puszki i metale kolorowe).

Oprócz pojemników na poszczególne kategorie segregowanych śmieci warto zainstalować obok pojemnika na metale zgniatacz do puszek aluminiowych – zgniatacz taki można zakupić lub wykonać własnoręcznie. Przyczyni się on do minimalizacji gromadzonych puszek.

Zasady segregacji odpadów

Makulatura

Do pojemników na makulaturę należy wrzucać: zniszczone książki, kartony tekturowe, torby papierowe, zeszyty i gazety (należy wcześniej usunąć metalowe zszywki!).

Do pojemników na makulaturę nie należy wrzucać: kartonów po mleku i napojach, pudełek po papierosach, kalki biurowej, celofanu, papieru powleczonego folią, papieru zabrudzonego i zatłuszczonego.

Szkło

Do pojemników na szkło należy wrzucać: butelki jednorazowe, szklane opakowania po artykułach spożywczych (szkło pozbawić należy elementów metalowych – kapsli i nakrętek).

Do pojemników na szkło nie należy zbierać: szkła żaroodpornego, szkła zabrudzonego farbami, lakierami i olejami.

Metale

Do pojemników na metal należy wrzucać: puszki aluminiowe po napojach.

Do pojemników na metal nie należy wrzucać: pojemników po aerozolach i kosmetykach, puszek po farbach i środkach ochrony roślin, baterii.

Plastik

Do pojemników na plastik należy wrzucać: plastikowe butelki typu PET (należy je wrzucać zgniecione i niezakręcone).

Do pojemników na plastik nie należy wrzucać: plastikowych butelek po oleju, szamponach, styropianu, naczyń jednorazowych.

Przed wszystkim jednak pamiętać należy o idei:

MNIEJ KONSUMUJ – LEPIEJ WYKORZYSTUJ!

Woda w Przedszkolu

Praktyczne działania ochrony wody

1. Dbaj o to, by nie pozostawiać bez powodu otwartego kranu. Gdy nie zakręcasz kranu podczas mycia zębów, marnujesz 5 litrów wody. Zmywanie naczyń przy otwartym kranie powoduje jeszcze więcej strat.
2. Napraw ciekący kran. Dziesięć kropli wody na minutę oznacza 2000 litrów wody pitnej na rok.
3. Zmywanie naczyń. Staraj się zmywać większą partię naczyń – zużyjesz mniejszą ilość wody niż przy myciu małej ilości naczyń.
4. Pranie. Pierz tylko wtedy, gdy pranie wypełni całkowicie pralkę. Nie stosuj prania wstępnego. Skróć program płukania bielizny.
5. Stosuj mniejsze ilości proszku do prania bielizny. Sugerowane przez producentów ilości proszku są zawyżone po to, by firma chemiczna zwiększała swą produkcję.
6. Podlewanie ogródka. Podlewaj późnym wieczorem lub o świcie – o tej porze woda znacznie mniej paruje. Zbieraj wodę deszczową, instalując pod rynnami beczki na wodę.
7. Wymiana wody w akwarium. Wodę tę można zużyć do podlewania roślin w przedszkolu – znajduje się w niej dużo azotu i fosforu, a przez to jest dobrym nawozem.
8. Muszla klozetowa to nie śmietnik. Nie wrzucaj fusów herbacianych, przeterminowanych lekarstw, resztek jedzenia, podpasek higienicznych.
9. Zainstaluj sitko w zlewozmywaku. Resztki jedzenia przyczyniają się także do zanieczyszczenia wody. Przed zmywaniem usuń wszelkie pozostałe po jedzeniu resztki, zetrzyj tłuszcz za pomocą kawałka papieru.
10. Używaj ekologicznych środków myjących. Używaj środków chemicznych o jak najmniej skomplikowanym składzie chemicznym, np. białe mydło, preparaty ziołowe. Kupując, zwracaj uwagę na to, czy na opakowaniach środków czystości znajdują się informacje: czy opakowanie nadaje się do ponownego wykorzystania; czy można je ponownie napełnić; czy produkt nie zawiera fosforanów, ulega biodegradacji (biologicznemu rozkładowi), nie zawiera zbędnych środków zapachowych; fosforanów; zawiera naturalne rozpuszczalniki.
11. Używaj do higieny osobistej zwykłego mydła. Żele do kąpieli i mydła pieniące bardziej zanieczyszczają wodę niż zwykłe mydło.
12. Wykonaj izolacje rur wodociągowych. Działanie to zabezpiecza przed zamarznięciem rur, a przez to przed pęknięciem.
13. Podłącz odpływ umywalki do rezerwuaru muszli klozetowej. Woda zużyta do umycia rąk nadaje się do spłukania muszli klozetowej.
14. Planując zakup nowego wyposażenia sanitarnego, należy brać pod uwagę jego aspekt ekologiczny, i tak:
 - zdecyduj się na baterię jednouchwytową. Posługując się kranem z dwoma kurkami, na ciepłą i zimną wodę, podczas regulacji jej temperatury marnotrawimy duże

jej ilości. Dzięki zastosowaniu kranu jednouchwytyowego temperatura wody ustala się natychmiast.

- kupując nową pralkę, dokonaj starannego wyboru i zapoznaj się z wielkością zużycia wody.
- zdecyduj się na wybór termy czy kotła o odpowiedniej wydajności. Pamiętaj, że sprzedawca doradzi zazwyczaj zainstalowanie urządzeń o wydajności wyższej niż jest to konieczne.
- zdecyduj się na zainstalowanie wodomierzy. Posiadanie w przedszkolu wodomierzy umożliwia kontrolowanie zużycia wody. Dzięki temu, podobnie jak w przypadku gazu i prądu – płacimy za faktyczne zużycie. Instalacja wodomierzy zmniejsza miesięczne opłaty nawet o połowę.

Literatura

- [1] Arndt, M. (1998) *Przyroda przeżywana i obserwowana z dziećmi przedszkolnymi*. Warszawa, WSiP.
- [2] Baranowicz, K (1991) Przygotowanie dziecka siedmioletniego do rozumienia środowiska przyrodniczego. W: S. Guz (red.) *Wychowanie przedszkolne. Warunki funkcjonowania oraz efekty kształcenia*. Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- [3] Bielen, B (1983) *Rozwój myślenia dzieci 6-7-letnich*. Warszawa, WSiP.
- [4] Bly, R (1993) *Żelazny Jan*. Poznań, Dom Wydawniczy „Rebis”.
- [5] Braun, H (2002) *Zabawy w lesie*. Kielce, Jedność.
- [6] Bruner, J (1987) *Poza dostarczone informacje*. Warszawa, PWN.
- [7] Brzezińska, A (1984) O twórczej aktywności dziecka w wieku przedszkolnym. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 3.
- [8] Cox, V i in. (1997) *ABC przyrody w pytaniach i odpowiedziach*. Warszawa, Przegląd Reader's Digest.
- [9] Dąbrowska, M., Grafczyńska, J (1974) *Zabawy rytmiczne i umuzykalniające dla dzieci*. Warszawa, Instytut Wydawniczy CRZZ.
- [10] Dorance, S (1997) *Zajęcia twórcze w przedszkolu. Przedmioty i obrazy*. Warszawa, Cyklady.
- [11] Dzierma, I (2002) Jestem jak drzewo. W: J. Zwolenńska (red.) *Twórcza kinezylogia w praktyce. Propozycje dla każdego*. Lublin, Kined.
- [12] Faber, A., Mazlish, E (1992) *Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały. Jak słuchać, żeby dzieci do nas mówiły*. Poznań, Media Rodzina of Poznań.
- [13] Flemming, I (1998) *Gry i zabawy na wycieczkę szkolną*. Kielce, Jedność.
- [14] Frątczakowie, E i J (1977) *Ogród przedszkolny*. Warszawa, WSiP.
- [15] Frątczakowie, E i J (1979) *Kącik przyrody w wychowaniu przedszkolnym*. Warszawa, WSiP.
- [16] Frątczakowie, E. i J (1994) *Ochrona i kształtowanie środowiska w edukacji dzieci przedszkolnych*. Warszawa, Liga Ochrony Przyrody.
- [17] Frątczakowie, E., J (1996) *Edukacja zdrowotna dzieci przedszkolnych*. Toruń, Turpress.
- [18] Gałczyńska, T (1997) (red.) *Ten piękny, tajemniczy świat – edukacja ekologiczna w przedszkolu*. Warszawa, ZNF i GW.
- [19] Grodzińska-Jurczak, M., Bartosiewicz, A (2002) *Co każdy przedszkolak o śmieciach wiedzieć powinien?* Kraków, Wydawnictwo „Zielone Brygady”.
- [20] Gruszczyk-Kolczyńska, E., Dobosz, K., Zielińska, E (1996) *Jak nauczyć dzieci sztuki konstruowania gier?* Warszawa, WSiP.
- [21] Guz, S (1993) Rozumienie zjawisk przyrody nieożywionej przez dzieci sześciolatnie. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 6.
- [22] Hornowski, B (1985) *Psychologia różnic indywidualnych*. Warszawa, PZWS.
- [23] Hurlock, E.B. (1960) *Rozwój dziecka*. Warszawa, PWN.
- [24] Jabłonowska, W., Jaszczyszyn, E (1997) *Cztery pory roku w przedszkolu. Wiosna*. Białystok, Trans Humana.

- [25] Jansson, T (1994) *Pamiętniki Tatusia Muminka*. Warszawa, Nasza Księgarnia.
- [26] Jaszczyszyn, E (1998) Idea korelacji „własnego programu dzieci” z programem dorosłych w pracy z dzieckiem w wieku przedszkolnym czyli o wpływie genetycznej teorii rozwoju L.S. Wygotskiego na praktykę przedszkolną. W: T. Zaniewska (red.) *Pamięć i więź*. Białystok, Trans Humana.
- [27] Jaszczyszyn, E., Pańkowska, M (1994) Zagadki słowne. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 5.
- [28] Kielar, M (1981) Rozwój mowy i myślenia dziecka w wieku przedszkolnym w kontakcie z przyrodą. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 10.
- [29] Kienig, A., Głoskowska-Sołdatow, M (1997) Edukacja, jak poezja, jest sposobem patrzenia na świat. *Test*, nr 1 (7).
- [30] Koziński, J (1978) Czynność myślenia. W: T. Tomaszewski (red.) *Psychologia*. Warszawa, PWN.
- [31] Kwiatowska, M (1985) *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*. Warszawa, WSiP.
- [32] Lenart, W., Imiela, J (2001) (red.) *Ludziom i naturze. Poprzez edukację do zrównoważonego rozwoju*. Płock, „poliCoR”.
- [33] Lipina, S (1984) *Kształtowanie pojęć dzieci w wieku przedszkolnym*. Warszawa, WSiP.
- [34] Longman, D (1992) *Pielęgnowanie roślin pokojowych*. Warszawa, Multico i Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne.
- [35] Lubomirska, K (1997) *Przedszkole. Rzeczywistość i szansa*. Warszawa, Wydawnictwo „Żak”.
- [36] Łukaszewicz, R.M (1996) *„Leczenie głupoty” i ... czyli Salony Edukacji Ekologicznej NATU-RAmy*. Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- [37] Majchrzak, I (1995) *Wprowadzanie dziecka w świat pisma*. Warszawa, WSiP.
- [38] Mała Encyklopedia PWN (1969, 1996), Warszawa, PWN.
- [39] Marczak, M. (2003) Zabawy na łące. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 5.
- [40] Maurer, A (1997) (red.) *Głoska a litera*. Cz. 3. Kraków, Impuls.
- [41] Nadolska, H (1995) *Kompetencja narracyjna uczniów o różnym poziomie inteligencji*. Białystok, Wydawnictwo eRBe.
- [42] Nęcka, E (1998) *Trening twórczości*. Kraków, Impuls.
- [43] Niemycki, M (1998) *Są na świecie porzekać*. Płock, Zakład Wydawnictw i Reklamy „Iwanowski”.
- [44] Okoń, W (1987) *Słownik pedagogiczny*. Warszawa, PZWS.
- [45] Osheron, D.N., Smith E.E (1981) On the adequacy of prototype theory as a theory of concepts. *Cognition*, vol. 9.
- [46] Papuzińska, J (2002) *Pod Bajdudem i inne wiersze*. Łódź, Wydawnictwo Literatura.
- [47] Patermann, R (1999) *Zabawy w naturze*. Kielce, Jedność.
- [48] Prigogine, I., Stengers, I (1990) *Z chaosu ku porządkowi*. Warszawa, PWN.
- [49] Przetacznikowa, M (1967) *Rozwój psychiczny dzieci i młodzieży*. Warszawa, PZWS.
- [50] Skorupka, St (1985) *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa, Wiedza Powszechna.
- [51] Skrodzka, Z (1984) *Kompoty, marynaty, dżemy – przetwory domowe*. Warszawa, Wydawnictwo „Watra”.
- [52] Smoczyńska-Nachtman, U (1978) *Kalendarz muzyczny w przedszkolu*, Warszawa, WSiP.
- [53] Smoczyńska-Nachtman, U (1982) *Rozśpiewane przedszkole*. Warszawa, WSiP.
- [54] Soida, D (1995) *Bądź Mistrzem... Przyjacielem*. Kraków, Regionalny Ośrodek Edukacji Ekologicznej.
- [55] Staff, L (1986) *Poezje*. Lublin, Wydawnictwo Lubelskie.
- [56] Strelau, J., Jurkowski, A., Putkiewicz, Z (1978) *Podstawy psychologii dla nauczycieli*. Warszawa, WSiP.

- [57] Stucki, E (1994) Zasób umysłowy dzieci i świadome jego kształtowanie. *Studia Pedagogiczne*, nr 8. Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy.
- [58] Studzińska, M (1985) Klasyfikowanie obiektów przyrodniczych przez dzieci 6-letnie. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 6.
- [59] Studzińska, M (1989) *Dzieci przedszkolne poznają przyrodę ożywioną*. Warszawa, WSiP.
- [60] Szuman, S (1968) (red.) *O rozwoju języka i myślenia dziecka*. Warszawa, PWN.
- [61] Wilgocka-Okoń, B (1967) *Zasób umysłowy dzieci dawniej a dziś*. Warszawa, PZWS.
- [62] Wiosna, J (2003) Radość czytania. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 5.
- [63] Zembrzuska, B., Kwiatkowska, K (1986) *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 9.
- [64] Zwiernik, J (1996) *Alternatywa w edukacji przedszkolnej. Studium teoretyczno-empiryczne*. Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- [65] Żurakowska, E (2003) Zajęcia z czytaniem. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 5.

Słowniczek terminów

W języku potocznym, a także naukowym, używamy wielu pojęć. Uściśleniu podlega ich znaczenie. Uczyniono to, aby zapewnić wszystkim korzystającym z książki poczucie tego, że rozumiemy je w zbliżony sposób. Zamieszczone definicje siedmiu pojęć skierowane są wyłącznie do osób dorosłych. Nie należy wymagać ich od dzieci.

EKOLOGIA – Termin „*ekologia*” pochodzi od greckiego słowa *oikos*, co oznacza dom (miejsce życia). *Oikos logos* – w dosłownym tłumaczeniu – nauka o domu, czyli środowisku życia.

Twórcą terminu „*ekologia*” był niemiecki uczyony Ernest Haeckel. W końcu lat 60. ubiegłego stulecia utworzył je z dwóch słów greckich: *eikos* (środowisko, otoczenie, domostwo) i *logos* (doktryna, nauka). Najogólniej można powiedzieć, że *ekologia* „to dział biologii badający związek warunków zewnętrznych z życiem organizmów roślinnych i zwierzęcych”.¹ „Współczesne nauki biologiczne uznają *ekologię* jako naukę o gospodarce w przyrodzie”.² Precyzowanie tego terminu może być różne w zależności od potrzeb i celu jej autora. Na użytek pracy przyjęto definicję M. Łupiny, według której *ekologia* „oznacza ciebie i świat, w którym żyjesz – powietrze, którym oddychasz, żywność, którą spożywasz, twoje środowisko ludzkie, twój styl życia”.³

EDUKACJA – Człowiek w ciągu swego rozwoju przejawia określoną aktywność oraz podlega wpływom oddziaływania środowiska, w którym żyje i działa. Jedną z form jego działalności jest edukacja, której wynikiem jest określony poziom i charakter świadomości jednostki ludzkiej oraz jej kultury. W niniejszej pracy przyjęto, iż edukacja to: „ogół wpływów na jednostki i grupy ludzkie, sprzyjające takiemu ich rozwojowi i wykorzystaniu pożądaných możliwości, aby w maksymalnym stopniu stały się świadomymi i twórczymi członkami wspólnoty społecznej, narodowej, kulturowej, oraz aby stały się zdolne do aktywnej samorealizacji własnej tożsamości, do rozwijania własnego JA poprzez podejmowanie działań ponadosobistych, poprzez ujmowanie ciągłości własnego JA w toku spełniania zadań dalekich. Edukacja to prowadzenie drugiego człowieka i jego własna aktywność w osiągnięciu pełnych i swoistych dlań możliwości”.⁴

EDUKACJA EKOLOGICZNA – Przez „*edukację ekologiczną*” rozumiemy kształcenie wiedzy, umiejętności teoretycznych, praktycznych, a także rozwijanie wrażliwości i emocjonalnej chęci działania na rzecz ochrony środowiska, jego kształtowania.⁵

ŚRODOWISKO – Z pojęciem *ekologii* wiąże się pojęcie: *środowisko*, dlatego zachodzi konieczność jego zdefiniowania, tym bardziej że jest ono rozumiane wieloznacznie. Może ono oznaczać fizyczne i biologiczne otoczenie człowieka, czy będzie ono naturalne czy też stworzone sztucznie. „W istocie rzeczy dzisiaj, kiedy człowiek panuje nad każdym kilometrem kwadratowym naszej planety, granica między naturalnym otoczeniem będącym dziełem człowieka i przez niego zmienianym powoli się zaciera”.⁶ N. Wolański twierdzi, iż przez „*środowisko* [...] można rozumieć zespół warunków koniecz-

¹ E. Sobol, L. Drabik (1996) *Mały słownik języka polskiego*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.

² J. Frątczak (1995) *Świadomość ekologiczna dzieci, młodzieży i dorosłych w aspekcie edukacji szkolnej i nieszkolnej*. Bydgoszcz, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, s. 16.

³ M. Łupina (1992) *Ekologia czy pesymizm końca XX wieku*. Warszawa, Epoka, s. 4.

⁴ W. Okoń (1992) *Słownik pedagogiczny*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 66.

⁵ J. Frątczak: *Świadomość ekologiczna dzieci, młodzieży i dorosłych w aspekcie edukacji szkolnej i nieszkolnej*. Bydgoszcz, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, s. 144.

⁶ U. Thant (1969) *Człowiek i środowisko*, Raport Sekretarza Generalnego ONZ z dnia 26 V 1969 r. Biuletyn Polskiego Komitetu do spraw UNESCO za: J. Frątczak (1995) *Świadomość ekologiczna dzieci, młodzieży i dorosłych w aspekcie edukacji szkolnej i nieszkolnej*. Bydgoszcz, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, s. 12.

nych, niezbędnych do istnienia osobnika i populacji, inaczej mówiąc, zespół warunków koniecznych do przeżycia i rozrodu”⁷. Elementy środowiska zależnie od ich genezy dzielą się na naturalne, czyli przyrodnicze, i społeczne. „Przez naturalne środowisko człowieka rozumiemy ogół elementów powstałych samodzielnie w naturze, ale także w mniejszym lub większym stopniu przekształconych przez gospodarczą działalność człowieka [...]. Natomiast elementami środowiska społecznego są przekształcone przez człowieka elementy środowiska naturalnego i ich nowe konfiguracje celowo ukształtowane [...], a także będące skutkiem ubocznym działalności człowieka (np. pyły, dymy)”⁸.

ŚWIADOMOŚĆ EKOLOGICZNA – Ważnym terminem jest również świadomość ekologiczna. „Jest formą manifestującą się zarówno w myśleniu i przeżyciach poszczególnych ludzi jak i w funkcjonujących społecznie standardach pojmowania, przeżywania i wartościowania biosfery”⁹. Funkcjonuje ona w dwóch aspektach: jako wiedza i wyobraźnia ekologiczna oraz jako system norm i wartości. Jako wiedza ekologiczna obejmować będzie znajomość procesów zachodzących w poszczególnych ekosystemach, wiedzę o zależnościach i wzajemnych powiązaniach stanowiących o równowadze ekosystemów, a także o zależnościach między różnymi sferami działalności człowieka a środowiskiem, wiedzę o zanieczyszczeniach, zagrożeniach i możliwościach przeciwdziałania im.

KULTURA EKOLOGICZNA – Rezultatem systematycznie kształtowanej świadomości ekologicznej jest kultura ekologiczna. „Świadomość ekologiczna i wynikająca z niej działalność na rzecz środowiska najogólniej jest określana »kulturą ekologiczną«”¹⁰.

POSTAWA EKOLOGICZNA – Ważnym terminem związanym z ekologią jest: postawa ekologiczna. „Charakteryzuje się ona szeroką zdolnością percepcji wobec zjawisk przyrodniczych i społecznych, ciekawością świata i praw nim rządzących, świadomością i zrozumieniem powiązań, zależności i praw panujących w przyrodzie, odpowiedzialnością wobec wszystkich form życia, aktywnością, poczuciem więzi z przyrodą i ludźmi jako częścią biocenozy, szacunkiem dla różnorodności, tolerancji, odrębności biologicznej i kulturowej”¹¹. Obejmuje ona zasady i hierarchię wartości gdzie „postawa być” góruje nad „postawą mieć”. Przeciwnymi ustosunkowaniami się wobec świata w różnych jego wymiarach charakteryzuje się postawa „być” i postawa „mieć”¹².

„Być” to postawa ufego wielowymiarowego ustosunkowania się do świata w różnych jego aspektach: wszechświat, przyroda, inni ludzie, własna osoba. Jest to postawa poczucia jedności ze wszystkim, co istnieje oraz odkrywanie, doświadczanie własnej tożsamości i indywidualności. Postawę tę cechuje zachwyt wobec świata i jednocześnie poczucie współodpowiedzialności za niego. Człowiek o postawie „być” szuka prawdy o świecie i aktywnie w nim działa.

Postawę „mieć” można określić jako jednostronny, bierny stosunek do świata w różnych jego aspektach. Jest to postawa narastającego egocentryzmu, poczucia odrębności od reszty świata. To postawa właściciela, dominanta. Prześladuje go poczucie niepewności i zagrożenia własnej osoby i ciągła podejrzliwość. Dlatego koncentruje się on na rzeczywistości materialnej, bo według niego tylko komfort i bogactwo dają szczęście: „tym bardziej jestem, im bardziej mam”¹³.

⁷ N. Wolański (1983) *Zmiany środowiskowe a rozwój biologiczny człowieka*. Wrocław, Ossolineum. Zob. też: J. Frątczak (1995) *Świadomość ekologiczna dzieci, młodzieży i dorosłych w aspekcie edukacji szkolnej i nieszkolnej*. Bydgoszcz, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, s. 13.

⁸ E. i J. Frątczakowie (1994) *Ochrona i kształtowanie środowiska w edukacji dzieci przedszkolnych*. Warszawa, Zarząd Główny Ligi Ochrony Przyrody, s. 7.

⁹ J. Frątczak (1995) *Świadomość edukacji ekologicznej dzieci, młodzieży i dorosłych w aspekcie edukacji szkolnej i nieszkolnej*, Bydgoszcz, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, s. 16.

¹⁰ J. Frątczak (1995) *Świadomość edukacji ekologicznej dzieci, młodzieży i dorosłych w aspekcie edukacji szkolnej i nieszkolnej*, Bydgoszcz, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, s. 20.

¹¹ J. Frątczak (1995) *Świadomość edukacji ekologicznej dzieci, młodzieży i dorosłych w aspekcie edukacji szkolnej i nieszkolnej*, Bydgoszcz, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, s. 13.

¹² Zob. E. Fromm (1989) *Mieć czy być*. Warszawa, Klub Otrycki.

¹³ B. Grulikowski (1996) *Elementy motywacyjne postaw „być” i „mieć”*, Lublin, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, s. 12.

Wybrane pomysły praktycznej edukacji ekologicznej w literaturze poświęconej wychowaniu dzieci w wieku przedszkolnym

1. Baum, H. (2002) *Zabawy w lesie*. Kielce, Wydawnictwo „Jedność”.
2. Biczan, E. (2002) W Puszczy Kampinoskiej. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 9.
3. Broda, S. (2001) Bliżej przyrody. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 3.
4. Brzezińska-Baryła, R. (2003) Z przyrodą przez cały rok. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 4.
5. Czarnolewska, J. (2002) Chrońmy ogrody. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 5.
6. Dobosz, M. (2002) Poznajemy pracę leśniczego. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 8.
7. Dobosz, M., Szymańska, I. (2001) Mali przyjaciele ptaków. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 4.
8. Duraj, G. (2003) Jaka jesteś wodo? *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 3.
9. Faber, D. (2001) Świat wokół nas. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 3.
10. Flemming, I. (1998) *Gry i zabawy na wycieczkę szkolną (dla dzieci od 6 do 10 lat)*. Kielce, Wydawnictwo „Jedność”.
11. Górska, M. (2003) Woda – źródłem życia. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 4.
12. Grodzińska-Jurczak, M., Bartosiewicz, M. (2002) *Co każdy przedszkolak o śmieciach powinien*. Kraków, Wydawnictwo „Zielone Brygady”.
13. Ir, E. (2001) Ten piękny, tajemniczy świat. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 2.
14. Kłobuchowa, A. (2001) Wycieczki do „Leśnej krainy”. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 2.
15. Kręcisz, D. (2003) Sadzimy drzewka. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 4.
16. Kwiatkowska, G., Kucharska, A. (2001) Chcieliśmy wiosnę zobaczyć, chcieliśmy wiosnę usłyszeć. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 3.
17. Ligarska, A. (2002) Co można zrobić z kartonu. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 4.
18. Lorenc, A. (2002) Jesień może być radosna. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 8.
19. Migdał-Baran, T. (2002) Pożegnanie lata i małe dożynki. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 7.
20. Mitros, K. (2001) *Zabawy dla maluchów. Jak wychować pomysłowca?* Warszawa, Didasko.
21. Oksińska, I. (2003) Na przyrodniczej ścieżce. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 5.
22. Palewicz, A. (2001) Pieczenie chleba – zabawa dydaktyczna. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 8.
23. Patermann, R. (1999) *Zabawy w naturze na każdą porę roku*. Kielce, Wydawnictwo „Jedność”.
24. Stasiak, R. (2002) „Plon niesiemy plon”. Dożynki przedszkolne. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 7.
25. Śliżewska, D. (2002) Leśne spacerki. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 8.
26. Tartas, T. (2003) Tajemnica życia ukrytego w ziemi. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 3.
27. Trojok, E. (2002) Skarby ziemi. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 5.
28. Walińska, L. (2002) Ominą ścieżkę mrówek. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 9.
29. Wiczorek, I. (2002) 22 kwietnia – Dzień Ziemi. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 4.
30. Wolska, G. (2001) Nasze drzewka. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 4.
31. Woźniak, A. (2002) Dobre rady na odpady. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 4.
32. Zimnoch, M. (2001) Zabawy i zajęcia w oddziale przedszkolnym. *Wychowanie w Przedszkolu*, nr 1.

Pomocne strony internetowe:

Potencjalne źródła finansowania

- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
www.nfosigw.gov.pl
- Wojewódzkie Fundusze Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
- Fundacja Wspomagania Wsi
www.fww.org.pl
- Fundacja Partnerstwo dla Środowiska
www.epce.org.pl
- Fundacja Dzieci i Młodzieży
www.pcyf.org.pl
- Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce
www.filantropia.org.pl
- Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej
www.unitedway.org.pl
- Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży
www.pnwm.org
- Regionalne Centrum Ekologiczne na Europę Środkową i Wschodnią
www.rec.org.pl
- Fundacja Wspierania Inicjatyw Ekologicznych
www.fwie.eco.pl

Oczyszczalnie ścieków

www.fww.org.pl/d/przydom/infor.htm

www.kki.net.pl/~noveco/sebico.htm

www.kordes.com.pl/produkty/kleinkl.htm

www.otzo.most.org.pl/publikacje/hydro/index.htm

Kolektory słoneczne

www.kolektory.z.pl

www.aparel.com.pl

Odpady

- Fundacja RECAL
www.recal.org.pl
- Ogólnopolskie Towarzystwo Zagospodarowania Odpadów
www.otzo.most.org.pl
- Fundacja Nasza Ziemia
www.naszaziemia.pl
- Stowarzyszenie Forum Opakowań Szklanych
www.e-recykling.pl, www.odpady.net.pl
- Talerze z otręb
www.biotrem.com.pl

Ogród

www.ogrodnik.pl

Edukacja ekologiczna

- Ośrodek Edukacji Ekologicznej Eko-Oko
www.mroee.pl
- Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła”
www.zrodla.most.org.pl
- Fundacja Edukacji Ekologicznej i Rozwoju
www.feer.edu.pl

Media ekologiczne

- Zielone Brygady
www.zb.eco.pl
- Miesięcznik „Dziki Życie”
www.pracownia.org.pl/dzikiezycie
- Kropla
www.server.eko.wroc.pl/kropla
- Przyroda Polska
www.przyrodapolska.pl

Lista przedszkoli

Miejskie Przedszkole i Żłobek „Ekoludki”

ul. Kilińskiego 48
19-300 Ełk

Przedszkole Samorządowe

ul. Torowa 26
16-020 Czarna Białostocka

Oddział Przedszkolny przy Szkole Podstawowej

Bogusze 24
16-100 Sokółka

Przedszkole Samorządowe

ul. Sienkiewicza 24
16-010 Wasilków

Przedszkole Samorządowe nr 2

ul. Warszawska
17-200 Hajnówka

Przedszkole Niepubliczne nr 1

ul. Ks. Abp. E. Kisiela 8
15-361 Białystok

Przedszkole Samorządowe nr 22

ul. Łąkowa 17
15-017 Białystok

Przedszkole Samorządowe nr 26

Integracyjne
ul. Ciepła 19
15-472 Białystok

Przedszkole Samorządowe nr 29

ul. Broniewskiego 25
15-728 Białystok

Przedszkole Samorządowe nr 36

dla dzieci na diecie bezglutenowej i bezmlecznej
ul. Kalinowskiego 4A
15-875 Białystok

Przedszkole Samorządowe nr 42

ul. Ciepła 19a
15-472 Białystok

Przedszkole Samorządowe nr 46

ul. Mieszka I 4a
15-054 Białystok

Przedszkole Samorządowe nr 47

ul. Św. Wojciecha 14
15-202 Białystok

Przedszkole Samorządowe nr 48

ul. Pogodna 8
15-354 Białystok

Przedszkole Samorządowe nr 49

ul. Pogodna 16
15-354 Białystok

Przedszkole Samorządowe nr 51

ul. M. Cassino 17
15-873 Białystok

**Przedszkole Samorządowe nr 55
z oddziałami integracyjnymi**

ul. Kozłowa 25
15-868 Białystok

Przedszkole Samorządowe nr 68

ul. Mieszka 19
15-054 Białystok

Przedszkole Samorządowe nr 76

ul. Różana 19
15-668 Białystok

Przedszkole Samorządowe nr 77

ul. Rumiankowa 15
15-665 Białystok

Przedszkole Miejskie nr 10

ul. Przędzalniana 70
90-338 Łódź

Przedszkole Miejskie nr 14

ul. Lubeckiego 5
91-403 Łódź

Przedszkole Miejskie nr 34

ul. Zarzecka 26/30
93-180 Łódź

Przedszkole Miejskie nr 49

ul. Marysińska 49
91-802 Łódź

Przedszkole Miejskie nr 65

ul. Przybyszewskiego 92
93-123 Łódź

Przedszkole Miejskie nr 88

ul. Rogozińskiego 4
93-503 Łódź

Przedszkole Miejskie nr 121

ul. Tybury 4B
91-013 Łódź

Przedszkole Miejskie nr 122

ul. Będzińska 3
93-540 Łódź

Przedszkole Miejskie nr 126

ul. Broniewskiego 101/103
93-253 Łódź

Przedszkole Miejskie nr 131

ul. Podgórna 57a
93-272 Łódź

Przedszkole Miejskie nr 137

ul. Grota-Roweckiego 6
93-217 Łódź

Przedszkole Miejskie nr 140

ul. Pułaskiego
91-033 Łódź

Przedszkole Miejskie nr 148

ul. Rydzawa 11
91-211 Łódź

Przedszkole Miejskie nr 200

ul. Zamknięta 1
93-323 Łódź

Przedszkole Miejskie nr 220

ul. Jaracza 68
90-231 Łódź